

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BALKAN ÜLKELERİNDEKİ
İDARİ VE MALİ REFORMA ETKİ VE KATKILARI**

Kutlu KARANI

Danışman
Doç. Dr. Nazif MANDACI

İZMİR – 2010

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BALKAN ÜLKELERİNDEKİ İDARİ VE MALİ REFORMA ETKİ VE KATKILARI**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../...

Kutlu KARANI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Kutlu KARANI
Anabilim Dalı : Avrupa Birliği
Programı : Avrupa Birliği
Tez Konusu : Avrupa Birliği'nin Balkan Ülkelerindeki
İdari ve Mali Reforma Etki ve Katkıları
Sınav Tarihi ve Saati :...../...../.....

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
- ** Bu halde adayın kaydı silinir.
- *** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....□ Başarılı □ Düzeltme □ Red

.....□ Başarılı □ Düzeltme □ Red

.....□ Başarılı □ Düzeltme □ Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

“AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BALKAN ÜLKELERİNDEKİ İDARİ VE MALİ REFORMA ETKİ VE KATKILARI”

Kutlu KARANI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Programı

Batı Balkanlar’ın Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecini diğer genişlemelerden farklı olmasını sağlayan bölgenin yapısı ve Birliğin genişleme açısından kullandığı dış politika enstrümanıdır. Batı Balkanlar birçok nedenle Avrupa açısından olumsuz anlamlarla yüklü bir bölgedir.

Bu bakımdan, Batı Balkanlarda 1990’larda yaşanan çatışmalar Birliği çatışmalara yönelik çözümlere öncelik vermeye sevk etmiştir. Ancak 1990’ların sonuna gelindiğinde Birlik; sadece çatışmayı durdurmak, ya da çatışma mağdurlarını rehabilite etmek anlayışının yeterli olmadığını kavramıştır. Bölgenin sürekli istikrarı bölgedeki ulusların Avrupalıların sahip oldukları refah, demokrasi ve hukukun üstünlüğü düzeyine ulaşmalarıyla yakından bağlantılıydı. Bu andan itibaren de daha önceki Balkanları ehlileştirme projesi yerini Balkanları Avrupalılaştırmaya bırakmıştır. Bu mantalite değişikliğinin elle tutulur kısmı kendini Avrupa Birliği’nin bölgeye artan mali yardımlarıyla belli etmiştir.

Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlara yönelik mali yardımları buradaki ulusların dinamik ekonomik hayatlarını ve sonuç olarak da vatandaşlarının refahını etkileyen köhnemiş ve işlevini yitirmiş bürokratik yapılardan kendilerini kurtarmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Avrupa Birliği’nin rehberliği altında bürokratik alanda gerçekleştirilen reformlar bu uluslara yaygın yolsuzluk, mafya gibi yapısal arızalardan kendilerini kurtarmaları, ve ülkenin alt yapısını daha

**geniş bir ekonomik ortaklığa yanıt verecek biçimde yenilemeleri açısından
önemli olanaklar sağlamıştır.**

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Mali Yardımlar, Batı Balkanlar,
Demokratikleşme.

ABSTRACT
Master Thesis
“European Union’s Effects and Contributions of Managerial and Fiscal Reforms in Balkans”
Kutlu KARANI
Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of European Union Program

The differences of the Western Balkans enlargement from the other enlargement processes of the EU are relevant to the structure of the region and the foreign policy instruments of the EU. The Balkans has always had pejorative connotations for the Europeans. These instruments had been mostly for conflict resolution and designed for the relevant complex emergencies. However, by the end of the 1990s, the EU came to realize that settling the conflict or rehabilitating the victims was not enough. The constant stability of the region was depended on the nations of the region to keep up with the level of prosperity, democracy and rule of law that the Europeaners enjoyed. Since then, the initial project of taming Balkans has been gradually replaced by a project of making Balkans European. The tangible part of this change of logic has distinguished itself with the growing financial assistance of the Union to the region.

Financial support of the European Union has so far helped the Western Balkan states to relieve themselves off the former dilapidated and malfunctioning bureaucratic structures that stalled dynamic economic life, and consequently welfare of their citizens. Reforms in bureaucratic realm under the guidance of the European Union has provided those nations with facilities to deal with structural defects like widespread corruption, mafiosy and to renew their countries’ infrastructure so as to respond the needs of a larger economic partnership.

Key Words: European Union, Fiscal Aids, Western Balkans, Democratization.

İÇİNDEKİLER	
YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLO LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AVRUPA BİRLİĞİ – BATI BALKANLAR İLİŞKİLERİNİN	
TARİHSEL ARKA PLANI	3
1.1. Batı Balkanlar ve Yapıcı Ortak Olarak AB	6
1.1.1. Royaumont Süreci	9
1.1.2. İstikrar Paketi	11
1.2. Zirveler	14
1.2.1. Santa Maria De Feira Zirvesi	15
1.2.2. Zagreb Zirvesi	16
1.2.3. Selanik Zirvesi	18
BÖLÜM 2: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLAR	
POLİTİKALARININ HEDEFLERİ	20
2.1. Genişleme Politikası	22
2.2. Bölgesel Yaklaşım	26
2.3. İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stability and Association Process-	
SAP)	34
2.3.1. İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Güvenlik Boyutu	34
2.3.2. İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Sacayakları	36
2.3.3. AB'nin İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Batı Balkanlarda	
Yarattığı Kazanımlar ve Beklentileri.....	39
BÖLÜM 3: AB MALİ YARDIMLARI	42
3.1. Daha Önceki Mali Yardımlar ve Katılım Öncesi Mali Yardım	
Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA) ...	42
3.1.1. Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-	
Accession Assistance-IPA)	47

3.1.2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (Regional Competitiveness Operational Programme) ve Çok Yararlanıcı Program (Multi Beneficiary Programme)	49
3.2. Batı Balkan Ülkelerine Yabancı Sermaye Yatırımları	50
3.3. AB Mali Yardım Aracı IPA'dan Faydalanan Batı Balkan Ülkeleri	52
3.3.1. Hırvatistan	52
3.3.2. Makedonya	55
3.3.3. Arnavutluk	58
3.3.4. Bosna Hersek	61
3.3.5. Karadağ	63
3.3.6. Sırbistan	65
3.3.7. Kosova	67
BÖLÜM 4: AB'İN BATI BALKANLARDAKİ İDARİ REFORMLARA YÖNELİK YARDIMLARI	69
4.1. AB'nin Batı Balkanlara Yönelik İdari Reform Stratejisi.....	69
4.2. Arnavutluk.....	71
4.3. Bosna Hersek	73
4.4. Hırvatistan	74
4.5. Makedonya	76
4.6. Karadağ	80
4.7. Kosova	82
4.8. Sırbistan	84
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	94

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: AB Bölgesel Politikası'nın Hedefleri 2007-2013.....	29
Tablo 2: Batı Balkan Ülkelerine Mali Yardımlar (1990–2000).....	46
Tablo 3: Batı Balkan Ülkelerine Yabancı Sermaye Yatırımları 1997–2003...51	
Tablo 4: AB'nin IPA Programı Bünyesinde Arnavutluk'a Yaptığı Yardım...60	
Tablo 5: Bosna Hersek için Adriyatik Programı Finansal Verileri.....62	
Tablo 6: AB'nin IPA Programı Bünyesinde Karadağ'a Yaptığı Yardım.....64	
Tablo 7: AB'nin IPA Programı Bünyesinde Sırbistan'a Yaptığı Yardım66	

KISALTMALAR

a.g.ç. : Adı Geçen Çalışma

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

C. : Cilt

CARDS: Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation

CEFTA: Central European Free Trade Area

CFSP: The Common Foreign Policy and Security Policy

EFTA: European Free Trade Agreement

ELENA: European Local Energy Assistance

EULEX: European Union Rule of Law Mission

EUROPOL: European Police Office

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

GSYİH: Gayrisafi Milli Yurt İçi Hasıla

IPA: Instrument for Pre-Accession Assistance

ISPA : Instrument for Structural Policies for Pre-Accession

JESSICA: Joint European Support for Sustainable Investment in City Area

OGDP: Ortak Güvenlik ve Dış Politika

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

NATO: North Atlantic Treaty Organization

PHARE: Poland and Hungary Assistance for Restructuring Their Economies

s. : Sayfa

SAA: Stabilisation and Association Agreement

SAP: Stabilisation and Association Process

SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

SEECF: South East European Cooperation Process

SEFTA: South European Free Trade Area

TAIEX: Technical Assistance and Information Exchange Instrument

GİRİŞ

Son yirmi yılda küreselleşmenin etkisi ile taşıma, haberleşme ve bilgi sürecindeki maliyetler, ülkeleri birbirlerine ticari anlamda daha da yakınlaşmaya itmiştir. Ülkelerin ticaret politikalarında daha liberal adımlar atmaları ve ticaretin bütünleşmesi için çalışmaların hızlanması süreci devam etmiş ve sınırların ortadan kalkarak ivme kaybeden uluslararası ticaretin, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeleri ticari ve kültürel anlamda daha da yakınlaştırarak bütünleşmeler ön plana çıkmıştır.

Yakınlaşmadan yola çıkarak bütünleşme yolunda atılan adımlar konusunda, Washington Konsensusu'nda¹ söylenen ve Bretton Woods'ta² tavsiye edilen politikaların ışığında yasalardaki düzenlemelerin yapılması, özel mülkiyetin korunması, makro ekonomik istikrar ve ticaretin serbestleşmesi gibi öncelikleri sıralanmış, ayrıca bazı oluşturulacak kurumların da istenilen ekonomik büyümenin yakalanmasında rol oynayacağı vurgulanmıştır.³

İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük acılar, sıkıntılar yaşamış Avrupa Birliği (AB) ülkeleri benzeri sorunları yaşamamak ve ekonomik koşullarını iyileştirerek Batı Balkanlarla ekonomik ve siyasi bir birliktelik, istikrar ve işbirliği ortamı oluşturmanın yollarını araştırmaya başlamışlardır.⁴Bu noktada, Batı Balkanlar, AB açısından bir sınav niteliği taşımaktadır.

Ekonomik koşulların iyileştirilmesi ve büyümenin sağlanmasında coğrafi, karakteristik ve yapısal bazı özellikler, global ekonominin çekirdeğini oluşturan ve çevresindeki ülkelerin gelişmişlikleri üzerine Paul Romer'in geliştirdiği "İçeriden Gelişim Çerçevesi (Endogenous Growth Framework)"

¹ 1989 yılında John Williamson tarafından ortaya atılan neo-liberal ekonomi politikalarıdır. Genel olarak, sermaye akımının liberalleştirilmesi, özel mülkiyetin korunması, mali disiplin, düşük devlet harcaması esasına dayanır. Bunun yanında gelişmiş hiç bir ülke tarafından uygulanmayan devletin ekonomik kalkınmadaki rolünü minimize eden, deregülasyon, mutlak bir ticaret serbestisi, finans sektörünü üzerindeki denetimi neredeyse yok eden liberal politikaları da içerir.

² II. Dünya Savaşı sırasında Temmuz 1944'te ABD'nin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında ortaya çıkan iktisadi sistemdir.

³ Jeffrey D.Sachs, "Globalization and Patterns of Economic Growth", **Review of World Economics**, cilt 136, Sayı 4 , 2000, s. 215.

⁴ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Hacettepe Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, Ankara: Seçkin 2005, s. 45.

nosyonu gelişmiş ve borç yükleri olmayan ekonomilerin teknolojik yenilikleri ve diğer borç yükü olan ülkelerin üzerlerindeki yükü hafifletmeleri, gelir düzeylerini yükseltmeleri için az gelirli ve yüksek gelirli ülkeler arasında şirket birleşmeleri ile ilgili stratejik ilişkilerin kurulması açısından oldukça önemli açılımlar sağlamaktadır.⁵ Sonu bütünleşme olan bu yolda karşılıklı işbirliği ve stratejik ortaklıklar kurulması, ekonomik ve toplumsal krizin çözülmesi ve istikrar ortamının yakalanması ve Batı Balkanlar'da kriz yönetimi konusunda AB kendisini ve Batı Balkanları geliştirmesine olanak sağlamaktadır.⁶

Bütünleşme yolunda öncelik, İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni tamamlayan ülkelerin bir ivme kazanarak mali ve idari kapasitelerini artırıp, AB ile sosyal ve ekonomik uyumu sağladıktan sonra ancak bütünün bir parçası olabilecekleri ortadadır. Batı Balkanlar'ın bütünün bir parçası olması zorunluluğu, AB içerisinde sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için ulaşım ağlarını birbirine bağlamak açısından Batı Balkanlar'ın öneminden dolayıdır.⁷ Yani AB ticaret ağının can damarlarından birisi Batı Balkanlar üzerinden geçmektedir. Çatışma ve kaosun olduğu, güven ortamının olmadığı bir ulaşım ağının ne derece ticareti etkileyeceği yadsınamaz bir gerçektir.

Tüm bunların ışığında, bu çalışmada öncelikle Batı Balkanlar'ın tarihsel gelişiminin arka planından, daha sonraki bölümde ise, Batı Balkanların AB'ye entegrasyon süreci öncesi sahip olduğu çatışma ortamının yarattığı ekonomik ve toplumsal sorunlar nedeniyle AB'nin gerçekleştirdiği zirveler, geliştirdiği politikalar, Batı Balkan ülkeleri ile yaptığı anlaşmalar ve bu bölgenin gelişmesi, sosyal ve ekonomik anlamda AB ile uyumlu hale gelmesi için önce mali sonraki bölümde ise idari reformlar irdelenmektedir.

⁵ Sachs, **a.g.m.** s. 216-217.

⁶ Andrea Ciambra, "Normative Power Europe: Theory and Practice of EU Norms. The Case of Macedonia", Jean Monnet Workin Papers (JMWP), **Department of Political Studies**, University of Catania, July 2008, No.64,s.1.

⁷ Çimen Karataş, Ersel Zafer Oral, "Uluslar arası Ulaştırma Koridorlarında Türkiye'nin Stratejik Rolü",**Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 9, Yıl 5, Şubat 2007, Ankara, s.55.

BÖLÜM 1: AVRUPA BİRLİĞİ-BATI BALKANLAR İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Coğrafi olarak eski Yugoslavya ülkeleri olan Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Kosova ile Arnavutluk'tan oluşan bölge AB tarafından "Batı Balkanlar" olarak isimlendirilmektedir.⁸ "Büyük Patlama Genişlemesi (Big Bang Enlargement)"⁹ olarak adlandırılan, Merkezi ve Doğu Avrupa'yı kapsayan genişlemenin ardından son olarak Batı Balkanlar'ın da AB ile bütünleşmesi yapbozun tamamlanmasına ve bütün bir Avrupa resminin ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Avrupa bir bütün olarak Dünya sahnesinde küresel bir güç olarak yerini alma şansını yakalayabilecektir. Çünkü içerisinde çatışma ve zayıflık içeren bir birliğin gücünden ve küresel aktörlüğünden söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden AB çatışmayı içine almak yerine önce çatışmayı çözüp barış ve istikrarı Batı Balkanlar'a getirmeden Birliğe dahil etmeyeceği ortadadır.

Özünde birçok tarihi ve toplumsal süreçlerin getirilerini içinde barındırması itibariyle bir tür ayrışma, bölünme ve sorun anlamına gelen balkanlaşma, anlamı itibariyle etnik yapı nedeniyle bir iç içe geçmişlik, diğer yandan bölgesel anlamda birbirlerinin topraklarına karşı bir mücadeleyi içinde barındırmaktadır.¹⁰

AB ile Batı Balkanlar arasında süre gelen fiziki komşuluğun yanında bölgenin güvenliği, ekonomik ve sosyal anlamda istikrarı da AB için oldukça önem arz etmektedir. Bu istikrarın sağlanabilmesi açısından AB, Batı Balkanlar'a norm ihraç eden birlik konumundadır.¹¹ Balkanlar etnik

⁸ Mirzet Mujezinoviç, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, Sayı 12, 2007, s.67,

⁹ Julie Smith, "Enlarging the European Union", University of Cambridge, JCMS Volume.43 Annual Review, s.127.

¹⁰ Emre Yıldırım, **Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası ve Türkiye**, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 30.04.2008, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2302>, son erişim 02.11.2009.

¹¹ Andrea Ciambra, **a.g.ç.**, s.20.

çatışmaların yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Ortadoğu'nun ulaşım ağı üzerinde yer almaktadır.¹²

Bölgedeki istikrarsız ve çatışmacı ortamın AB'ye verebileceği zararı önleyebilmek amacıyla AB'nin bölge ülkeleri için geliştirdiği stratejilere geçmeden önce Batı Balkanlar'ın Avrupalılaştırma sürecini inceleyebilmek açısından sınırlarını belirlemek oldukça önemlidir.

Bu sınırlar dört şekilde incelenebilir:

Yapısal sınırlar; toplumun tarihi gelişiminden kaynaklanan yapısını belirtir, geçiş sınırları; iki sosyal sistem arasındaki mevcut dönüşümden doğan sınırlardır, sistemik sınırlar; verili sosyal sistemin, odaklanılan ülkede yarattığı sınırlardır, devlet kurma-ulus inşası; uluslararası anlamda tanınan yeni bir devlet kurmak veya bir ulus yaratmanın getirdiği sınırlar¹³ olarak tanımlanmaktadır.

Bu sınırları göz önüne alarak konuya baktığımızda son yıllarda bölgedeki ülkelerde görülen önemli gelişmelerde İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stabilisation and Association Process-SAP¹⁴) ve neticesinde üyelik perspektifi yoluyla AB'nin Batı Balkan ülkelerine yapmış olduğu taahhütlerin ciddi bir katkısı bulunmaktadır. Bu katkıyla bölgede istikrar sağlanmaya başlamış ve yaşanan savaşlar sonrasında yeniden yapılanma hızında bir artış gözlenmiştir.¹⁵

Örneğin; bölgede demokratik kanallardan seçilmiş hükümetler göreve gelmiştir. Ekonomik büyümenin hız kazanması, makroekonomik istikrarın

¹² Mustafa Bıyıklı, "Bir Merkez Dünya Olarak Afriavasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Orta Doğu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2007, s.37.

¹³ Murat Necip Arman, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü", Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2007, s. 275.

¹⁴ European Commission Enlargement, **Progress of Western Balkan Countries towards The EU within an Enriched Stabilisation and Association Process**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm, son erişim 11.03.2009.

¹⁵ Burcu Özdemir, **Enlarging the EU Further Eastwards: the Prospective EU Membership of The Western Balkans**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Avrupa Çalışmaları ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 47.

sağlanması, yaşam standartlarındaki iyileşmeler gibi olumlu yönde görülen etkiler, AB'nin yaptığı yardımlar sayesinde önemli bir ivme kazanmıştır.

Bunun yanı sıra hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi, ekonomik ve sosyal kurumların modernleşmesi için bölgede önemli reformlara imza atılmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanında çeşitli alanlarda (ticaret, enerji, ulaşım, çevre gibi) bölgesel işbirliği kurulmaya çalışılmaktadır. Günümüzde de Batı Balkan ülkeleri, bölgesel girişimleri, artan bir şekilde sahiplenme çabası içerisinde. ¹⁶

Bölgenin istikrara kavuşması AB açısından önemi yadsınamaz bir gerçektir. Aynı zamanda Batı Balkanlar, yirmi yıldır AB'nin dış politikası içinde bir test alanıdır.¹⁷ AB'nin güvenlik ve dış politikası, 1990'larda Balkanlar'da meydana gelen savaş ortamıyla kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Bu sayede, AB hem sosyal hem de ticari alanda geliştirdiği politika ve stratejilerle bölge ticaretini istikrara kavuşturmaya, sosyal uyumu sağlamaya, bölgesel işbirliğini geliştirmeye, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına çalışmaktadır.¹⁸ Bu bağlamda bölge ticaretinin geliştirilmesi ve istikrar için birçok fikir ortaya atılmış ve tartışılmıştır. Tüm bu fikirlerin temel dayanağında öncelikle, karşılıklı menfaat ilişkisi ön plandadır.

Ticaretin geliştirilmesi bölgesel istikrar açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin Cruce, uluslararası ticaretin teşvik edilebilmesi için ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergilerinin azaltılmasını savunmuştur. Çünkü ona göre uluslararası ticaretle uğraşan insanlar barışın korunmasında, başkalarını yok etmek suretiyle meslekte yükselen askerlerden çok daha yararlıdır. Uyuşmazlıkların çözülmesi için kurulmasını teklif ettiği birliğin, yalnız Hıristiyan devletlerin değil, bütün devletleri temsil etmesini öngörmüştür. Cruce'un bu teklifi, bugünkü Avrupa Birliği'nin kurulmasını

¹⁶ Andrew G. Hyde, "Seizing the Initiative: the Importance of Regional Cooperation in Southeast Europe and the Prominent Role of the Southeast European Cooperation Process", **Southeast European and Black Sea Studies**, 1743-9639, Volume 4, Issue 1, 2004, s. 3-4.

¹⁷ Olli Rehn, **Batı Balkanlar AB'nin Dış Politikası İçin Test Alanı Oldu**, 18.11.2009, <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=4751> son erişim 21.12.2009.

¹⁸ Hyde, **a.g.m.**, s. 18-19.

sağlayacak olan “ekonomik çıkar” gibi sağlam bir dayanağa sahip olmasından dolayı¹⁹ son derece önemlidir.

Batı Balkanlar’ın yapısal sınırlarının hem o coğrafyanın yaşayanlarını hem de Avrupa’nın kendisini ortak kimlik dairesinde algılamak açısından pek çok sorunu içerdiğini belirtebiliriz. AB kendi güvenlik aurası olarak tanımladığı bölgede (Stability and Association Agreement-SAA ve European Neighbourhood Policy-ENP²⁰ ülkeleri) istikrarlı, sürdürülebilir birer ekonomiye sahip, demokratik yapıların ortaya çıkmasını arzulamakta ve bu dönüşüm için de iyi yönetim ilkelerinin bölge bazında hayata geçirilmesini amaçlamaktadır.²¹ Bu bölümde, geçmişten günümüze AB ülkeleri açısından Batı Balkanlar’ın önemi, gerçekleştirilen anlaşma ve zirvelerden bahsedeceğim.

1.1. BATI BALKANLAR VE YAPICI ORTAK OLARAK AB

Entegrasyon hareketinin, gerçekten bütünleşmiş bir Avrupa ekonomik alanına ulaşmasını sağlamak amacıyla, bu harekete ekonomik boyutu kadar ağırlıklı bir sosyal boyut ve de güvenlik boyutu kazandırmak gerekmektedir. Ancak bunun için sosyal dengenin sağlanması, istihdam ve çalışma şartları bakımından ortaya çıkan sorunların giderilmesi, Avrupa halklarının yaşamını etkileyen çevrenin ve tüketicinin korunması, eğitimin ve sağlığın daha iyi şartlara kavuşturulması, belirlenen ortak ilke ve tedbirlerin uygulanmasını güvence altına alacak bir yapının²² yaratılması gerekmektedir. Bunun neticesinde, AB dışında kalan diğer ülkelerle de uyumun sağlanması zorunluluğu doğmuştur. 300 bin insanın öldüğü ve 1,2 milyon insanın göç etmek zorunda kaldığı Bosna katliamından²³ sonra süreç hızlanmıştır.

¹⁹ Veysel Bozkurt, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, Bursa: Vipaş Yayınları, 2001, s. 40.

²⁰ European Commission-External Relations, **Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2009 -Invitation to contribute information**, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/consultation/consultation2009_en.pdf son erişim 11.10.2009.

²¹ Arman, **a.g.t.**, s. 275-276.

²² Metin Gençkol, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 2679, Uzmanlık Tezi, Eylül 2003, s. 2, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf> son erişim 17.03.2009.

²³ Derek Chollet, **The Road to the Dayton Accords**, New York : Palgrave Macmillan, ,

Balkanlar'da dil ve kimlik konusunda yaşanan çatışma ortamı, farklı dil ve kimliklere sahip insanların günlük sosyal yaşantılarında basit bir yol tabelasında ne yazacağı konusunda bile tartışabildiği bir ortamda homojen bir yapıyı hedef seçmek son derece yanlıştır. Batı Balkan ülkeleri arasında işbirliği çalışmaları, farklılıklardan güç birliği yaratılabileceğini göstermeye çalışması açısından önemlidir. Örneğin; Bosna'da Sırpça, Boşnakça ve Hırvatça konuşan insanlar ve Katolik Hırvatlar, Ortodoks Sırp ve Müslüman Boşnakların bulunması²⁴ bölgenin hem dil hem de dini açıdan çeşitliliğini ve burada politika geliştirilmesinin çatışmayı önlemenin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Bu uyumun sağlanması için, mali yardımlar katılım sürecinin bir parçası olarak bölge ülkeleri ile AB arasında kurulacak köprüye bir harç teşkil etmektedir. Bölgede istikrarın ve AB ile ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması için hem AB'nin güvenlik sorunları açısından, hem de bölgenin AB için bir pazar olması sebebiyle bölge ülkeleri ile işbirliği yapma ve çatışmaların sona erdirilmesi hayati önem arz etmektedir.²⁵

Batı Balkanlar'ın ortak ticaret ve ortak kimlik altında çatışmadan uzak kalabilmesi için AB'nin "Peace Project (barış projesi)" olarak ortaya koyduğu politikalar, Karl Deutsch'un güvenlik alanında birlikten bahsettiği noktada şiddetin olduğu bölgedeki "birlik duygusu" ancak ortak ticaretin ve ortak kimliğin gelişmesiyle ortaya çıkar. Değerlerin paylaşılması, ilişkilerin artırılmasıyla yeni bir boyut kazanarak bu işbirliğini sürdürebilmek için yeni kurumların oluşturulmasını vurgular.²⁶ Bu durum AB'nin şu anda bölgede uygulamaya çalıştığı politikanın temelini oluşturan bir yaklaşımdır.

Bunun dışında AB'nin bir küresel aktör haline gelebilmesi hedefine paralel olarak mali yardımlar AB'nin bölgeyi Avrupalılaştırması demokratikleştirmesi, bizi ilgilendirdiği boyutu itibarıyla da, bölgede etkin ve

2005, s.1.

²⁴ Robert D.Greengberg, **Language and Identity in the Balkans**, New York: Oxford University Press, 2004, s.166.

²⁵ Carole Hodge, **Britain and the Balkans: 1991 until the Present**, New York: Routledge, 2006, s.198.

²⁶ Yıldız Tuğba Kurtuluş Kara, **Trade as a Tool of Diplomacy and Global Security**, Perceptions, Cilt 13, Sonbahar, 2008, s.68,

verimli bürokratik yapıların oluşturulması açısından önemlidir. AB ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda modernleştirmeyi potansiyel üye ülkelerdeki siyasi ve bürokratik eliti, AB üyeliği yolundaki ülkelerin elitlerini zorladığı çizgiye çekmek ve Avrupalılaşıma yoluna sokmak için şartlar, koşullar öne sürerek reformları hızlandıracağını düşünmektedir. Bunun için yerel politikacılar ile AB arasında bir köprü kurulması şarttır.²⁷

AB'nin genişleme politikası sayesinde istikrar, güvenli ve çatışmaların önlenmesine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bu sayede refahın ve büyümenin istikrarlı bir şekilde artacak, AB'nin dünya ile rekabeti sürdürülebilir olacak, önemli ulaştırma ve enerji yollarının bağlantılarındaki düzenlemelerle ticaret hızı daha da artacak ve bu da ticari anlamda maliyetlerine olumlu şekilde yansiyacaktır.

Bu genişleme kapsamında Batı Balkanlar konusunda AB daha dikkatli ve özenli davranmakta, çatışmaların dilsel ve dinsel konulardaki ayrılıkların hüküm sürdüğü Batı Balkanlar'da, hukukun üstünlüğünün ve iyi yönetişimin sağlanması konularına özel önem vermektedir

1990'lı yılların başından sonra Eski Yugoslavya'yı oluşturan ülkeler arasında başlayan savaşların sürdüğü dönem, AB'nin bu bölgeye yönelik ortak ve tutarlı bir dış politikasının olmadığı bir dönemdir. ABD'nin tek taraflı ve kararlı girişiminin sonucunda, Bosna Hersek savaşını sona erdiren Dayton Barış Anlaşması, ABD'nin Dayton kasabesindeki askeri üste müzakere edilmiş ve ardından 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanarak Avrupa Birliği'nin arka bahçesi kabul edilen bölgede sular durulma eğilimine geçmiştir.

Dayton'dan sonra, AB o güne kadar Batı Balkanlar'a yönelik ciddi bir politikası olmadığını görerek Batı Balkanlar'a yönelik ortak güvenlik ve savunma politikasını hayata geçirmek istemiştir. Daha sonra 26 Şubat 1996'da Bölgesel Yaklaşım adı altında yeni bir politika geliştiren AB bu sayede Batı

²⁷ Aneta Spendzharova Borislavova, **Bringing Europe in? The Impact of EU Conditionality on Bulgaria and Romanian Politics**, South East European Politics, November 2003, s.141-144.

Balkanlar'ın AB'ye karşı duyduğu güvensizliği sonlandırmak ve bölgedeki ABD hakimiyetini sona erdirmeyi amaçlamıştır.²⁸

Bu bağlamda, AB bölgeye yönelik hedeflerini elde etmek adına pek çok somut adım atmıştır. Bunlar Royaumont, Zagrep, Feira, Selanik Zirveleri, İstikrar Paketi ile İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin ışığında yapılan mali yardımlar ve bu yardımların konu edildiği ülkelerle yapılan istikrar ve ortaklık anlaşmalarıdır.

AB'nin politikaları, yaptıkları zirveler ve yardımlar, Batı Balkanlar'da istikrar, uzlaşmayı sağlama ve kalkınma için önemlidir. Söz konusu bölgede siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, AB üyeliği yolunda ilerleme kaydedilmesi ve farklılıklar uzlaşının sağlanması AB'nin de yararına olacaktır. Bununla birlikte, AB üyeliği yolunda ilerleme kaydetmek esas olarak ilgili ülkelerin sorumluluğundadır, çünkü üyelik sürecinin hızı gerçekleştirilmesi gereken reformlara bağlıdır.

AB, istikrarlı, refah düzeyi yüksek, çatışmadan uzak ve demokratik komşularla daha güçlü olacaktır. AB ve komşuları ortak değer ve menfaatler temelinde çalışarak mevcut sorunlarla daha etkin baş edebilecektir.

1.1.1. Royaumont Süreci

Royaumont Süreci²⁹ başlangıçta 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te imzalanan Dayton Anlaşması'nın uygulanmasına katkı sağlama amacı güderken, 1998-1999 döneminde, bölgede sivil toplumun ve demokrasinin yerleşmesi amacına hizmet etmiştir.³⁰ Süreç AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik

²⁸ Mirzet Mujezinoviç, **a.g.m.**, s.68.

²⁹ Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Slovenya, Türkiye, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Sandro Knezovic, "EU's Conditionality Mechanism in South East Europe," **European Perspectives** – Journal on European Perspectives of the Western Balkans, Cilt. 1, Sayı. 1, Ekim 2009, s.96,

³⁰ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, Ankara: DPT Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yay. 2005, s.38.

ilk kapsamlı politika girişimidir.³¹ AB'nin girişimiyle, Güney-Doğu Avrupa'da İstikrar ve İyi Komşuluk İlişkileri Süreci (Process on Stability and Good Neighbourly Relations in South-East Europe) Deklarasyonu 13 Aralık 1995'te Fransa'nın Royaumont Kasabası'nda toplanan yirmi yedi ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu deklarasyon Madrid Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde de anılmıştır.³² Royaumont Süreci'ne eski Yugoslavya ülkeleri (Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya) ile Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'nın yanı sıra Türkiye, AB'ye üye ülkeler, Rusya ve ABD katılmıştır.³³ Demetropoulou'ya göre Avrupalılaştırma sürecinde bölgede demokratikleşme, pazar yaratma, istikrarlılık ve kurumların iyileştirilmesi süreçleri önem arz etmektedir. Sürecin bir diğer karakteristiği Avrupalılaştırmanın her bir ülkenin koşullarına göre geliştirilmesi gereken stratejiler doğrultusunda sağlanmasına yaptığı vurgudur.³⁴

Royamount Süreci'nden sonra mali yardımlar konusu genişletilmiş, 1999'da Batı Balkan Ülkeleri'nin faydalanması ve projelerinde PHARE'den (Poland and Hungary Assistance for Restructuring their Economies) yararlanmaları sağlanmıştır. Daha sonra CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability) ve en son tüm mali yardım araçlarının birleştirildiği IPA (The Instrument for Pre-Accession Assistance)³⁵ halini alan dev bir bütçe oluşturulmuştur. Bu yardımlar, üçüncü bölümde mali yardımlar başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanacaktır.

Mali yardımlar özellikle çatışma, kaos dönemlerinden sonra AB'nin bölge üzerindeki dikkatinin yoğunlaşmış olduğunu göstermektedir. Çatışma ortamından bölgenin kurtulmasının, AB'nin güvenliği ve istikrarı için de önem kazandığı görülmüş bu sayede mali yardımlara ağırlık verilerek

³¹ European Commission, **European Union Initiatives for Southeastern Europe to Date**, <http://europa.eu.int/comm/enlargement>, son erişim 06.05.2009.

³² Burcu Özdemir, **a.g.t.**, s. 37.

³³ Kavalalı, **a.g.ç.**, s. 37-38.

³⁴ Leeda Demetropoulou, "Europe and Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", **Southeast European Politics**, Cilt.13 Sayı.23, November 2002, s.89.

³⁵ European Commission Enlargement, **PHARE**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/phare/index_en.htm, son erişim: 20.10.2009

modernizasyon ve Avrupalılaştırma yolunda sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda uyumun sağlanması için çalışmalar hız kazanmıştır.³⁶ Royamount Süreci'nin önemi barış, istikrar, demokrasi ve işbirliği temelinde gelişen bir sürece dair ilk kapsamlı toplantı olmasından kaynaklanmaktadır. Sürecin temelinde iyi komşuluk ilişkileri kurulması beklentisi bulunmaktadır.³⁷ Ayrıca, kurulan Royamount Girişimi'de bu çalışmaların takibi ve 79 tane projenin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu girişim istikrar, barış ortamının yakalanması, insan hakları ve demokrasinin işlediği, ekonomik ve siyasi yapılanmanın hızlandığı bir bölge yaratmak için projelere destek vererek sürece katkı sağlamaktadır.

1.1.2. İstikrar Paktı

Fransız Dışişleri Bakanı Eduard Balladur 1994'te bir istikrar paktı oluşturulması fikrini öne sürerek bölgede sosyal diyalogun gelişmesi ve güvenlik sorununun tekrar yaşanmaması için "Balladur Planı" olarak bilinen planı AB Konseyi'ne sunmuştur. İstikrar Paktı'nın temelini teşkil eden bu çalışma bölge ülkeleri arasında işbirliğinin sağlanması açısından oldukça önem taşımaktadır.³⁸

İstikrar Paktı, 1999 yılında Bosna Hersek, Hırvatistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya, Sırbistan, Romanya ve Moldova arasında Saraybosna'da imzalandı. Paktın amacı, bölgede çatışmayı önleyerek ülkeler arasındaki ticaretin geliştirilmesidir ve bu pakt sayesinde bölgede gerçekleştirilecek projelere finansman sağlama temeline dayanan çalışmalar başlatılmıştır. Ekonomik kalkınma için bölgeyi kapsayan genel bir işbirliği alanı oluşturması açısından da bu pakt oldukça önemlidir.³⁹

³⁶ Burcu Özdemir, **a.g.t.**, s.37.

³⁷ Roumeliotis Panaghiotis, **The Royamount Process: An Initiative for Stability and Good Neighbourliness in South-Eastern Europe**, Journal of Foreign Policy Issues, <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royamount.html>, son erişim 18.11.2009.

³⁸ Dinan Desmond, Editör, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Cilt 1, Kitap Yayınevi, 2005, s. 236-238.

³⁹ European Council, "**Western Balkans-2249th Council Meeting General Affairs**", 6810/00(Presse 73) Brussels, 20 March 2000, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/ACFC793.htm, son erişim 12.10.2009.

Ayrıca, ekonomik işbirliği için finansman sağlaması açısından İstikrar Paktı, AB'ye mali yardımlar konusunda ışık tutmuş ve bölgesel işbirliğinin önemini vurgulamıştır.⁴⁰ Merkezi Avrupa ülkeleri, Serbest Ticaret Anlaşması'nda olduğu gibi bir serbest ticaret alanı oluşturup ülke düzeyinde değil, bölgesel düzeyde bir genişleme ile ticari işbirliğini giriş öncesi süreçte önemli olduğu söylenebilir.⁴¹

Batı Balkan ülkeleri sadece saygı ve vaat istememektedir. Tam tersine, bu ülkeler AB ülkeleri ile eşit şartlarda ve serbestçe ticari faaliyetleri yürütebilecekleri bir ortak serbest ticaret alanına dahil olmayı talep etmektedirler. İstikrar Paktı AB'nin sadece yangın söndüren itfaiyeci rolünü oynamasından ziyade yangının çıkmasını engelleyen politikalar sergilemesinin gereği bölge ülkelerince vurgulanmaktadır.⁴²

Batı Balkan ülkeleri Berlin, Londra, Paris, Roma'da hayat standartları neyse Belgrad, Tiran, Zagreb ve Üsküp'te de aynı standartlara sahip olmayı arzu emektedir. Fakat bunun için de daha önceden değindiğimiz gibi, AB önce Batı Balkanlar'da uyum ve işbirliğini sağlaması, istikrar ve barış ortamının sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda, AB kendi normatif modelini ve kapasitesini ihraç eden⁴³ bir birlik konumunda bölgenin güvenli ve istikrarlı bir yapıya kavuşması açısından İstikrar Paktı'nın işlerliğine büyük önem vermektedir.

Uzun dönemde bölgede barış, istikrar ve ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan istikrar paktı bunun sağlanabilmesi için ekonomik ve politik reformlarla birlikte bölgesel işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır.⁴⁴ Bölgenin şu anki iç dinamikleri analiz edildiğinde, vatandaşların sosyal

⁴⁰ Dinan Desmond, **a.g.e.**, s. 239-240.

⁴¹ Martin Dangerfield, **Subregional Integration an EU Enlargement: Where Next for CEFTA ?**, University of Wolverhampton, JCMS, Volume 44, Number 2, 2006, s.308.

⁴² Elizabeth Pond, **Endgame in the Balkans**, Washington :The Brooking Institute, 2006, s.3-4

⁴³ Stefano Panbianco, Rosa Rossi, **EU Attempts to Export Norms of Good Governance to the Mediterranean and Western Balkan Countries**, Jean Monnet Center EuroMed, 2004, s.7, <http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/jmwp53.pdf>, son erişim 25.10.2009.

⁴⁴ Avrupa Konseyi, **Stability Pact**, 2249th Council Meeting General Affairs, 6810/00(Presse 73), Brussels 20 March 2000, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/ACFC793.htm l, son erişim 13.10.2009.

koşulları, yolsuzluk, kurumların zayıflığı ve güvenliğe dair⁴⁵ sorunlar bölgenin istikrarlı büyümesinin önünde ciddi engel teşkil etmektedir. AB 2020 strateji belgesinde de İstikrar Paketi'na olan desteğin süreceğini vurgulamaktadır.⁴⁶ Barış, İstikrar ve ekonomik gelişme için bölgesel işbirliği amacından taviz vermeden, askeri ve polisiye konularında yapılandırma, demokratikleşme ve insan hakları konularında çalışmalar bölge için gereklidir ve bu paktın devamı Batı Balkanların gelişmesi açısından son derece önemlidir.⁴⁷

Savaş yorgunu, gerek komünizm sonrası Batı tarzı demokrasiye geçiş süreci sancıları yaşayan, ekonomisi çökmüş Balkan ülkelerine, yeniden toparlanabilmeleri ve bölgede kalıcı barışı sağlayabilmeleri amacı ile Avrupa ile entegrasyon perspektifi sunulmuştur. Bu proje ile Batı Balkanlara Avrupalılık ruhunun verilmesi ve demokrasi yanlısı tutum sergileyen iktidarların mali yardımlarla ve yatırımlarla özendirilmesi planlanmıştır. AB ülkeleri ve ABD önderliğinde oluşturulan Güneydoğu Avrupa için İstikrar Paketi bölgenin yapılandırılması için geniş çaplı bir platform oluşturmuştur.⁴⁸ İstikrar Paketi, bölgesel işbirliğine odaklanarak Batı Balkanlardaki AB İstikrar ve Katılım Sürecini (SAP) tamamlamaktadır.

AB küresel bir aktör olmak istemekte ve otorite olarak üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini yönlendirmek ve buna göre politikalar geliştirmesi gerektiğinin farkındadır.⁴⁹ Bu nedenle AB kendi içinde siyasi ve ekonomik anlamda kendi içindeki oluşumu üçüncü ülkelerle de yakınlaştırarak küresel güç olduğunu hissettirmek zorundadır.

Özellikle Yunanistan, İtalya ve Almanya bölgede çıkabilecek her çatışmadan sonra çok sayıda mülteci akınına uğrama tehlikesiyle de karşı

⁴⁵ Panebianco, Rossi, **a.g.ç.**, s.20.

⁴⁶ European Commission, **Commission Working Document Consultation on the Future "EU 2020 Strategy"**, COM(2009) 647 Final, Brussels, 24.11.2009, s.10, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf, son erişim 27.12.2009.

⁴⁷ Sandro Knezovic, **a.g.m.**, s.97.

⁴⁸ Pınar Yürür, **Balkanların Geçiş Sürecinde ABD Etkinliği ve Otpor Hareketi**, Journal of Yaşar University, 1(1), 69-80, s.71, http://joy.yasar.edu.tr/makale/no1_vol1/06_pinar_yurur.pdf, son erişim 21.11.2009.

⁴⁹ Rıza Arslan, **Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?**, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 7/1 (2005), s.243.

karşıyadırlar.⁵⁰Bunu da bir başka toplumsal alanda AB'nin düzenini bozabilecek bir tehdit olarak görebiliriz.

Ayrıca Türkiye'nin dönem başkanı olduğu 1996'da temeli atılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'ne (SEEC) üye Batı Balkan ülkeleri ile güven, istikrar, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği hedefleri doğrultusunda çalışmalar sürmektedir. Bu süreçle bölgede çözüm gerektiren konular masaya yatırılarak ortak bir nokta bulunmaya ve bölgesel anlamda istikrar korunmaya çalışılmaktadır. 8-10 Aralık 2009'da Ankara'da bölgesel işbirliği konferansı düzenlenmiş ve bölgesel işbirliğinin bölgesel istikrara ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirerek ülkeler arasında ticaretin daha uygun zeminlerde yapılması konularına değinilmiş ve ardından 17 Aralık 2009'da Konya'daki konferansta ise kültür bakanları arasında geçmiş ve kültürel ilişkilerin ve geçmişte paylaşılan ortak paydaların vurgusu yapılarak kültürel anlamda iyi ilişkiler kurulması vurgulanmıştır. Son olarak, 25 Ocak 2010'da Ankara'da Siyasi Direktörler Komitesi toplanarak son bir yıl değerlendirilecek ve bölgesel anlamda güvenlik ve istikrar için işbirliği üzerine yapılanlar değerlendirilecektir.⁵¹

AB savaşlar sonrası büyük sıkıntılar çeken bu kara deliği kapatmak için bölgeyi barış ve istikrar bölgesi haline getirme yolunda çalışmalarını devam ettirmektedir.⁵² Gerçekleştirdiği tüm zirveleri ve sağladığı mali yardımları da Batı Balkanlar'daki insanların sosyal yaşantısının ve ekonominin yapılanması ve kurumsal altyapıların tesisi için sürdürmektedir.

1.2. Zirveler

AB'nin politikalarından Ortak Güvenlik ve Dış Politikası (OGDP)⁵³ Batı Balkanlar'a yönelik politikalar arasında en önemli sacayaklarından birini oluşturmaktadır. AB Maastricht Antlaşması kapsamında ilan ettiği bu politika

⁵⁰ Bülent Uğrasız, "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2004, s.296.

⁵¹ South East European Cooperation Process, **General Information about SEEC**, <http://www.seecp-turkey.org/index.php>, son erişim 28.12.2009.

⁵² Csaba Törö, "EU Security Enterprises of Conflict Prevention Through State-Building in The Balkans: Preparation and Recipe for Engagement in the European Neighbourhood", **Perceptions**, Cilt 11, Sonbahar-Kış 2006, s.78.

⁵³ Sandro Knezovic, **a.g.m.**, s.95.

çerçevesinde, kendi güvenliğini tehdit eden yakın çevrede AB'ye dost ve ortak devletler yaratmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, AB Konseyinde üye ülkelerin Balkanlar başta olmak üzere AB'yi çeviren bölgelerde izlenecek ortak politikaların, ortak duruş (common positions)⁵⁴ ve eylemlerin (joint actions)⁵⁵ belirlenmesi doğrultusunda yoğun bir diplomatik trafik başlatmış oldukları dikkat çekmektedir. Balkanlar konusu AB'nin Ortak Güvenlik ve Dış Politika (OGDP) çerçevesindeki ortak eylemlerinin ilki ve de belki de en anlamlısıdır. Çalışmanın bu bölümünde Batı Balkanlara yönelik AB politikalarının çerçeveselendirildiği kritik zirvelere değinilmektedir. Bu zirveler AB'nin bölgeye yönelik kapsamlı stratejisi SAP'a uzanan önemli kilometre taşları olarak dikkat çekmektedirler.

Bölgede istikrar ve barışı amaçlayan zirveler AB'yi bir yumurtaya benzetirsek, yumurtanın sarısı çatışmaların yaşandığı Batı Balkanlar, beyazı AB ve kabuğu ise geliştirdiği bölgeye yönelik politikalarıdır. Eğer bu politikalar başarısız olursa kabuk kırılacak hem beyazı hem de sarısı dağılarak büyük bir hem ekonomik hem de sosyal kaos meydana getirecektir. Bu yüzden AB ve Batı Balkanlar'ı yumurtanın akı ve sarısı gibi birbirinden ayıramamaktadır. Bu nedenle de bu zirveler ve istikrarı sağlamayı amaçlayan mali ve idari reformların devamı şarttır.

1.2.1. Santa Maria De Feira Zirvesi

19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Feira Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde⁵⁶, üye ülkeler, SAP'a verdikleri desteği bir kez daha dile getirmişlerdir. Sosyal uyum, ekonomik reformlar, işsizlik ve genişleme üzerinde durulmuştur. Bu zirvede, bölge ülkeleri arasında siyasi diyalogun

⁵⁴ Üye ülkeler arasındaki iş birliğini geliştirmek ve sistematik şekilde koordinasyonu sağlar ve Avrupa Birliği Antlaşması'nda ortak güvenlik ve dış politika altında yer alır. **Europa Glossary**, http://europa.eu/scadplus/glossary/common_position_cfsp_en.htm, son erişim 21.11.2009.

⁵⁵ İnsan kaynakları, know how, finans gibi materyallerin koordinasyonunu sağlamaktır ve ortak güvenlik ve dış politika başlığı altında yer alır. **Europa Glossary**, http://europa.eu/scadplus/glossary/joint_action_cfsp_en.htm, son erişim 21.11.2009.

⁵⁶ EurActiv, **Feira Summit Conclusions**, <http://www.euractiv.com/en/general/feira-summit-conclusions/article-115261>, son erişim 20.10.2009.

gelişmesi, serbest ticaret anlaşmaları, ticaretin liberalleştirilmesi ve AB yasalarına yakınlaşma gibi çalışmalara değinilmektedir.

Bölgesel işbirliğini, AB'nin öngördüğü reformları, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, AB'ye potansiyel aday ülke olabilecekleri bildirmede belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, Batı Balkan ülkelerinin AB ile entegre olmalarının önemi, bu ülkelerin kendi aralarında da bölgesel işbirliğini arttırmaları gerektiği vurgulanmış ve Fransa'nın önerisiyle, Batı Balkan ülkeleri ile AB'ye üye ülkeler arasında bir zirve toplantısının yapılması da kararlaştırılmıştır.⁵⁷Bu zirveden sonra artık istikrar ve ortaklık sürecinin işleyişi üzerinde durularak, bu süreçte ülkelere yapılan yardımlarda artışlar olmaya başlamış ve AB bölgeyi daha ciddiye alan politikalar gerçekleştirme yoluna girmiştir.

Feira Zirvesi'nde de Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Öncelikle, kriz bölgeleri için 5000 polis memuru görevlendirilerek kriz yönetiminin sivil yönü kuvvetlendirilmiştir. Feira Zirvesi'nde AB üyesi devletler, AGSP'nin güvenilirliğinin ve etkinliğinin ancak AB'nin askeri gücünü artırmaya bağlıdır. AB'nin askeri yeteneklerinin geliştirilmesiyle artacağı vurgulanırken, AGSP kapsamında özellikle güvenlik ve savunma alanında ortak Avrupa politikası geliştirmesi şartı ortaya konmuştur.⁵⁸

1.2.2. Zagreb Zirvesi

Feira Zirvesi kararları çerçevesinde ve Konseyin 2000/717/CFSP sayılı Ortak Tutumu ile, AB'ye üye ülkeler ile Batı Balkan ülkeleri arasında ilk Zirve toplantısı, 23-24 Kasım 2000 tarihlerinde, Zagreb'te gerçekleştirilmiştir.⁵⁹ Anlaşma müzakereleri, Birinci AB-Batı Balkanlar Zagreb Zirvesi Sonuç Bildirgesi çerçevesinde, Batı Balkan ülkelerinin,

⁵⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Adaylık Süreci**, <http://www.ikv.org.tr/print.asp?id=1358&baslik=Adayl%FDk%20S%FCreci>, son erişim 20.07.2009.

⁵⁸ Haydar Efe, "AB'nin Gelişen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3, 2007, s. 134.

⁵⁹ Official Journal of The European Communities, **Zagreb Summit, L 290/54, 17.11.2000**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:290:0054:0054:EN:PDF>, son erişim 21.10.2009.

kriterlere uyum bakımından gerçekleştirdiği ilerlemenin Komisyon tarafından yeterli bulunması ve Konsey'in onay vermesi ile başlamaktadır.

Birinci AB-Batı Balkan Zirvesi (European Union-Balkans Summit)⁶⁰ diye adlandırılan toplantının nihayetinde açıklanan Zagreb Deklarasyonu ile taraflar Batı Balkan ülkeleri arasındaki bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi, bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması, adalet ve içişleri alanında yakın işbirliğini sağlanması ve özellikle organize suçlarla, yolsuzlukla ve yasa dışı göçle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için, siyasi diyalog mekanizmasının oluşturulması yönünde mutabık kaldıklarını ve bu çabaların İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (Stabilisation and Association Agreement-SAA) ile ilişkilendirileceğini bildirmişlerdir.⁶¹

AB, Batı Balkan ülkelerinin potansiyel aday ülkeler olduklarını vurgulamış, AB'ye üyeliğin, AB Antlaşması hükümleri ve Kopenhag Kriterleri çerçevesinde, özellikle bölgesel işbirliği bakımından, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın uygulanmasına bağlı olduğunu vurgulamıştır. AB'nin bölgeye yönelik bu politikası, "İstikrar ve Ortaklık Süreci" adını alacaktır. Bu süreçte sosyal, kültürel ve ekonomik adaptasyonun sağlanmasına çalışılacaktır.⁶² Bu bağlamda, AB, Batı Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerin bölgesel politika çerçevesinde geliştirilmesi amacıyla 29 Nisan 1997 tarihli Konsey kararları ile tespit edilen genel ve özel şartlara atıfta bulunarak, her bir Batı Balkan ülkesi ile İstikrar ve Ortaklık Süreci çerçevesindeki ilişkilerin son durumunu Deklarasyonun ekinde belirtmiştir. Bölgesel işbirliği⁶³ vurgusu bu zirvede de yapılmış ve bölgesel uzlaşmanın⁶⁴ önemi vurgulanmıştır.

⁶⁰ European Commission Enlargement, **The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm, son erişim 11.03.2009.

⁶¹ European Commission Enlargement, **Zagreb Summit Final Declaration**, 24.11.2000, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm, son erişim 21.10.2009.

⁶² Reed Coughlan, Judith Owens, **Bosnian Refugees in America-New Communities, New Cultures**, Springer, New York, 2006, s.146.

⁶³ William Bartlett, **Europe's Trouble Region**, New York, Routledge 2007, s. 200.

⁶⁴ European Commission, **SAP Key Documents**, http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm, son erişim 25.10.2009.

1.2.3. Selanik Zirvesi

Balkanlar'da etnik ve kültürel merkezli sorunlar sebebiyle ortaya çıkan güvenlik tehditleri, azınlık sorunları, ekonomik istikrarsızlık, insan hakları ihlalleri, büyük işsizlik oranları gibi sorunlar sadece bölgeyi değil Avrupa'nın bir parçası olması sebebiyle ve ekonomik ve kültürel bağlar dolayısıyla da AB'yi tehdit etmektedir. Bu nedenle AB'nin bölgeye yönelik ciddi politikalar geliştirmek adına yoğun bir çaba içine girdiği gözlenmiştir. Bu nedenle, 12-13 Aralık 2002 tarihli, Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik perspektifleri tekrar vurgulanmış ve Yunanistan'ın dönem başkanlığı sırasında, 21 Haziran 2003 tarihinde, İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne dahil olan ülkelerle bir zirve toplantısı düzenlenmesine karar verildiği bildirilmiştir.⁶⁵

19-20 Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Kopenhag (Aralık 2002) ve Brüksel (Mart 2003) Zirveleri Sonuç Bildirgelerine atıf yapılmış ve Batı Balkan ülkelerinin gerekli şartları yerine getirdikleri zaman AB'ye üye olabilecekleri vurgulanmıştır. Ayrıca, İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin, Batı Balkan Ülkeleri'nin gelecekteki AB üyeliğine kadar, ilişkilerin genel çerçevesini oluşturacağı belirtilmektedir.⁶⁶ Selanik zirvesi AB genişlemesinin Batı Balkan ülkeleri AB'ye dahil olana dek tamamlanmayacağını ilan ederek bölge ülkelerinin AB'nin tutarlılıkla uyguladığı koşulluluk politikalarına uygun hareket etmelerini sağlamak açısından önemli bir motivasyon sağlamıştır. Bu bağlamda, AB ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin geleceği açısından önemli bir dönemeç noktası olarak kabul edilmelidir.⁶⁷ Tüm bu zirvelerin ve yapılan çalışmaların ışığında Batı Balkanlar'ın savaş sonrası yeniden ayağa kalkabilmesi için istikrar ve ortaklık programlarının çerçevesinde işbirliği, danışmanlık ve

⁶⁵ Ahmet Bıyıklı, **Avrupa Birliği'nin Akdeniz ve Ortadoğu Ülkelerine Yönelik Demokrasi ve İstikrar Politikaları**, Selçuk Üniversitesi SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s.86.

⁶⁶ European Council, **Thessaloniki European Council Presidency Conclusion, VI. Wider Europe / New Neighbourhood**, 11638/03, Brussels, 1Ekim 2003, s.13, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf, son erişim 27.10.2009.

⁶⁷ Erhan Türbedar, "Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği Yolculuğu", Stratejik Analiz, Şubat 2007, s.74.

yardımlarla inde bulunduğu ekonomik ve sosyal sıkıntılardan çıkış yolu bulabilecektir.⁶⁸

⁶⁸ Törö, **a.g.m**, s.67.

BÖLÜM 2: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKALARININ HEDEFLERİ

Bu bölümdeki politikalar temel olarak; genişleme politikası, bölgeselcilik yaklaşımı ve bölgeselcilik yaklaşımının altında ele alınacak olan istikrar ve ortaklık sürecidir. Bu politikalar bölgesel işbirliğinin geliştirilmesini, uyum sürecinin tamamlanmasını, koşullara bağlılığı, iletişim ve istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Balkanlar'da yaşanan savaşların ardından AB, Batı Balkanlar'a demokrasi, yasal düzenlemeler, azınlıkları koruma, insan haklarına saygı, bölgesel işbirliği, pazar ekonomisi haline gelme gibi değerler, prensiplere ve küreselleşmenin getirdiği ortak hareket etme zorunluluğuna sahip olmaları konusunda yardımcı olarak koşulların yerine getirilmesi halinde üyelik yolunu açmıştır.⁶⁹

Bu politikalar çatışma ortamından uzak, bölgesel işbirliği sayesinde işleyen, istikrarlı bir ekonomik yapının olduğu, yolsuzluk ve yasa dışı faaliyetlerin minimize edildiği bir bölgeyi vurgulamaktadır. Daha sonraki bölümlerde bahsedeceğim mali ve idari yardımlarla, reformların sacayağını bu politikalar oluşturacaktır. AB tarafından, Batı Balkanlardaki çatışma ortamını sona erdirip istikrarın yakalanabilmesi için operasyonel ve yapısal önlemler ayrı ayrı ele alınarak çözüm yolları aranmaktadır. Operasyonel önlemler, derinleşen krizin yönetimini, yapısal önlemler ise çatışma ortamında ortaya çıkan sorunların çözüm yolları ve çatışma sonrası kurumların ve sosyal alanların yeniden yapılanması üzerinde durmaktadır.⁷⁰

Ayrışma, tartışma, çatışma ve bölünmeyi içinde barındıran Batı Balkanlar, geçmişteki dönüm noktalarında hep kaos ve çatışmanın beşiği olmuş ve kara delik olarak nitelendirilmiştir.⁷¹ Üzerinde yaşadığımız Dünya'da küreselleşme olgusunun ekseninde ilerlerken bir taraftan da küreselleşmenin getirdiği rekabetle başa çıkabilme ve ekonomik olarak güç birliği yapma

⁶⁹ Vurmo Gjergji, "Relations of Albania with the EU", **Institute for Democracy and Mediation, Center for EU Enlargement Studies**, June 2008, s.59.

⁷⁰ Törö, **a.g.m.**, s.60-62.

⁷¹ Beate Kohler Koch, **European Governance and System Integration**, University of Mannheim, Mannheim Centre for European Social Research, 14 March 2005, s.4-5, <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-connex-C-05-01.pdf>, son erişim 10.11.2009.

zorunluluğu bütünleşme ve bölgeselleşme yollarına doğru ülkeleri itmiştir. Bunun sonucunda sinerji etkisiyle ülkeler daha çok rekabet edebilir hale gelmişlerdir. Bu doğrultuda küresel rekabet için güç birliği şarttır. Geçmişte, Fransa ve Almanya'yı barıştıran da ortak çıkarlar doğrultusunda güç birliği yapmak olmuştur.

Geliştirilen politikaları analiz edebilecek ve mikro ölçekte çözüm yolları üretebilecek, yani sorunlu bölgeye çözüm üretme ve politika geliştirme yolunu seçmiştir. Genel için değil, genelin içindeki özel sorunları ancak özel politikalarla çözmenin mümkün olduğunu fark eden AB, sorunlu bölgeyi analiz ederek sorunları giderip, yönetim yaklaşımına vurgu yaparak bütünleşme sürecinin sancılı geçmesini önlemeye çalışmıştır.⁷²

AB'nin politikaları sayesinde, bütün Batı Balkan ülkeleri ekonomilerini yeniden yapılandırmakta ve daha açık hale getirmektedir. AB ile ekonomik bütünleşme derecesi zaten yüksek olup, gelişmeye devam etmektedir. Rekabet gücünün geliştirilmesi, yüksek işsizlik oranlarının düşürülmesi, insani gelişimin ve altyapıların güçlendirilmesi bütün bölge genelindeki en önemli problemlerdir.

Ciddi bütçe riskleri mevcut olup, dış dengesizlikler bazı ülkelerde oldukça fazladır. İstihdam yaratmadaki gelişmeler yetersiz olup, bölge ülkelerindeki işsizlik oranları çok yüksektir. Ayrıca, mevcut ve ihtiyaç duyulan iş gücü özellikleri arasındaki fark giderek artmaktadır. İş gücü piyasaları, esneklik ile işçi ve işveren güvenliği arasında uyumlu bir bileşim tesis edememekte, kayıtlı şirketlerde ücretlerden alınan vergiler nispeten yüksek bir oranda seyretmektedir.

⁷² Markus Jachtenfuchs, Beate Kohler-Koch, "Governance and Institutional Development", **Pittsburg University Archive of European Integration**, January 2003, http://aei.pitt.edu/6506/01/001499_1.PDF, son erişim 28.12.2009.

2.1. Genişleme Politikası

Balkanlar'daki diplomasinin tartışan akademisyenler arasında dansa⁷³ benzetilmesi birbirine yakın toplumların bir o kadar da zıt fikirleri yüzünden nasıl bir ortama sürüklendiğinin açık ifadesidir. Ortak ilkeleri, kuralları ve kurumları olan bir projeyi paylaşmak genişleme anlamına gelmektedir. Royaumont'ta söylenen ve bu politika içerisinde yinelenen istikrar ve iyi komşuluk ilişkileri bu politikanın olmazsa olmazları arasındadır.

Ayrıca sosyal uyum (social cohesion) kavramı da bu yaklaşım ekseninde ele alınmaktadır.⁷⁴ Yani ekonomik istikrar için öncelikle topluluklar arasındaki sosyal uyumun sağlanması gerekliliği vurgulanmalıdır. Birliğin, kurumlar arasında adil bir denge içerisinde hareket edip karar almaya, bütçe sınırları içerisinde kalmaya ve iyi işleyen, hedeflerine ulaşan iddialı ortak politikaları uygulamaya yönelik hareket etme ve karar alma özelliğini korumaya ihtiyacı vardır.

AB'nin Balkanlara yönelik genişleme politikası, birliğe aday ve potansiyel aday durumunda olan Balkan ülkelerinin iyi hazırlanmış üye ülkelere dönüşümleri çerçevesinde belirlenmektedir. Entegrasyon kapasitesi, AB'nin belirli bir anda veya belirli bir dönemde yeni üyeler kabul edemeyeceğiyle ilgilidir. Bu nedenle, her şeyden önce işlevsel bir kavramdır. Genişlemenin zamanı ancak aday ve potansiyel aday ülkelerin performanslarıyla ilgilidir.

Genişleme politikası her zaman AB'nin temel politikalarından biri olmuştur. Kurulduğunda altı ülkeden oluşan AB, altı genişleme sürecinden sonra istikrarını 27 ülkeye de yayma çaba ve niyetinde olmuştur. Ancak 1990'lı yıllarda görüldüğü gibi, Batı Balkanlar'da istikrarı sağlanmada yaşanan sıkıntılar, bu bölge istikrarının sağlanmadan AB'nin istikrar ve

⁷³ Raymond Tanter, John Psarouthakis, **Balancing in the Balkans**, New York, Palgrave Macmillan, 1999, s.1.

⁷⁴ European Council, **Preparation for The European Council Meeting in Turin and The Intergovernmental Conference, Former Yugoslavia-Council Conclusion**, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0001.htm, son erişim 16.05.2009.

güvenliğinin de tam olarak sağlanamayacağını göstermiştir. Bu istikrar ortamı da Avrupalılaşmayı getirecek ve demokratikleşmenin önünü açacaktır. AB, SAP sonunda üyeliğe giriş şartlarını belirleyerek onun kurallarını koymaktadır.⁷⁵ Bu nedenle Batı Balkanlar'daki sorunlar en çok AB'yi ilgilendirdiği gerçeğinin, AB tarafından da anlaşılması üzerine AB bölgeyi istikrara kavuşturacak adımları atmaya başlamıştır.

Bugün gelinen noktada genişleme üç temel kavramdan oluşan bir stratejiye dayanmaktadır. Bunlar; konsolidasyon (consolidation), koşulluluk (conditionality) ve iletişimdir (communication).⁷⁶ Bu sayede genişleme perspektifi 3 C şartına bağlanmaktadır. Genişleme gündemi, AB'ye uzanan yolun farklı aşamalarında bulunan Batı Balkanlar'daki ülkeleri de kapsamaktadır. AB Konseyi tarafından bu ülkelere gerekli koşulları yerine getirmeleri halinde AB üyesi olacaklarına dair açık bir perspektif verilmiştir. AB, herhangi bir yeni taahhüt altına girmek konusunda temkinlidir ve halen süreçte yer alan ülkelere yönelik mevcut taahhütlerine sadık kalmaktadır. Özellikle yönetim ve kurumsal yapının yeniden inşası konusuna önem vermektedir. AB, Balkanlar'ın güvenliği ve bölgedeki çatışmanın önlenmesi konusunda Europol'ün (European Police Office) görev alanını ve yapılanmasını geliştirerek bölgede NATO'nun hakimiyeti ve gücünü destekler pozisyonunu ortaya koymuştur.⁷⁷

Bu genişlemeler, demokrasi, insan hakları ve istikrarı tüm Avrupa'da güçlendirerek Avrupa'nın birleşmesine önemli katkıda bulunmuşlardır. Ekonomik ve sosyal uyum, dış ilişkiler ve çevrenin korunması konularında yeni AB politikalarının geliştirilmesini teşvik etmişlerdir. İç pazar, Schengen Bölgesi⁷⁸ ve Euro buna paralel olarak geliştirilmiştir. AB'nin dünyadaki

⁷⁵ Atanasova, **a.g.m.**, s.6-7.

⁷⁶ EU at United Nations Partnership in Action, **EU Enlargement Policy Strategy: Consolidation, Conditionality, Communication**, Brussels, 9 November 2005, [4http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm](http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm), son erişim 12.11.2009.

⁷⁷ International Crisis Group, **Annual Report 2009**, http://www.crisisgroup.org/library/documents/miscellaneous_docs/crisis_group_annual_report_2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

⁷⁸ Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın 1985 yılında kendi dahili sınırlarını geçecek olan kişilerden kontrolleri kaldırma kararı almış ve anlaşmanın imzalanmış olduğu Lüksemburg'daki Schengen isimli kasabanın adıyla bu serbest kontrol sınır bölgesi daha sonra Schengen bölgesi olarak anılmıştır. http://www.estemb.org.tr/tur/konsolosluk_bilgileri/schengen, son erişim 10.09.2009.

ağırlığını artırmış, ticaret, yatırım ve ekonomik büyüme konusunda belirgin ekonomik getiriler yaratmıştır. AB aynı zamanda, adalet, özgürlük ve güvenlik alanı örnek olmak üzere yeni politikalar oluşturmaya ve uygulamaya devam etmiştir.

Koşulluluk, Komisyon'un genişleme stratejisinin önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Aday ülkelerin iyi hazırlanmaları AB ile bütünleşmelerini kolaylaştıracaktır. AB faaliyetlerinin alanı genişledikçe, hazırlıkların geliştirilmesi daha önemli hal almıştır. Bu durum katılım öncesi dönemde koşulluluk ilkesinin katı biçimde uygulanmasını ve katılım sürecinin her aşamasında koşulların titizlikle yerine getirilmesini gerektirmektedir.⁷⁹

Bu politika Komisyonu sürecin başat aktörü yapmaktadır. Komisyon edindiği bulgulara dayanarak her ülkenin katılım veya Avrupa Ortaklığı belgeleri için kısa ve orta vadeli reform öncelikleri sunacaktır. Bu politika araçlarının etkisi beşinci genişleme dönemi hazırlıkları sırasında önceliklerin belirlenmesinde kanıtlamışlardır. Komisyon düzenli olarak güncellemeler sunacaktır. Genişleme sürecine dahil olan ülkeleri desteklemek amacı ile yapılacak olan mali yardımlar ortaklık öncelikleri olarak belirlenen reformları göz önünde bulundurarak sağlanacaktır. Bu yardımların en yararlı şekilde kullanılması ve AB ile Batı Balkan ülkelerinin uyumunu sağlayabilmek için aday ve potansiyel aday ülkelerle AB arasındaki iletişimin düzgün ve sağlıklı işlenmesinin önemi büyüktür. Bunun için yönetim kavramı üzerinde durulmakta ve kurumsal reformlarla ticaretin serbestleşmesi ve işbirliği vurgusu yapılmaktadır.⁸⁰

Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanabilmesi ve sürekli olması için iletişim konusu oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu konuda ülkeler arası sosyal uyumun oluşturulabilmesi ancak bölge ülkelerinin paylaştıkları ortak mirası birbirleriyle kuracakları ekonomik ve kültürel iletişim sayesinde kaynaşmaları sağlanarak zıtlıklarla, çatışmalarla anılan bölgenin artık uyum ve

⁷⁹ Juddy Batt ve diğer, "War Crimes, Conditionality and EU Integration in the Western Balkans", Paris, **European Union Institute for Security Studies**, Chailot Paper, No.116, June 2009, s.10, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp116.pdf>, son erişim 11.12.2009.

⁸⁰ Sacsh, **a.g.m**, s.218.

potansiyeli yüksek bir güç olarak anılmasını sağlamak için AB gereken mali ve idari yardımları sağlamaktadır. Ayrıca, Batı Balkanlar'da yolsuzluk ve suçla mücadele ve yargı konusunda işbirliği konusu AB'nin önceliklerini oluşturmaktadır. Çünkü bölge AB'nin yumuşak karnı olarak nitelendirilmektedir.⁸¹

Genişleme sürecine alınmış olan ülkelerle AB arasındaki ikili yükümlülükleri uygulamada ortaya konulacak performansın tatmin edici olması AB'nin bir adaylık başvurusunu gündeme alması için temel unsurdur. Aday ülkelerin katılım müzakerelerindeki ilerleme süreci müzakere çerçeve belgelerinde belirlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlı olacak ve her ülkenin kendi koşullarıyla ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Performans kriterlerinin yerine getirilememesi durumunda ise ilgili konudaki müzakerelerin geçici bir süre askıya alınması ya da konunun yeniden müzakereye açılması mümkün olacaktır. Tüm bunların ışığında genişlemeden sorumlu komisyon üyesi Olli Rehn'in de söylediği gibi güvenlik, istikrar ve refah için AB'nin bölgedeki etkinliği devam etmelidir.⁸²

2009'da Dünyadaki ekonomik kriz edeniyle Batı Balkan ülkeleri de bundan etkilendiğinden yabancı sermaye girişindeki yetersizlik, sosyal ve kurumsal yapılanma alanda gözle görülür bir ilerleme olmaması, ekonomik durgunluk ve özellikle siyasi istikrarın henüz bölgede hakim olmayışı, AB'nin bölge üzerine tasarladığı ve uyguladığı politikasının revize etmesi şartını ortaya koymaktadır.

Ayrıca son altı yılda Balkanlar'daki genişleme hamlesi sonrasında genişleme yorgunluğundan (enlargement fatigue) söz edilmeye başlanmıştır. Genişleme yorgunluğu Avrupa için yeni bir olgu değildir. Zamanında Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan da, bazı AB üyesi ülkelerinden genişleme

⁸¹ European Commission, "Good to Know about EU Enlargement", **Office for Official Publications of the European Communities**, Luxemburg, 2009, s.12, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/screen_mythfacts_a5_en.pdf, son erişim 18.12.2009.

⁸² Europa Press Room, **The EU Enlargement Process: A Year of Progress in the Western Balkans and Turkey**, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1519&format=HTML&age=d=0&language=EN&guiLanguage=en>, son erişim 20.12.2009.

yorgunluğundan kaynaklanan olumsuz mesajlar almıştır. Bugünkü AB, elli yıldan fazla olan varlığı boyunca birçok defa revize edilen antlaşmalarla geliştirilmiştir. Dolayısıyla, AB'nin bütünleşme sürecinin bundan sonra da devam edeceği söylenebilir. Yalnız bu defa Avrupa'da daha büyük iç krizlere yol açmamak için, bütünleşme hızı düşürülmektedir.⁸³

2.2. Bölgesel Yaklaşım

1990'ların ilk yarısında Balkanlara yönelik politikalarında ortak bir tavır sergileyemeyen AB, yeniden yapılanma sürecinde Maastricht Antlaşması ile birlikte dış politika konusunda yeni adımlar atmanın gerekliliğini, Yugoslavya'da meydana gelen gelişmelerin İtalya, Almanya ve özellikle de Yunanistan'ı tehdit etmesi sonucu görmüştür. Bunun sebepleri, kaçak göç, güvenlik tehdidi ve ekonomik sebepler olarak sıralanabilir. Bu çerçevede Avrupa Birliği, 1996 yılından itibaren Balkanlara yönelik bölgesel yaklaşım olarak nitelendirdiği yöntemi geliştirmiştir.

Batı Balkanlar sorununa bölgesel yaklaşım politikası, 1990'larının ikinci yarısındaki AB'nin Balkan politikasındaki değişimin en büyük göstergesi olmuştur. Bu yaklaşımın amacı, Dayton Antlaşması'nın önemini arttırmak, ekonomik başarı ve politik istikrarı sağlamaktır. Diğer taraftan, yabancı yatırımcının yatırım yapabilmesi ve eski Yugoslav eyaletlerinin pazar ekonomisine geçiş yapabilmesi için uygun ortamın sağlanması, alt yapı sisteminin geliştirilmesi ve tüm bunların sağlanması için ekonominin yeniden yapılandırılması gerekmektedir⁸⁴

AB'nin Bölgesel Politikası'nı kısaca açıklamak gerekirse, bölgesel farklılıkları azaltmak için zengin bölgelerden fakir bölgelere kaynak transferi yapılarak birliğin ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumunun güçlendirilmesidir. AB Bölgesel Politikası bir dayanışma mekanizması olmanın yanı sıra aynı zamanda bir ekonomik entegrasyon aracıdır. Bölgesel işbirliği sayesinde Batı

⁸³ Judy Batt, "Sign of Hope in The Western Balkans?", **FRIDE (Fundacion Para Las Relaciones Internacionales Y El Dialogo Exterior)**, No.21, Kasım 2009, s.1.

⁸⁴ Stefano Panebianco, Rosa Rossi, "EU Attempts to Export Norms of Good Governance to the Mediterranean and Western Balkan Countries", **Jean Monnet Working Papers (JMWP) in Comparative and International Politics University of Catania**, JMWP No. 53, Ekim 2004, s.4-6, <http://aei.pitt.edu/6109/01/jmwp53.pdf>, son erişim 28.10.2009.

Balkanlar'ın kargaşalı tarihini⁸⁵ barış istikrara kavuşturmak olanaklı olacaktır. Çünkü geri kalmış olan bölgelerin gelişmiş bölgeleri yakalamaları için desteğe ihtiyacı olduğundan, gerileyen sanayi bölgelerini yeniden yapılandırmaya, tarımda gerileyen kırsal alanların ekonomilerini çeşitlendirmeye ve kentlerin çökmekte olan alanlarına canlılık kazandırmaya çalışır. İşte tüm bu çalışmaları yaparken, bir derinleşme aracı işlevi görür ve dolaylı olarak genişlemeye de destek sağlamış olur.

AB Bölgesel Politikasının dayandığı temel değerler, dayanışma ve uyumdur. Dayanışma değeri, Birliğin genel ortalaması ile mukayese edildiğinde sosyal ve ekonomik anlamda gelişmişlikten yoksun kalmış vatandaş ve bölgeleri geliştirme amacını taşır. Bu entegrasyon sürecinin gelişip ilerlemesi içinde işbirliği gerekmektedir.⁸⁶ Zengin ve fakir bölgeler arasındaki gelir ve diğer zenginlik farklarını kapatmanın herkesin iyiliğine olacağı inancına dayanarak da uyumu destekler.⁸⁷

AB Bölgesel Politikası bir telafi mekanizması şeklinde işlemektedir ve ona uluslar üstü ve ulus altı bir nitelik sağlayan ilkeleri mevcuttur. Buna ek olarak, AB Bölgesel Politikası çeşitli hedefler doğrultusunda faaliyet göstermektedir. AB'nin uyum politikası, gün geçtikçe ekonomik büyüme, rekabet edebilirlik, istihdam, sürdürülebilir kalkınma, yerindelik (subsidiarity), bölgeselcilik, iyi yönetim ve sivil toplum gibi daha geniş AB hedefleriyle daha ilişkili hale gelmiştir.⁸⁸

AB'nin Bölgeselcilik yaklaşımının yürütme görevini yapan Bölgeler Komitesi, neredeyse ulus devlet anlayışıyla örtüşen ancak sadece dışsal egemenlik anlamında ulus devletten geride kalan bir yapıdır. Bölgeler Komitesinin, Batı Balkanlar'daki pozisyonu bu anlamda Komisyon'un aday ülkeler karşısındaki pozisyonundan çok daha kapsamlıdır. Bölgeler Komitesi

⁸⁵ Grillot, D'Erman, Cruise, **a.g.ç.**, s.21.

⁸⁶ Jeane J. Kirkpatrick, **Making War to Peace Keeping**, Harper Collins E-Books, April 2007, s.158.

⁸⁷ Esin Özdemir, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Genişleme**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomik Forum Dergisi, Ankara, 2007, <http://www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2007/09/56-63.pdf>, son erişim 28.05.2009.

⁸⁸ H. Wallace, W. Wallace, **Cohesion and Structural Funds, Policy-Making in the European Union**, New York: Oxford University Press, 2000, s. 213.

bölgelerle girdiği angajmanlarda çoğu zaman politika belirleyicisi hatta zorlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları ile yeni Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (Central European Free Trade Agreement-CEFTA), 1990'larda Merkezi ve Doğu Avrupa'da olduğu gibi, Balkanlarda ticaret ve yatırımı artırmaya yönelik bir çerçeve yaratmaktadır. Birçok ülkenin, fiziki altyapısını geliştirmek ve sosyal güvenlik sistemini modernleştirmek, bölgesel işbirliğini geliştirmek yönünde iddialı planları bulunmaktadır.⁸⁹

ELENA⁹⁰(European Local Energy Assistance) ve JESSICA⁹¹(Joint European Support for Sustainable Investment in City Area) gibi yardım faaliyetleri ile bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi, sürdürülebilir etkin ve verimli şekilde enerji kaynaklarının kullanılması için ve şehirleşmenin önünün açılması ve yapılacak yatırımlarla bölgedeki şehirlerin yapılanmasına katkıda bulunması amaçlanarak bölgesel anlamda işbirliği yapılmış olacaktır.

AB Bölgesel Politikası üç tür politikaya dayanmaktadır: Ulusal-Bölgesel Politikalar, AB Rekabet Politikası ve AB Uyum Politikası. AB Bölgesel Politikası'nın, uluslar üstü ve ulus altı bir nitelik sağlayan ilkeleri vardır. Bu ilkeler; yoğunlaşma, programlama, munzamlılık (additionality) ve ortaklıktır. Yoğunlaşma ilkesiyle, önlemler öncelikli hedefler çevresinde yoğunlaşmaktadır. Programlamaya ilişkin olarak, birbirleriyle bağlantısı olmayan tek başına projeler değil; çok yıllık, çok amaçlı ve duruma göre çok bölgesel projeler finanse edilmektedir. Programlar, komisyon tarafından, ulusal ve bölgesel yönetimlerle birlikte, komisyonun yönlendirmeleri ve üye ülkenin öncelikleri ışığında seçilmektedir. Proje seçimi ve uygulamadan komisyon değil, üye devletler sorumlu olmaktadır. Munzamlılık ilkesi ise, eş-finansman

⁸⁹ Commission of the European Communities, **Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010**, COM(2009) 53, Brussels, 14.10.2009, s.6-7, <http://www.delbih.ec.europa.eu/docs/StrategyPaper20092.pdf>, son erişim 25.12.2009.

⁹⁰ European Investment Bank, **ELENA- Elena Summary Sheet**, http://www.eib.org/attachments/thematic/elena_en.pdf, son erişim 09.12.2009.

⁹¹ European Union Commission, **JESSICA 2009**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/doc/pdf/jeremie_jessica_200910/1_zaliw_ska.pdf, son erişim 09.12.2009.

anlamına gelmektedir. Yani, ulusal devletlerde programlara belirli miktarda finansman sağlamak zorundadır.⁹²

Tablo 1: AB Bölgesel Politikası'nın Hedefleri 2007-2013

Hedef Komisyon önerisi (%)	Milyar Euro	Konsey kararı (%)	Milyar Euro	Araçlar
Yoğunlaşma (78,54)	264	81,5	251,1	ERDF, ESF, Uyum fonu
Bölgesel rekabet edilebilirlik ve istihdam (17,22)	57,9	15,8	49,1	ERDF, ESF
Avrupa bölgesel işbirliği (3,94)	13,2	2,44	7,75	ERDF
Toplam	336,1		307,6	

Kaynak: Esin Özdemir, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Genişleme**, Ekonomik Forum, Eylül 2007, s.59, www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2007/09/56-63.pdf, son erişim 12.05.2009.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi AB ayırdığı finansmanın büyük bölümünü yoğunlaşmaya harcayacaktır. Yoğunlaşma gerçekleştirilen her proje ve çalışma için çözüm süreci tamamlanana ve uyum sağlanana kadar her proje için ayrı ayrı gerçekleştirilen faaliyetleri içerir ve özellikle bu alanda kullanacağı araçlardan uyum fonu Batı Balkanların AB ile entegrasyonu öncesi sosyal ve ekonomik alanlardaki uyumunu sağlaması açısından son derece önemlidir. Komisyonun bu hedefler için ayırmayı önerdiği kaynak rakamları ile konseyin karar verdiği rakamlar arasındaki fark göze çarpmaktadır. Konsey yaklaşık 30 milyar Euro ayrılan kaynak önerisini kısmıştır ama toplam içindeki yakınsama hedefinin payı yükselmiştir. AB en çok payı, yoğunlaşma hedefine ayırmakta bu sayede sosyal ve ekonomik uyumun önünün açılacağı ve mevzuatların uyumuyla birlikte bütünleşme yolunda adım atılabileceğinin farkındadır.

⁹² E.Özdemir, **a.g.ç.**, s.61.

Bir önceki sayfadaki tabloda yer alan ve bölgesel farklılıkları azaltma amacı taşıyan AB Bölgesel Politikası, dört temel fon üzerine kuruludur. Bunlar, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund-ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF), Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF) Yönlendirme Bölümü'dür. Bu fonlar kullanılarak sürdürülebilir istikralı bir ticaret alanı ve sosyal alan oluşturulup çatışma ortamı havası bölgeden uzaklaşmış olacaktır. Bu fonların ne kadar ve ne aralıklarla verileceği her ülkenin kendine has özelliklerine göre önceden tespit edilecek ve ona göre tahsisi gerçekleşecektir.⁹³

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun Yönlendirme bölümü, kırsal kalkınma hamlelerinin finansmanını sağlamakta ve özellikle geri kalmış bölgelerdeki çiftçiler için mali yardım desteği sunmaktadır. Yapısal fonların bir parçası olmayan Uyum Fonu ise, kişi başına düşen GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) AB ortalamasının % 90'ının altında kalan bölgeleri desteklemektedir.⁹⁴

Uyum Fonu, programlara değil, tüm ülkeyi kapsayan çevre ve trans-Avrupa ulaşım ağları da olmak üzere büyük altyapı projelerine eş finansman sağlamaktadır.⁹⁵ Mali yardım, 2000-2006 döneminde Topluluk inisiyatifleri yolu ile de sağlanmıştır. Bunlar; AB içerisinde sınır ötesi, uluslar üstü ve bölgeler arası işbirliğini destekleyen INTERREG III, krizdeki kent ve mahallelerin canlandırılmasını destekleyen URBAN II, iş gücü pazarında eşitliğe yönelik girişimleri destekleyen EQUAL ile kırsal kalkınmaya destek veren Leader ve son olarak deneysel bölgesel programları destekleyen Inovatif Eylemler'dir.⁹⁶

⁹³ European Commission, **European Regional Development Fund**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/feder/index_en.htm, son erişim 25.11.2009.

⁹⁴ European Commission, **The Cohesion Fund at a Glance**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm, son erişim 26.11.2009.

⁹⁵ Moray Gilland, Irina Nicolaescu, "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının Sınır Ötesi Bileşeni", **InfoRegio Panorama**, Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, No: 27 Eylül 2008, s. 9, ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/.../mag27_tr.pdf, son erişim 21.05.2009.

⁹⁶ European Commission, **Glossary**, http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/glos4_en.htm#intereg, sn erişim 23.10.2009.

Bu son reform ile Hedef 1, 2, 3, sırasıyla Yakınsama, Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve Avrupa Bölgesel işbirliği Hedefleri haline gelmiştir. Yakınsama Hedefi kapsamında en fakir 84 bölge desteklenmektedir. Toplam 154 milyon nüfusu barındıran bu bölgelerin kişi başına düşen GSYİH'si, AB ortalamasının %75'inin altındadır. Söz konusu hedef kapsamında ayrıca, 16,4 milyon nüfusa tekabül eden 16 “phasing-out”⁹⁷ bölgesi de bulunmaktadır. Bu bölgelerin kişi başına düşen GSYİH'si, %75 sınırının biraz üstündedir.⁹⁸

Yakınsama Hedefi kapsamındaki fonların miktarı toplam fonların % 81,5'ine tekabül eden 252,1 milyar Euro'dur. Bu miktarın 177 milyar Euro'su yakınsama bölgelerine, 12,5 milyar Euro'su “phasing-out” bölgelerine, 61,6 milyar Euro'su ise şu anda 15 üye ülkeye yönelik olarak faaliyet gösteren Uyum Fonu'na aktarılmaktadır. Prag, Bratislava ve Budapeşte haricinde 12 yeni üye ülkenin tüm bölgeleri AB'nin 2020 stratejisinde de vurguladığı yakınsama hedefi⁹⁹ kapsamında mali yardım almaktadır.

Bölgesel politika kapsamında dayanışma fonundan da söz etmek gerekir. 2002 yılından beri deprem, orman yangını, sel gibi felaketlerde bölge ülkeleri için AB tarafından oluşturulan bu fon 20 farklı ülkeye 1,5 milyar Euro'dan fazla destek sağlamıştır.¹⁰⁰ Bu fonların dışında İsveç Uluslararası Gelişim ve İşbirliği Ajansı (Swedish International Development Cooperation Agency-SIDA) birçok projeyi Batı Balkan ülkelerinde hayata geçirmiştir. Özellikle medya ve insan kaynakları alanında fon sağlamış ve bu fonların yaklaşık % 35'inden Sırbistan faydalanmıştır.¹⁰¹

Batı Balkan ülkelerini AB'ye yakınlaştıracak olan Bölgesel Yaklaşım'ın siyasi (demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gelişimi) ve

⁹⁷ Bölgesel farklılıkları minimize etmek amacıyla verilen, uyum fonları ve yapısal fonlardan aşamalı olarak çıkacak bölgeleri ifade eder. Sosyal uyum başlığı altında hangi bölgeye ne kadar yardım yapılacağını bölgelere ayıran bir yardım sistemini içeren bir yapı içerisinde yer alır.

⁹⁸ Ekonomik Forum, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Genişleme**, Eylül 2007, www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2007/09/56-63.pdf, son erişim 16.06.2009.

⁹⁹ E. Özdemir, **a.g.m.**, s.59.

¹⁰⁰ European Commission, **The European Union Solidarity Fund**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/solidar/solid_en.htm, son erişim 10.11.2009.

¹⁰¹ Lars Weiss, “The Swedish Helsinki Committee Programme in The Western Balkans 1999-2003”, **Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA)**, SIDA Evaluation 03/38, Stockholm, 2003, s.10-14, <http://www.oecd.org/dataoecd/42/60/35213408.pdf>, son erişim 14.10.2009.

ekonomik (ülke ekonomilerinin yeniden yapılandırılması) olmak üzere iki amacı bulunmaktadır. Bu bağlamda, AB Komisyonu'nun hazırladığı Bölgesel Yaklaşım'da öngörülen ülkelerin AB ile ilişkilerinin geliştirilmesinde şartlılık uygulanması raporu ışığında, 29 Nisan 1997 tarihinde AB Konseyi, Bölgesel Yaklaşım çerçevesinde, AB ile ortaklık ilişkisi bulunmayan tüm Batı Balkan ülkelerini içine alacak şekilde, mali yardımları, ekonomik işbirliğini ve anlaşmaları da kapsayacak biçimde ikili ilişkilerin geliştirilmesi için yerine getirilmesi gereken kriterleri ve her ülke için ayrı şartları belirlenmiştir ve bunun dışında aralarında bölgesel işbirliğini de teşvik etmiştir.¹⁰²

Bölgesel işbirliği konusunda yapılan çalışmalarda South European Free Trade Area (SEFTA), Central European Free Trade Area (CEFTA), South East European Cooperation Process (SEECP) gibi girişimlerle bölge ticaret hacmi ve ülkeler arasındaki işbirliği geliştirilmektedir.¹⁰³ Bu sayede muhtemel ülkeler arasında çözüm yolları bulunarak uyum sorunu asgariye indirilmektedir. Bu arada ister istemez yasaları mevzuatları birbiriyle uyumlu hale getirmek ortak noktada buluşma zorunluluğunu doğurmaktadır. Bu işbirliğiyle ayrıca ticaret hacimleri sinerji içerisinde büyüyerek ortak bir güç olarak küresel alanda da rekabet için birliktelik oluşturmaktadırlar.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin dönem başkanı olduğu 1996'da temeli atılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'ne (SEECP) üye Batı Balkan ülkeleri ile güven, istikrar, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği hedefleri doğrultusunda çalışmalar sürmektedir. Bu süreçle bölgede çözüm gerektiren konular masaya yatırılarak ortak bir nokta bulunmaya ve bölgesel anlamda istikrar korunmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla 8-10 Aralık 2009'da Ankara'da bölgesel işbirliği konferansı düzenlenmiş ve bölgesel işbirliğinin bölgesel istikrara ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirerek ülkeler arasında ticaretin daha uygun zeminlerde yapılması konularına değinilmiş ve ardından 17 Aralık 2009'da Konya'daki konferansta ise kültür bakanları arasında geçmiş ve

¹⁰² Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, "Avrupa Birliği IPA Mali Yardım Sistemi 2007-2013 Dönemi Uygulaması", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt 2, Sayı 25, Bahar 2007, s. 106.

¹⁰³ Polia Todorova, "Bulgaria: between Regionalisation and European Integration. How to articulate the bilateral and the multilateral level in the foreign trade?", **European Trade Study Group**, 2006, s.12, <http://www.etsg.org/ETSG2006/papers/todorova.pdf>, son erişim 12.11.2009.

kültürel ilişkilerin ve geçmişte paylaşılan ortak paydaların vurgusu yapılarak kültürel anlamda iyi ilişkiler kurulması vurgulanmıştır. Son olarak, 25 Ocak 2010'da Ankara'da Siyasi Direktörler Komitesi toplanarak son bir yıl değerlendirilecek ve bölgesel anlamda güvenlik ve istikrar için işbirliği üzerine yapılanlar değerlendirilecektir.¹⁰⁴

Tüm bu girişimler ve süreçlerin temelinde işbirliği yaparak bölgesel refahı sağlamak, sosyo-kültürel yakınlaşmalarla çatışma tehdidini ortadan kaldırmak, demokratikleşme, kurumsal modernizasyon, sürdürülebilir istikrarlı bir ticaret bölgesi oluşturma çabaları yatmaktadır. AB, havuç-sopa (carrot-stick) stratejisi¹⁰⁵ ile bölgedeki çalışmaları bölgesel yaklaşım çerçevesinde ele almıştır. Gerçekleşen iyi gelişmelerin karşılığı olarak ise AB üyeliği yolu açık tutulmuş ve yardımlar artırılmıştır. Oluşan olumsuz gelişmelerde ise AB üyeliği süreci sekteye uğrayacağı belirtilmiş ve yardımların da sekteye uğrayabileceği tehdidiyle ülkelerin reformlara daha sıkı sarılmaları hedeflenmiştir.

Ayrıca Daha Geniş Avrupa Politikası (Wider Europe Policy) çerçevesinde Emerson'un "hub and spoke" olarak nitelediği model¹⁰⁶ AB'nin bölgeselcilik politikalarını özlü bir biçimde açıklamaktadır. Bu yaklaşım güç sahibi olan, yönlendiren siyasal yapı (göbek-hub) ve ona bağlı diğer siyasal yapılardan (ispit-spoke) mevcut bir sistemi analogik biçimde ifade etmektedir. Gerçekten de bakıldığında, merkezdeki AB bağlı konumdaki Batı Balkan ülkelerini farklı hedefler doğrultusunda çeşitli politikalar geliştirerek etki alanına almakta, daha sonra coğrafi ölçekte çeşitli projeler yaratarak bölgesel anlamda risk alıp konumunun getirdiği ayrıcalıkla hüküm veren kanun düzenleyen duruma geçmektedir. Üçüncü olarak ise, hakim olduğu spoke konumundaki ülkeleri işbirliğine yönlendirmekte ve Rusya başta olmak üzere diğer büyük güçlerin pek de hoşlanmadığı Daha Geniş Avrupa fikrini geliştirme zeminini bu modelle ortaya koymaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁴ South East European Cooperation Process, **General Information about SEECP**, <http://www.seecp-turkey.org/index.php>, son erişim 28.12.2009.

¹⁰⁵ Bechev, **a.g.m**, s.27-28.

¹⁰⁶ Michael Emerson, "The Wider Europe Matrix", **Centre for European Policy Studies Paperback Series**, Issue 1/2004, Brussels, s.23.

¹⁰⁷ **A.g.m**, s.27-28.

2.3. İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stability and Association Process-SAP)

SAP'ın temelleri 1999'da atılmıştır. SAP, bölgenin siyasi ve ekonomik istikrarının sağlanmasına ve AB ile daha yakın ilişkilerin gelişmesine yardımcı olan kararlı bir stratejiyi ifade eder. SAP üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasıdır (Stabilisation and Association Agreement-SAA). AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunabilmek için, Batı Balkan ülkelerinin önce SAA'yı imzalaması gerekir. Bu anlaşmadan beklenen, potansiyel bir aday ülkenin AB standartlarına belli bir ölçüde uyum sağlamasıdır. SAP'ın ikinci temel unsuru, Batı Balkan ülkelere tek yanlı dış ticaret ödünlüğünün verilmesi, üçüncüsü de bu ülkelere finansal yardımın sağlanması ile ilgilidir.

2.3.1 İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Güvenlik Boyutu

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra 1990'larda bölgede suç şebekeleri ve yasadışı faaliyetler ön plana çıkmış ve çatışma ortamından beslenen bu örgütler kendilerine yer bulmuşlardır. Çatışma sonrası dönemde ise ekonomide Gri sektör (grey sector)¹⁰⁸ olarak bilinen bu yasa dışı faaliyetlerin önüne geçilmek istenmektedir. Bölgede demokrasiyi yükseltmek adına batı ülkeleri demokratik kurumsal yapılarını bölge ülkelere aktarma yolunu seçmiştir.¹⁰⁹ Böylelikle, SAP ile birlikte hedefler arasına, organize suç şebekeleri de konularak istikrarsızlığın ve çatışmanın körükleyicisi olan yasadışı faaliyetler ve bunların uzantısı durumundaki kayıt dışı ekonomiyi de kayıt altına alarak bölgeye kaynak yaratma yolu ve yasal düzenlemelerle bölgeye istikrar getirmek istenmiştir.

AB politikaları arasında genişleme politikası başlığı altında yer alan İstikrar ve Ortaklık Sürecine ayrı bir başlık altında geniş olarak değinilmektedir. Maastricht Anlaşması gereğince, Ekonomik ve Parasal Birliğe girmek için sıkı ekonomik kriterler belirlenmiştir. İstikrar sağlanması

¹⁰⁸ Gallup Balkan Monitor, "Insights and Perceptions: Voice of The Balkans 2008 Analytical Report", 2008, s.30, http://www.balkan-monitor.eu/files/BalkanMonitor-2008_Analytical_Report.pdf, son erişim 16.10.2009.

¹⁰⁹ Beverly Allen, "**Rape Warfare: The Hidden Genocide in Bosnia-Herzegovina and Croatia**", London: The University of Minnesota Press, 1996, s.135.

istenmiştir.¹¹⁰ İstikrar sağlanması noktasında yapılan yardımlarla ve işbirliği ile koşulların yerine getirilmesi sayesinde ortaklık ve sonrasında üyelik kapılarının bölge ülkelerine açılacağı aşikardır.¹¹¹

Komisyununun, 26 Mayıs 1999 tarihinde, Batı Balkan Ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmak için oluşturduğu ve İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stabilisation and Association Process - SAP)¹¹² olarak adlandırılan yeni politika, Genel İşler Konseyi'nin 21-22 Haziran 1999 tarihlerinde gerçekleştirdiği 2192 Sayılı toplantısında kabul edilmiş ve ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. İstikrar ve Ortaklık Süreci çerçevesinde, belirlenen reformlara uyum sağlayan ülkeler ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (Stabilisation and Association Agreement-SAA) imzalanması öngörülmüştür.¹¹³

AB, Batı Balkan projesini gerçekleştirmek amacıyla SAP'ı oluşturmuştur. Bu sürecin amacı bölgesel sorunların çözülüp, çatışma ortamının sona ermesi ve Avrupa'ya göç olayı gibi nedenlerin Avrupa'yı tehdit etmesidir. SAP ile birlikte AB'nin Batı Balkanlar'la ilişkilerinde yepyeni bir sayfa açılmıştır.¹¹⁴ Bu süreçle AB, Batı Balkanlar'ın kendisiyle bütünleşmesine sadece siyasi ve ekonomik sorunların çözümünü değil, aynı zamanda sosyal ve normatif sorunların çözümünü de dahil etmektedir. AB bu süreç sonunda bölgede çatışma ve problem silsilesinin hakim olduğu havayı düzeltmek istemektedir.¹¹⁵

¹¹⁰ Neill Nugent, "European Union Enlargement", **The European Union Series**, 2004, s. 192.

¹¹¹ Bartlett William, "Europe's Troubled Region", **Routledge Studies in Development Economics**, New York 2007, s.219.

¹¹² The Quaker Council for European Affairs, **The EU and The Western Balkans: Grassroots Peacebuilding and Enlargement**, January 2009, Brussels, s.31-32, http://www.quaker.org/qcea/archive/Enlargement_report_Final_long_with_cover2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

¹¹³ European Commission, **The Western Balkan Countries on the Road to the European Union**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#1, son erişim 29.09.2009.

¹¹⁴ Ana E. Juncos, "The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?", **Southeast European Politics**, Cilt 6, sayı 2, 2005, s. 90-91.

¹¹⁵ European Stability Initiative, **Western Balkans 2004 Assistance, Cohesion and the New Boundaries of Europe**, Berlin – Brussels – Sarajevo, 3 November 2002,

2.3.2. İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Sacayakları

Bu süreç üç amaç üzerinden devam etmektedir. Birincisi, istikrarı ve Pazar ekonomisinin geçişi desteklemek, ikincisi bölgesel işbirliğini desteklemek, ve üçüncüsü AB üyeliği.¹¹⁶ SAP içerisinde Batı Balkanlara destek amacıyla öncelikle İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları yapılarak, sonrasında mali yardımlarla bölgesel istikrar yakalanacaktır. Ayrıca bu süreç sayesinde sosyal ve ekonomik alanda uyumun Batı Balkanlar'da gelişmesine katkı sağlamaktadır.¹¹⁷ Ayrıca bölgesel işbirliği, kamu mallarının özelleştirilmesi, kurumsal yapıların modernizasyonu ve insan kaynaklarının gelişimi gibi konularda da SAP sayesinde çalışmalar yapılmakta ve ülkelerin uyumu sağlanmaya çalışılmaktadır.¹¹⁸ Bu sayede hayat standardı, yabancı yatırımların bölgeye gelmesi için oluşturulacak cazip koşullar ve basit prosedürler bölge ekonomisine canlılık katacaktır.

AB'nin 2020 stratejisinde de sosyal uyumdan ve bilginin değer yaratmasından bahsedilmekte bunun yanında işgücünün kaliteli olmasından bahsedilmiş özellikle Lizbon Antlaşması'na atıfta bulunularak bu anlaşma daha da geliştirilip hem çevreye duyarlı aynı zamanda rekabet gücünü artıran istikrarlı bir ekonomik yapı hedefinden bahsedilmiştir. Tüm bu hedefler AB'nin, SAP'ın arkasında olduğunun açık göstergesidir.¹¹⁹

Burada yine bölgesel gelişmenin sayesinde ancak sürdürülebilir bir ekonomiden bahsedileceği vurgulandığından Balkanlar'ın şu anki yapısının,

¹¹⁶ European Commission, **The Stabilisation and Association Process**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm, son erişim 08.12.2009.

¹¹⁷ European Commission, **The Main Components of the Stabilisation and Association Process**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm, son erişim 11.12.2009.

¹¹⁸ United Nations Economic and Social Affairs, **Governance in The Middle East, North Africa and Western Balkans**, New York, 2008, s.218, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN030371.pdf>, son erişim 04.11.2009.

¹¹⁹ Sofia Sebastian, "The Stabilisation and Association Process: Are Inducement Failing in the Western Balkans", **FRIDE (Fundacion Paralas Relaciones Internacionales Y El Dialogo Exterior)**, Madrid, 53 Working Paper, February 2008, s.11-13, http://www.fride.org/descarga/WP53_EU_Western_Balkans_ENG_feb08.pdf, son erişim 03.12.2009.

AB'nin 2020 stratejisine de bir engel olduğu görülmektedir.¹²⁰Bu yüzden bölgesel politika üzerinde durularak daha çok işbirliği, sosyal uyum ve mali ve idari reformlar için gerekli yardımlarla bu hedefe doğru ilerlenebileceği açıktır. Balkanlar'daki çatışma ortamı ve ekonomik çıkmazın AB'ye yansımaları oldukça ileri düzeydedir.

1998 yılından itibaren AB'nin beşinci genişlemesi çerçevesinde Komisyon, AB ile ortaklık ilişkisi içerisinde bulunan ülkeler ile ilgili ayrı ayrı ilerleme raporları ve strateji belgeleri hazırlamaya başlamıştır. Benzer bir biçimde, istikrar ve ortaklık süreci kapsamında bulunan Batı Balkan ülkeleri ile ilgili yıllık raporlar ve istikrar ve ortaklık süreci yıllık raporları, Komisyon tarafından 2002 yılından itibaren hazırlanmıştır. Hazırlanan bu raporlarda, Batı Balkan ülkelerinden oluşan bölgedeki; ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler ayrıntılı olarak ele alınmış, ülke raporlarında ise ilgili ülke bakımından kaydedilen gelişmelere yer verilmiştir.¹²¹ AB'nin bölge için yaklaşımına baktığımızda bölgeyi Avrupalılaştırmak mı yoksa demokratikleştirmek mi çabası yerine,¹²² PHARE, OBNOVA, CARDS ve daha sonra IPA ile bölgeyi istikrara kavuşturmak için Kopenhag Kriterleri ile yardımın yapıldığı ülkenin ihtiyaçları arasında ortak noktayı bularak hareket etmek için püf noktasını oluşturmakta ve karşılıklı memnuniyet şartı aranmaktadır.¹²³

Fizibilite çalışmasının başlamasına yönelik olarak Komisyonun yaptığı çalışmaların Konsey tarafından uygun görülmesinin ardından, Komisyon müzakere direktiflerini kapsayan önerisini Konseye sunmaktadır. Öneri Konsey tarafından kabul edilirse, müzakereler Komisyon tarafından yürütülmektedir. Müzakerelerin tamamlanmasıyla, İstikrar ve Ortaklık

¹²⁰ European Commission, **Commission Working Document Consultation on the Future Euro 2020 Strategy**, COM (2009) 647 Final, Brussels, 24.11.2009, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf, son erişim 10.12.2009.

¹²¹ Commission of The European Communities, **Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009**, COM (2008) 674 Final, Brussels, 05.11.2008, s.8, <http://www.abhaber.com/genisleme.pdf>, son erişim 18.11.2009.

¹²² Gorica Atanasova, "The Western Balkans-Part of The EU: Does Europeanisation Equal Democratisation", **Analytical Journal**, Cilt.1 Sayı.1, Haziran 2008, , s.2,

¹²³ Bechev, **a.g.m**, s.39-40.

Anlaşmaları, anlaşmaya taraf olan Batı Balkan ülkesi, Konsey ve tüm üye devletler tarafından onaylanarak yürürlüğe girmektedir.¹²⁴

AB tarafından öngörülen reformlara uyum sağlayan Batı Balkan ülkeleri ile SAA imzalanmaktadır. Yapılan bu anlaşmalarla, Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliğine hazırlanmasının yanı sıra bölgede siyasi istikrarın sağlanması da amaçlanmaktadır.¹²⁵ İstikrarın sağlanabilmesi için işsizlikle mücadele ilk planda yer almaktadır. Amsterdam Antlaşması ile birlikte özellikle istihdam olmak üzere sosyal yapı ve vatandaşlık temel kavramlar olarak ele alınmış ve Antlaşma bu kavramlar çevresinde örülmüştür. Antlaşmanın bu konularda yoğunlaşmasının temel nedeni 1997 yılında AB'deki işsiz sayısının 17 milyonu bulmasıdır.¹²⁶ Söz konusu Antlaşmada AB içinde istihdam olanaklarının artırılması, yeni işlerin oluşturulması ve işsizlikle mücadele konuları, bir kez daha ortak çalışma yapılacak alanlar olarak vurgulanmıştır.¹²⁷

Bu süreçte, bölgede enflasyonun mümkün olduğunca düşürülüp, bu ortamda büyüme ve istikrarın sağlanabileceği, güçlü kamu maliyesinin oluşturulması, fiyat istikrarı ve istihdam artışı ile birlikte sürdürülebilir büyümenin sağlanması amacı vardır.¹²⁸ Sıfır çatışma ortamının olduğu bölge ancak AB için küresel rekabette ve bölge ile ticaretinde bir anlam kazanabilmektedir. Ayrıca, Wider Europe¹²⁹ (ulaşım, enerji ve sınır yönetimi) altyapı şebekesinin aşamalı olarak düzenlenmesi konusunda AB genişleme

¹²⁴ Andrea Ciambra, **a.g.ç.** s.13.

¹²⁵ EU at United Nations Partnership in Action, EU Enlargement Policy Strategy: Consolidation, Conditionality, Communication, Brussels, 9 November 2005, http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm, son erişim 12.11.2009.

¹²⁶ Güven Feyza, **Avrupa Birliğinde Vatandaşlık Kavramı**, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 46.

¹²⁷ Taşpınar Neşe Seray, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 62.

¹²⁸ Apiş Çetin, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikaları**, Ankara Üniversitesi SBE Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.40.

¹²⁹ Commission of the European Communities, **Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, COM (2003) 104 Final, Brussels, 11.03.2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, son erişim 22.12.2009.

politikası çerçevesindeki istikrar ve ortaklık süreci içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir.¹³⁰

Ayrıca ekonomik krizin küresel anlamda ön planda olduğu şu dönemde Batı Balkanlar'ın AB'den aldıkları yardımları uygun sektörlerde doğru olarak kullanmaları durumunda krizden etkilenme oranlarının bir nebze olsun düşeceği veya bazı sektörleri koruyabilecekleri düşünülebilir.¹³¹ Ayrıca bu mali yardımlar, bölgesel işbirliği yapılarak ülkeler arasında kullanıldığında geçici olarak bölge ülkelerine kaynak yarattığından 2009 yılında ağırlığını iyice hissettiren kriz ortamında son derece önemli can suyu özelliğindedir.

2.3.3. AB'nin İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Batı Balkanlarda Yarattığı Kazanımlar ve Beklentileri

SAP sayesinde, 1990'lardaki savaşlar sonrasında yeniden yapılanma neredeyse tamamlanmıştır. Bölgede demokratik yollardan seçilmiş hükümetler iş başındadır. Ekonomik büyüme hızlanmış, makro-ekonomik istikrar gelişmiş ve yaşam standartları yükselmiştir. İnsan hakları ve demokrasi ile hukukun üstünlüğünü güçlendirmek ve ekonomik ve sosyal kurumların modernizasyonu için önemli reformlar gerçekleştirilmektedir.¹³² Ticaret, enerji, ulaşım ve çevre alanlarını da içeren bölgesel işbirliği gelişmektedir. 2000 yılından beri AB, "Batı Balkanlar'ın geleceği AB sınırları içindedir" şeklindeki mesajı yaymış ve Selanik Zirvesi'nde ise, şartlar yerine getirildiğinde Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliğine kabul edileceği belirtilmiştir. Bu nedenle, Batı Balkan ülkeleri bölgesel girişimleri artan bir şekilde sahiplenmektedir. Yine de AB'nin tüm bölgeyi içine alacak bir genişlemeye ne zaman gideceği tam olarak belli değildir. Bunun ardındaki sebepler literatürde genişleme yorgunluğu kavramı çerçevesinde tariflenmektedir.

¹³⁰ European Commission, **The Western Balkan countries on the road to the European Union-Regional Dimension**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#regional_dimension, son erişim 12.12.2009.

¹³¹ Ardian Fullani, "The Western Balkans from Regional Cooperation to EU Membership", 9 Aralık 2009, s.3, <http://www.bis.org/review/r091216c.pdf>, son erişim 28.12.2009.

¹³² Alun Jones, "Narrative-Based Production of State Spaces for International Region Building: Europeanization and the Mediterranean", **Routledge**, Cilt 96, Sayı 2, Haziran 2006, s.420.

AB'nin Balkan ülkelerine yönelik politikasının arkasında duran temel itici gücün, güvenlik endişeleri olduğu söylenebilir. Bunun içinde öncelik Batı Balkan ülkelerinin her türlü modernizasyona kavuşmasıdır. Bunun içinde gerekli koşulları yerine getirmeli ve bu koşulları gerçekleştirdikten sonra da AB'ye girmeleri önündeki engeller kalkmış olacaktır.¹³³ Adli sistemin geliştirilmesi, AB uyumlu yasaların çıkarılması, polislerin eğitilmesi, profesyonel gümrük idarelerinin oluşturulması gibi politikalar, aslında birincil olarak güvenliği hedeflemektedir.

AB, kendi güvenlik endişeleri yüzünden bütün Balkan ülkelerini üyeliğe kabul etmek zorundadır. AB'nin resmi güvenlik stratejisinde beş temel tehditten söz edilmektedir. Bunlar sırasıyla terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, şeffaf olmayan siyasi yapılanmalar ve organize suçlardır. Balkan diplomasisinin güçsüz ve dirençsiz olması nedeniyle işbirliğini ancak dışarıdan bir gücün itmesiyle sağlanacağı aşıkardır.¹³⁴

Bu süreç sayesinde, Batı Balkanlar'da bölgesel çatışmalar minimuma inmiş ancak tamamen ortadan kalkmamıştır. Çünkü bölgede sorunlar çözülmemiş, sadece dondurulmuştur. İşte bu tür güvenlik endişelerinin ortadan kaldırılması da Balkan ülkelerinin AB üyeliğine alınmasıyla gerçekleşebilecektir. Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun "Batı Balkanlar'da büyük harcamalarla güvenliği sağlayacağımıza, bu ülkeleri AB üyeliğine almak daha iyi olur" yönündeki düşüncesi de bu hususa işaret etmektedir.

Ticaret, enerji, ulaşım ve çevre alanlarını da içeren bölgesel işbirliği gelişmeye devam etmektedir. Batı Balkan ülkeleri, bölgesel girişimleri ve İstikrar ve Ortaklık Sürecini her geçen gün daha çok sahiplenmektedir. Ayrıca, Kaminski ve de la Rocha'ya göre İstikrar sürecinin iki boyutu üzerinde durulmaktadır. Birincisi bölgesel işbirliğinin Batı Balkan ülkelerine olan

¹³³ Richard Caplan, **Europe and the Recognition of New Staes in Yugoslavia**, New York, Cambridge University Press, 2005, s.147-148.

¹³⁴ Derek Chollet, **The Road to The Dayton Accords**, New York, Palgrave Macmillan, 2005, s.83.

katkısı, ikincisi ise Batı Balkanlar'da ticaretin liberalizasyonun sağlanmış olması gerekliliğidir.¹³⁵

SAP ve nihayetinde üyelik perspektifi vasıtasıyla AB'nin Batı Balkan ülkelerine yapmış olduğu taahhütler son yıllarda bölge ülkelerinde önemli gelişmeler yaşanmasına katkıda bulunmuştur. SAP ile birlikte, ekonomik büyüme hız kazanmış, makroekonomik istikrar güç kazanarak ilerlemiş ve yaşam standartları yükselme eğilimi göstermiştir. Hukukun üstünlüğünü güçlendirmek ve ekonomik ve sosyal kurumların modernizasyonu için önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. AB, Batı Balkanlar'da sürece katkı sağlamak için, Batı Balkanlar'ın güvenliği, yolsuzluk, Batı Balkan ülkelerindeki vatandaşların sosyal koşulları, kurumsal yapının zayıflığı gibi konulara öncelik vererek çalışmalarını sürdürmüştür.¹³⁶

¹³⁵ Bartłomiej Kaminski, Manuel de la Rocha, "Stabilisation and Association Process in the Balkans", **Policy Research Working Paper** , 3108, The World Bank, Washington, August 2003, s.4-7, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/09/16/000094946_03082804014122/Rendered/PDF/multi0page.pdf, son erişim 05.11.2009.

¹³⁶ Panebianco, Rossi, **a.g.m**, s.20.

3. BÖLÜM: AB MALİ YARDIMLARI

Üçüncü bölümde, AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik bölgesel politika ve genişleme politikası kapsamında tahsis ettiği mali yardım araçlarını açıkladıktan daha sonra Batı Balkan ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım tutarlarına değindikten sonra her ülke için ayrı ayrı mali yardımları ve bu yardımların yansımalarını ele alacağım.

3.1. Daha Önceki Mali Yardımlar ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA)

Avrupa Birliği'nin 2007 yılından önce sunduğu katılım öncesi mali yardımları beş başlık altında toplanmaktadır. Birincisi, Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin ekonomilerini yeniden yapılandırma çabalarını desteklemek amacıyla 1989 yılında oluşturulan PHARE'dir¹³⁷ (Poland and Hungary Assistance for Restructuring Their Economies). Yalnızca Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak kurulan program, zamanla 13 ülkeyi (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Ekonominin yeniden yapılandırılması için oluşturulan program, 1,6 Milyar Euro'dan daha büyük yıllık bütçe ile adayların katılım sonrasında Yapısal Fonlar'ın uygulanması için hazırlanmalarına yardım etmek üzere, ekonomik ve sosyal kaynaşma için destek sağlanması, sınırlar arası işbirliği ve ilgili altyapı yatırımlarıyla birlikte müktesebatin uygulanmasına yönelik kurumsallaşma çalışmalarını finanse etmiştir. Bu programdan, 2000-2006 dönemi için 10.92 milyar Euro ödenek dağıtılmıştır.¹³⁸

İkincisi, Doğu Avrupa'daki aday ülkelerin, AB'nin özellikle taşımacılık ve çevre alanlarındaki alt yapı standartlarına uyumunu sağlamak amacıyla ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) programıdır. Bu çerçevede ISPA ile büyük çevre ve taşımacılık alanı alt yapı projelerini finanse edilmektedir. Katılım öncesi yapısal politikalar için araç

¹³⁷ Bıyıklı, a.g.t, s.74.

¹³⁸ European Commission, PHARE, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/phare/index_en.htm, son erişim 25.12.2009.

olan bu fon, aday ülkelerde mevcut altyapıyı geliştirmeyi, ulaşım ve çevre konularında AB ile aynı seviyenin yakalanmasını hedeflemiştir. Aday statüsünde olmayan kimi ülkeler de dahil olmak üzere Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 2000-2007 dönemi için Avrupa Yatırım Bankası'nın 17 milyar Euro'dan fazla bir kredi potansiyeli vardır.

Üçüncüsü, SAPARD¹³⁹ (Special Accession Programme for Agriculture & Rural Development), Tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik özel bir katılım programıdır. Doğu Avrupa'da bulunan aday ülkelerin, tarım sektörü ile kırsal bölgelerin yapısal uyumunu gerçekleştirirken ve Ortak Tarım Politikası ile ilgili Topluluk müktesebatını uygularken karşılaştıkları problemleri çözmelerine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Aday ülkelerde kırsal kalkınma fonunun kullanımı SAPARD Ajansı yoluyla sağlanmaktadır. Ortaya yeterli bir fon çıktıktan ve bu fonun kullanımı ile ilgili 7 yıllık programlama yapıldıktan sonra bu fonu kullanacak kurumun teşkil edilmesi gündeme gelecektir. Bu kurum fon kapsamında kaynak aktarılacak projelerin değerlendirilmesi işlemini yapmaktadır. Aday ülkelere ait kırsal bölgelerin kalkınması ve tarım sektöründeki yapısal meselelerin halledilebilmesi için oluşturulmuştur. 2000-2006 dönemi için 3.64 milyar dolar ödenek ayrılmıştır.¹⁴⁰

Dördüncü LEADER+ programı¹⁴¹ ise, AB'nin kırsal gelişimi destekleyen programıdır. Yedi temel özelliği ihtiva eder. Bunlar, yenilik, yerel özel sektör ortaklığı, sektörler arası bütünlük, bu ilişkiyi sürdürmek için gereken ağ, işbirliği, yerel strateji geliştirme ve stratejileri devamlı ilerletmedir.¹⁴² AB'nin %56'sının kırsal kesimde yaşadığı düşünüldüğünde bu programın önemi ortaya çıkmaktadır. Yerel Eylem Grupları (kamu-özel işbirliği ile oluşturulmuşlardır) tarafından yürütülmektedir ve temsil ettikleri

¹³⁹ European Commission, **SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture & Rural Development**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/sapard_en.htm, son erişim 18.11.2009.

¹⁴⁰ İbrahim Çeliktaş, “2007-2013 Mali Perspektifi için Öngörülen AB Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 63, Ankara, s.42-43.

¹⁴¹ European Commission, **LEADER+**, http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm, son erişim 28.12.2009.

¹⁴² European Commission, “The LEADER Approach a Basic Guide”, Office for Official Publications of the European Communities, Belgium, 2006, s.8, http://enrd.ec.europa.eu/app_templates/filedownload.cfm?id=D8F3F8FB-A9DC-2905-F1D5-5B1AC113E3B8, son erişim 29.12.2009.

yerel kırsal alanlar için genel bir kalkınma stratejisi içermektedir. Bu program Topluluk ve üye ülkelerce ortaklaşa finanse edilmektedir. Kırsal kalkınmaya karşı yaklaşımının sistemli olduğunu söyleyebileceğimiz AB, bu alanda uygulanacak programları belirli kriterlerle birlikte yeniden oluşturmaktadır. Kaynakları eksiksiz ve doğru bir şekilde kullanıldığı görülen AB kırsal kesim politikaları, son yıllarda kırsal alanlardaki aşırı güvenlik tedbirleri, çevre ve sürdürülebilir kalkınma çalışmaları üzerinde durmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da çevresel duyarlılık ön plana çıkmıştır. Farklı tecrübeleri ülkeler bu program sayesinde birbirleriyle paylaşarak konferans ve çalışmalar düzenlemektedir. 2002-2006 yılları arasından yapısal fonlardan bu programa 5,046 milyar Euro aktarılmıştır.¹⁴³ 2007-2013 yılları arasındaki dönemde ise 13,788 milyar Euro kırsal gelişimi finanse etmek için kullanılacaktır.¹⁴⁴

Bölgesel kalkınma politikalarında ve yapısal fonlarda yeni arayışlara gidilmesi ve bölgesel uyum politikalarının daha etkin işleyişi için tüm rollerin, yetkilerin, hedeflerin ve ayrılacak mali kaynakların açıkça belirlendiği ayrıntılı bir reformun yapılması öngörülmüştür. AB üyesi ülkelerin Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'ndan yararlanmak üzere, yedi yıllık 2007-2013 Kırsal Kalkınma Programlarının hazırlıkları devam etmektedir. Bu programda AB mevzuatı çerçevesinde hangi kırsal kalkınma tedbirine öncelik verileceği tespit edilmektedir. Örneğin Avusturya'da organik tarım veya çevreye uyumlu tarım, fonlardan en çok yararlandırılan faaliyet olmaktadır.¹⁴⁵

AB Batı Balkanlara 1991'den bu yana 12 milyar Euro yardıma bulunmuştur.¹⁴⁶ Beşinci ve son olarak, Batı Balkan Ülkeleri (Hırvatistan, Bosna Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ) CARDS¹⁴⁷ (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) programı kapsamında finansal anlamda desteklenmiştir. Programın amacı söz

¹⁴³ European Commission, **LEADER**, s.1.

¹⁴⁴ European Network for Rural Development, **LEADER Approach 2007-2013**, http://enrd.ec.europa.eu/leader/2007-2013/en/2007-2013_home_en.cfm, son erişim 26.12.2009.

¹⁴⁵ Başak Gül Aktakas, **Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, Çukurova Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s.63-66.

¹⁴⁶ European Commission, **Helping Candidates Preparing for Membership**, s.14, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_en.pdf, son erişim 13.11.2009.

¹⁴⁷ Atanasova, **a.g.d.**, s.5.

konusu ülkelerin politik ve ekonomik gelişmelerinin gerçekleştirilmesi ve kurumsal kapasitelerinin artırılmasıdır.¹⁴⁸ CARDS Programı bölgesel işbirliğini özendirilmektedir. Özellikle, sınırların yönetimi, kurumsal kapasitenin artırılması, demokratik istikrar ve kurumsal kapasitenin gelişimi konularına da aittir.¹⁴⁹ Tüm bu çalışmalara temel oluşturması için CARDS'tan daha önceden başlamak üzere AB Batı Balkanlar'a, 1991-1999 arasında 4,5 milyar Euro ve 2000-2006 arası dönemde 4,65 milyar Euro mali yardımda bulunmuştur.¹⁵⁰

Aday ülke bileşenleri arasındaki tahsisatların hesaplamaları, geçmişte PHARE, ISPA ve SAPARD¹⁵¹ altında yer alan benzer tahsisatların incelenmesiyle başlamıştır. Daha sonra birleşerek IPA adını alan bu programlar, AB üyeliğine aday veya potansiyel aday olan ülkelere hedeflenen desteği vermeyi amaçlamaktadır. Her bir ülkenin hedeflerine en etkin bir biçimde ulaşabilmesi için IPA geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği; bölgesel kalkınma; insan kaynakları gelişimi ve kırsal kalkınma olmak üzere beş farklı bileşeni kapsar.¹⁵² 2007-2013 Mali Çerçevesinin hazırlanma çalışmasının bir parçası olarak Eylül 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu ve Konseye, Komisyon tarafından yeni Katılım Öncesi Yardım (IPA) önerisi sunulmuştur. 1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü (EC) 17 Temmuz 2006 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁵³

¹⁴⁸ European Commission, **How IPA Works?**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/works_en.htm, son erişim 12.11.2009.

¹⁴⁹ Anastasakis, Dzelilovic, **a.g.e.**, s.25.

¹⁵⁰ William Bartlett, **a.g.e.**, s.199.

¹⁵¹ European Commission, **SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture & Rural Development**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/sapard_en.htm, son erişim 18.11.2009.

¹⁵² European Commission, **Western Balkans: Enhancing the European Perspective**, SEC (2008) 288, COM (2008) 127 Final, 05.03.2008, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_050308_en.pdf, son erişim 17.09.2009.

¹⁵³ Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO), **Genişleme Stratejisi ve 2008-2009 Dönemindeki Temel Zorluklar**, www.bumko.gov.tr/TR/Genel/DosyaGoster.aspx?...DIL...ipa, son erişim 21.03.2009.

Tablo 2: Batı Balkan Ülkelerine Mali Yardımlar (1990–2000)

	1990–1995	1996–2000	TOPLAM
Arnavutluk	363	549	912
Bosna-Hersek	495	1,665	2,160
Hırvatistan	205	161	366
Yugoslavya Fed. Cumhuriyeti			
-Sırbistan-Karadağ	171	519	690
-Kosova	0	783	783
Makedonya	97	314	411
Bölgesel	98	129	227
TOPLAM	1,429	4,121	5,550

Kaynak: Kavalalı, **a.g.ç.**, s. 46.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ilk beş yıllık döneme göre 1995-2000 arası dönemde Arnavutluk'un aldığı yardımlar yaklaşık %50 artmış, Sırbistan-Karadağ'ın yaklaşık %200, Makedonya'nın yaklaşık %200, Bosna Hersek'in yaklaşık %300 artmış, fakat Hırvatistan'ın aldığı yardımlar yaklaşık %20 azalmıştır. Yine on yıllık dönemde Bosna Hersek yardımların yaklaşık %40'ını almıştır. 1995-2000 arası Kosova en çok yardım alan Bosna Hersek'in ardından ikinci ülkedir.

2000-2003 döneminde ise, üçüncü ülkelere verilen toplam makro mali yardımlar içerisinde Batı Balkan ülkelerinin payı % 83'dür. Ayrıca AB, IPA ile Batı Balkanlara 2007-2013 arasında toplam 11 milyar 48 milyon Euro yardımda bulunacaktır. Bu durum AB'nin Balkanlar'a 1990'ların başındakinden farklı olarak bakmakta, bunların yeniden yapılanmasına ve güçlenmesine katkı sağlayarak kendisi içinde arka bahçesi konumundaki bölgeye istikrar ve güven getirmek niyetinde olduğunu doğrulamaktadır.¹⁵⁴

¹⁵⁴ European Commission, **Helping Candidates**. s.14.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_en.pdf, son erişim 13.11.2009.

3.1.1.Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA)

Komisyon 1 Ocak 2007'den itibaren, modernleşme, reform ve müktesebata uyumu teşvik etmek için IPA'dan yararlanmaktadır. Bu araç IPA, PHARE, CARDS, ISPA VE SAPARD gibi önceki destek araçlarının tümüyle yerine geçecektir. Aday ve potansiyel aday ülkeler yeni araçtan yararlanmaya eşit derecede hak sahibidirler. Kurallar ile prosedürlerin standartlaştırılması ve daha fazla esneklik sağlanması, tahsis edilen AB fonlarının daha etkili olmasını sağlayacaktır.¹⁵⁵ IPA'nın en önemli özelliği, hem aday hem de potansiyel aday ülkelere yönelik olmasıdır.

2007-2013 bütçesi, toplam 336,1 milyar Euro ile AB-27 GSYİH'sinin % 41'ine eşit olacaktır. 17 Aralık 2005 yılında, Avrupa Konseyi bu öneriyi değerlendirerek 2007-2013 mali perspektifi üzerinde mutabakata varmış ve Bölgesel politika hedefi doğrultusunda tüm Avrupa Ülkeleri için 307,6 milyar Euro aktarmaktadır. Bu toplam bütçenin % 35,7'sine tekabül etmektedir.¹⁵⁶

Genel anlamda IPA, dış yardım ve iç politika arasında bir köprü görevi görmektedir. IPA'nın amaçları, ülkeyi yapısal fonların yönetimine hazırlamak için yardım etmek ve gerekli ekonomik, politik ve sosyal reformlar dahil olmak üzere ülkeleri adaylık teklifinde desteklemektir.¹⁵⁷ IPA kapsamında verilen mali yardımların temel amacı, Topluluğun uyum politikasının yönetilmesi ve uygulanmasına hazırlanmalarını temin ederek aday ve potansiyel ülkelere katkı sağlamak, onları üyelikle birlikte devreye girecek yapısal fon uygulamalarına hazırlamak ve dolayısıyla bu ülkelerin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmalarında destek sağlamaktır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Komisyonun Avrupa Parlamentosuna ve Konseye Bildirimi, 2006-2007 Yıllarında Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sınavlar**, 08.11.2006, COM (2006) 649, Brüksel, <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdiliskiler/Documents/2006GenislemeStratejiKagidi.pdf> son erişim 08.03.2009.

¹⁵⁶ E. Özdemir, **a.g.ç.**, s.59.

¹⁵⁷ B. Özdemir, **a.g.t.**, s.49.

¹⁵⁸ Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programı Koordinasyon ve Uygulama Merkezi, **Katılım Öncesi Yardım Aracı - IPA ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programına İlişkin Sık Sorulan Sorular**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara, Mart 2008, <http://ipa.stb.gov.tr/Dosyalar/SikcaSorulanSorular.pdf>, son erişim 11.04.2009.

IPA mali yardım aracı beş bileşenden oluşmaktadır:¹⁵⁹

- 1.) Kurumsal Kapasite Geliştirme (Institution Building).
- 2.) Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği (Regional and Cross Border Cooperation).
- 3.) Bölgesel Kalkınma (Regional Development).
- 4.) İnsan Kaynaklarının Gelişimi (Human Resources Development).
- 5.) Kırsal Kalkınma (Rural Development).

6 Kasım 2007 tarihinde her bir Batı Balkan Ülkesinin son bir yılını değerlendiren İlerleme Raporları açıklanmıştır. Söz konusu raporlarda, tüm Batı Balkan ülkelerinin ortak sorunları olan yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadele, devlet kurumlarının yetersizliği ve etnik gruplar arasındaki çekişmelere vurgu yapılmıştır.¹⁶⁰ Raporların ortak noktası ise tüm Batı Balkan ülkelerinin AB perspektiflerine büyük destek verilmeye devam edileceğiydi. Bu yardımlar başlarda ülkelerin hükümetlerinin kontrolüne verildiğinde ekonomik iyileşmeye katkısının çok düşük düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Bunun ardından da bazı denetim mekanizmaları geliştirilmiştir.¹⁶¹ Örneğin, ülkelerde kurulan ajanslarla bunun AB ile koordinasyonu sağlanmaya başlanmıştır.

¹⁵⁹ Official Journal of the European Union, **Establishing an Instrument for Pre-accession Assistance**, Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_210/l_21020060731en00820093.pdf, son erişim 16.11.2009.

¹⁶⁰ European Commission, **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/instrument-pre-accession_en.htm, son erişim 18.12.2009.

¹⁶¹ Gallagher Tom, **The Balkans in The Millennium**, New York: Routledge 2005, s.177.

3.1.2 Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (Regional Competitiveness Operational Programme) ve Çok Yararlanıcılı Program (Multi Beneficiary Program)

Ayrıca programlar arasında yer alan Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı'nda¹⁶² iki temel öncelik ve bu öncelikler altında altı temel faaliyet alanı belirlenmiş bulunmaktadır. Bu öncelik ve faaliyet alanları şunlardır;¹⁶³

Birinci öncelik iş ortamının iyileştirilmesidir. Bu öncelik altında ise desteklenecek dört tane faaliyet bulunmaktadır. Bu faaliyetler; finansal araçların oluşturulması, sanayi altyapısının geliştirilmesi, AR-GE, inovasyon, teknoloji ve bilgi toplumu altyapısının geliştirilmesi ve turizm alt yapısı ile tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesidir.¹⁶⁴

Potansiyel aday ülkeler olarak bilinen Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Sırbistan için sırasıyla 212.9, 226, 97.3 ve 572.4 milyon Euro yardım yapılması öngörülmüştür. Bu yardımların, ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi, yönetimde iyileşme ve AB mevzuatına kendi mevzuatlarını yakınlaştırmaları amaçlarına yönelik tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan, Kosova'ya bölgede modern, istikrarlı, demokratik ve çok kültürlü bir toplum temeline dayanan ve hukuk devleti anlayışının yerleştiği bir ülke olması hedefiyle 199.1 milyon Euro düzeyinde yardım yapılması öngörülmektedir.¹⁶⁵

Ülke bazında yapılan bu yardımların dışında, Çok Yararlanıcılı Program (Multi-Beneficiary Programme) kapsamında bahsi geçen ülkelere,

¹⁶² European Commission, **IPA Regional Competitiveness Operational Programme**, s.1, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/turkey_competitiveness_en.htm, son erişim 13.11.2009.

¹⁶³ European Commission, **A Study on the Factors of Regional Competitiveness**, s.5, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf, son erişim 12.11.2009.

¹⁶⁴ European Commission, **Western Balkans: Enhancing the European Perspective**, SEC (2008) 288, COM (2008) 127 Final, 05.03.2008, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_05_0308_en.pdf, son erişim 15.09.2009.

¹⁶⁵ Betül Ulucan, **IPA Kırsal Kalkınma Ajansının Akreditasyonu**, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara 2007, <http://diabk.tarim.gov.tr/Bet%C3%BCI%20Ulucan-Uzmanl%C4%B1k%20tezi.pdf>, son erişim 25.05.2009.

altyapı, adalet ve iç işleri, iç pazar ve ticaret, pazar ekonomisi, sivil toplumun güçlendirilmesi ve desteklenmesi, eğitim, gençlik ve araştırma alanlarında yapılacak projeler için de kaynak ayrılmaktadır. 2009-2011 arası dönemde bu programa toplam 272,8 milyar Euro kaynak ayrılmıştır.¹⁶⁶

3.2. Batı Balkan Ülkelerine Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermayenin ülke ekonomisine kazandırabilmesi için uygun ticari alt yapının oluşturulması kurumların teknolojik ve idari kapasitelerinin yükseltilmesi ve istikrar ortamının sağlanabilmesi şartları oldukça önemlidir. Batı Balkan Ülkelerinin toplam dış ticareti 1993 yılında 1.4 milyar Euro açık verirken, 2002 yılında 13.7 milyar Euro açık vermiştir. Bu ülkelerin AB ile dış ticaretleri incelendiğinde ise, 1993 yılında toplam 1.2 milyar Euro iken, 2002 yılında bu rakamın 7.6 milyar Euro'ya çıktığı görülmektedir. 1997-2003 yılları arasında Batı Balkan ülkelerine giderek artan bir şekilde yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu dönemde, söz konusu ülkelere yapılan toplam yabancı sermaye yatırımlarının, toplam GSYİH içerisindeki payının ortalama olarak % 4.1'e ulaştığı görülmektedir.¹⁶⁷

Yabancı yatırımın çekilebilmesi için AB'den sağlanan mali yardımların projeler halinde gerekli sektörler dağıtılması, ayrıca AB ülkelerindeki benzer sektörlerdeki personel veya kurumun Batı Balkan ülkelerindeki sektör veya kurumlarla karşılıklı personel değişimi bu bağlamda planlanmıştır. Öte yandan, verilecek eğitimlerle söz konusu kurumların kapasitelerinin artırılıp, AB ülkelerinin düzeyine çekilmesi amaçlanmaktadır. Bir sonraki sayfada yer alan tabloda Batı Balkan ülkelerinin sahip oldukları yabancı yatırım miktarları ortaya konmuştur ve bu yatırımların kişi başına düşen milli gelire etkisi ve GSYİH'ya etkisi gösterilmektedir.

¹⁶⁶ Government of the Republic of Macedonia Secreteriat of European Affairs,, **IPA-Multi Annual Indicative Planning Document 2009-2011**, s.14-15,
http://www.sep.gov.mk/content/Dokumenti/MK/MIPD_2009-2011.pdf, son erişim 18.12.2009.

¹⁶⁷ Kavalalı, **a.g.ç.**, s. 57.

Tablo 3: Batı Balkan Ülkelerine Yabancı Sermaye Yatırımları 1997–2003 (Milyon Euro)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003T	Ortalama 1997-2003
Toplam Milyon Euro								
Arnavutluk	42	40	38	155	231	144	132	112
Bosna- Hersek	1	50	145	159	145	244	282	147
Hırvatistan	470	832	1,378	1,182	1,745	1,043	1,256	1,129
Makedonya	14	105	30	192	494	82	41	137
Sırbistan ve Karadağ	653	101	105	27	184	597	1,169	405
Batı Balkanlar*	1,180	1,129	1,696	1,715	2,801	2,110	2,880	1,930
Kişi Başına Euro								
Arnavutluk	14	13	12	50	74	46	42	36
Bosna- Hersek	0	13	36	40	37	61	71	37
Hırvatistan	106	187	310	266	392	234	282	254
Makedonya	7	53	15	96	247	41	20	68
Sırbistan- Karadağ	81	12	13	3	23	74	144	50
Batı Balka nlar*	55	52	78	79	129	98	133	89
GSYİH içinde % Pay								
Arnavutluk	2,2	1,5	1,1	3,7	4,9	2,8	2,7	2,7
Bosna- Hersek	0,0	1,3	3,3	3,2	2,7	4,4	4,9	2,8
Hırvatistan	2,6	4,3	7,4	5,9	8,0	4,6	6,2	5,6
Makedonya	0,4	3,3	0,9	4,9	12,9	2,1	1,1	3,6
Sırbistan ve Karadağ	4,4	0,8	1,1	0,3	1,4	3,6	6,3	2,6
Batı Balkanlar*	2,9	2,7	4,3	4,1	5,7	3,9	5,4	4,1

(*) : Anılan ülkelerin birbirlerine yatırımları dahildir.

T : Tahmin

Kaynak: Kavalalı, a.g.ç, s.87.

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere, yabancı sermayenin yaklaşık olarak %80'i AB'ne aday statüsündeki Hırvatistan ekonomisine katkı sağlamaktadır. Sırbistan ise Hırvatistan'ı çok geriden takip etmekte neredeyse

Hırvatistan'daki yatırımın üçte birini ekonomisine kazandırabilmiştir. Bosna Hersek, Arnavutluk ve Makedonya'daki toplam yabancı sermaye Sırbistan'ı yakalayabilmiş değildir. Bu durumda bu üç ülke henüz ekonomik altyapının ve yatırım olanaklarının elverişli olmadığını göstermekte ve Balkanlar'ın cazibe merkezi durumundaki Hırvatistan'ın rekabet ve yatırım avantajını ortaya koymaktadır. Bu yatırım miktarlarının GSYİH ve kişi başına düşen milli gelire olumlu etkisi göze çarpmaktadır. Bu nedenlerle Bosna Hersek, Arnavutluk ve Makedonya'ya daha fazla mali yardım ayrılarak bu ülkelerinde uluslararası düzeyde rekabet edebilecek olmaları sağlamalı ve gerekli altyapı sağlanmalıdır. Bölgesel anlamda ekonomik iyileşmelerin yardımlarla birleşerek büyümeye neden olabilmesi için, geliş için emek piyasasının hareket serbestisi, makinelerin gelişimi, yerli tasarruf çok önem arz etmektedir.¹⁶⁸ Aşağıda Batı Balkan ülkeleri daha detaylı bir biçimde mercek altına alınmaktadır.

3.3. AB Mali Yardım Aracı IPA'dan Faydalanan Batı Balkan Ülkeleri

Bu bölümde, IPA'dan faydalanan Batı Balkan ülkelerinin ekonomik durumlarını ve IPA'nın ülkelerdeki ekonomik hayata yansımalarını, AB Komisyonu değerlendirme raporları ışığında açıklayacağım.

3.3.1 Hırvatistan

SAA'dan sonra Hırvatistan'ın AB ile ticareti gelişmiş 418,2 milyon Euro'ya ulaşmıştır. AB ile 13,2 milyar Euro İthalat ve 4,9 milyar Euro ise ihracat hacmi bulunmaktadır. Yatırımların büyük bölümü finans sektöründedir.¹⁶⁹ Dış ticaretin % 67'sini AB ile yapmaktadır ve doğrudan yabancı yatırımın 3,7 milyar Euro'su AB'ye aittir.¹⁷⁰ Mali kontrol konusunda,

¹⁶⁸ Fullani, **a.g.ç.**, s.2.

¹⁶⁹ Michael E. Porter, "Competitiveness for the Third Millennium: Implications for Croatia", **CEO Agenda Forum**, Zagreb, 15 May 2009, s.12, http://www.isc.hbs.edu/pdf/20090515_Croatia.pdf son erişim 28.12.2009.

¹⁷⁰ European Commission, **EU-Croatia Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/relation/index_en.htm, son erişim 17.11.2009.

özellikle Kamu İç Mali Kontrolü, dış denetim ve Euro'nun sahteciliğe karşı korunmasına ilişkin olarak belirli düzeyde ilerleme sağlanmıştır. Ancak, iç denetim ve mali yönetim bağlamında kapasitesinin artırılması lazımdır. AB'nin mali çıkarlarını korumaya yönelik yapılar henüz tamamlanmamıştır. Mali ve bütçesel hükümlere ilişkin belirgin bir ilerleme olmamıştır.

Ekonomik kriterler ile ilgili olarak, Hırvatistan işleyen bir pazar ekonomisi olarak nitelendirilebilir. Reform programını gayretle uygulaması ve geriye kalan önemli zayıflıklarını gidermesi halinde, Hırvatistan'ın orta vadede Birlik içerisindeki rekabet baskılarıyla ve piyasa güçleriyle baş edebileceği düşünülmektedir. Ekonomi politikalarının esaslarına ilişkin sağlanan siyasi mutabakat genel olarak korunmuştur. İstikrar odaklı makroekonomik politikalar sayesinde enflasyonun düşük tutulması, döviz kurunun istikrar kazanması ve büyümenin az da olsa ivme kazanması sağlanmıştır. Özel sermaye yatırımları artmış, işsizlik azalmıştır. 2009'da 151,2 milyon Euro yar alan Hırvatistan, 2010 yılında 154,2 milyon Euro yardım alacaktır.¹⁷¹

Sadece Hırvatistan'ın gayri safi milli hasılası (GSMH) 23,82 milyar Euro iken Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın toplam GSMH'sı 28,39 milyar Euro'dur.¹⁷² Bu durumda gösteriyor ki Hırvatistan ekonomik anlamda diğer bütün devletlerin ekonomisinin toplamıyla yarışacak güce sahip olduğundan AB üyeliği yolunda diğerlerinden çok önde bulunmakta ve 2010 yılında üyeliği söz konusu olmaktadır.

2001 yılında SAA'yı imzaladıktan sonra¹⁷³ gelirlerdeki güçlü artış dolayısıyla bütçe konsolidasyonu tedricen devam etmiştir. Sağlık harcamalarını daha iyi kontrol etmeye yönelik bazı önlemler alınmıştır. İş tescil işlemleri daha da basitleştirilmiştir. Bankacılık sektörü büyümeye devam etmiş, bankacılık dışı finans sektörü üzerinde yeni bir denetim ajansı kurulmuştur. Karayoluyla ulaşım altyapısı iyileştirilmiştir. Telekomünikasyon

¹⁷¹ European Commission, **Croatia-Financial Assistance**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 18.11.2009.

¹⁷² Vladimir Zakharov, Sinisa Kusic, **The Role of FDI in the EU Accession Process: The Case of The Western Balkans**, Johann Wolfgang Goethe University, Faculty of Economics Chair for Comparison and Transition of Economic Systems, Frankfurt, s.3, <http://www.etsg.org/ETSG2003/papers/zacharov.pdf>, son erişim 12.10.2009.

¹⁷³ Bechev, **a.g.m**, s.37.

sektöründe rekabetin geliştirilmesi konusunda daha fazla mesafe alınmıştır.¹⁷⁴ Zarar eden demiryolu sistemini yeniden yapılandırmaya yönelik ilk adımlar atılmıştır. Hırvatistan ekonomisi AB ekonomisi ile iyi derecede bütünleşmiştir.

Hırvatistan, rekabet politikaları alanında anti-tröst uygulamaları ve devlet yardımlarına ilişkin belirli ölçüde ilerleme sağlayabilmiştir. Bu yüzden gösterilen çabaların yoğunlaştırılması lazımdır. Bununla birlikte özellikle çelik ve gemicilik sektörlerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak ivedilikle gerçekçi planlar benimsenmesi gerekmektedir. Ülkede mali yardımlar konusu halen bir sorun olmaya devam etmektedir. Çünkü İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının ilgili hükümleri halen yerine getirilmemiştir. Mali hizmetler alanında, özellikle sigorta mevzuatını geliştirmek ve bankacılık dışı sektör üzerinde entegre denetim otoritesi kurmak suretiyle belirli ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Bu bağlamda, orta düzeyde uyum sağlanmış olup, daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁷⁵

Ülke bilgi toplumu ve medya alanlarında ise kısıtlı ölçüde ilerleme sağlayabilmiştir. Telekom piyasasında rekabet geliştirilmiştir. Elektronik iletişim ve enformasyon teknolojileri konularında orta düzeyde uyum sağlanmıştır. Ancak, Hırvatistan Telekomünikasyon Ajansının daha da güçlendirilmesi gerekmektedir. Medya ve görsel, işitsel alanlardaki mevzuat uyumu çalışmalarının sürdürülmesine ihtiyaç vardır. Balıkçılık alanında Hırvatistan, kaynak ve filo yönetimi ile denetim birimlerinin güçlendirilmeleri konularında belirli düzeyde ilerleme ve yasal uyum bakımından ek gelişmeler kaydetmiştir. Tarım alanında, kırsal kalkınma programlarının hayata geçirilmesi, kalite politikası ve organik tarım konularında başta olmak üzere makul düzeyde ilerleme sağlanmıştır. Ancak, Ortak Tarım Politikasının uygulanması, yönetimi ve kontrolüne yönelik idari yapıların oluşturulması erken bir aşamadır.¹⁷⁶

¹⁷⁴ European Commission, **EU-Croatia Relations**.

¹⁷⁵ Bartłomiej, Kaminski, **a.g.m**, s.15.

¹⁷⁶ European Commission, **EU-Croatia Relations**.

Hırvatistan'da ulaştırma politikası alanında tatminkar ilerlemeler sağlanmıştır. Kara, hava ve deniz yoluyla taşımacılık konularında uyumlaştırma sürmektedir. Ancak, uygulamanın güçlendirilmesine yönelik ilave mevzuatın kabul edilmesi ve özellikle idari kapasitenin geliştirilmesi için gösterilen gayretlerin yoğunlaştırılması gerekmektedir. Enerji arz güvenliği ile ulusal enerji ve doğal gaz piyasası konuları dahil enerji alanında belirli düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ülke Birliğin “Enerji Topluluğu Anlaşmasını” onaylamıştır. Hırvatistan'da vergilendirme ve yasal uyuma ilişkin genel ilerleme sınırlı kalmıştır. Vergi idaresinin kayda değer ölçüde modernleştirilmesi ve enformasyon teknolojilerinden daha fazla yararlanılması gerekmektedir. Ülke ekonomik ve parasal birlik ile ilgili olarak belirli düzeyde mesafe kat etmiştir. Ancak, özellikle Merkez Bankasının tam bağımsızlığının güvence altına alınması hususunda daha fazla çaba gerekmektedir. Ülkede istatistik konusunda önemli düzeyde ilerlemeler kaydedilmiştir.

3.3.2. Makedonya

Makedonya ve Birlik arasında 2000 yılı Zagreb toplantısının hemen ardından 2001 yılında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın imzalanmıştır. 14 Haziran 2004 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Makedonya Avrupa Ortaklığı'na kabul etmiş 17 Aralık 2005 tarihi itibariyle de adaylık statüsüne kavuşturulmuştur.¹⁷⁷ AB'nin bu ülke için belirlediği takvime göre öncelikli ağırlığı iyi yönetim ve yasal düzenlemeler, daha sonra ekonomik gelişme ve sosyal uyum, üçüncü olarak üyelik kriterlerini karşılayabilme kabiliyetleri için yapılacak çalışmalar ve son olarak da çeşitli birlik programlarını destekleme yer almaktadır.¹⁷⁸

Ekonomik kriterlerle ilgili olarak, Makedonya işleyen bir pazar ekonomisi oluşturulması konusunda ileri durumdadır. Fakat orta vadede Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve pazar güçleri ile baş edebilmesi için istikrar ve

¹⁷⁷ Esfer Ali, **Makedonya'nın Makroekonomik Durumu ve AB Üyeliği Açısından bir İnceleme**, 26 Kasım 2006, www.turksam.org/tr/a1117.html, son erişim 20.04.2009.

¹⁷⁸ Commission Of The European Communities, **Commission Decision, of 24.03.2004, relating to a proceeding under Article 82 of the EC Treaty, (Case COMP/C-3/37.792 Microsoft)**, Brussels, 21.04.2004, C(2004) 900 final, <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/37792/en.pdf>, son erişim 19.02.2009.

reform çabalarını sürdürmesi gerekmektedir.¹⁷⁹ Ülkede ekonomi politikalarının esasları konusunda geniş bir uzlaşma bulunmaktadır. Sağlam bir iktisat politikası karışımı ile makroekonomik istikrar ve öngörülebilirlik daha da artmıştır. Enflasyon kontrol altındadır. Kamu kesimi harcamaları dengeye yakın bir durumdadır ve kısmen düşük düzeydeki kamu kesimi borcu daha da azalmıştır. Fiyat ve ticari serbestleştirme geniş anlamda tamamlanmış ve devletin elindeki işletmelerin özelleştirilmesi devam etmiştir. Pazara giriş ve çıkış önündeki engeller, Avrupa Ortaklık Anlaşmasının önemli bir önceliği olan kayıt usulleri sayesinde, iflasın basitleştirilmesi ve hızlandırılması yoluyla azaltılmıştır. Bölgesel ve uluslararası alanda işbirliği, AB ile serbest ticaret ve siyasi diyalog hedefleri ile ancak bütün reformların bir anlamı olmakta ve istikrar kazanmaktadır.¹⁸⁰

Finans sektörünün istikrarı artmıştır. Ayrıca, insan kaynaklarının kalitesini arttırmak ve ülkenin altyapısını iyileştirmek amacıyla önlemler alınmıştır. Büyük ölçüde özelleştirme çabaları sayesinde, doğrudan dış yatırımlar önemli ölçüde artmıştır. Avrupa Birliği ile ekonomik entegrasyon ileri durumdadır. Makedonya AB'den 1991-2000 yılları arasında toplam 394,14 Euro yardım almıştır.¹⁸¹

Diğer yandan, pazar ekonomisinin işleyişi idari usullerin yavaşlığı, yolsuzluk, bürokrasi ve düşük seviyedeki yasal belirlilik gibi kurumsal zayıflıklardan dolayı engellerle karşılaşmaktadır. Yargıdaki sorunların darboğaz yaratması, iş atmosferinde olabilecek daha hızlı bir ilerlemeyi engellemektedir. İş ve finans pazarları halen zayıf işlemekte bu da yüksek işsizliğin azaltılmasını zorlaştırmakta ve işletmelere kredi sağlanmasını engellemektedir. Eğitim sistemi ülkenin ihtiyaçlarını yeterli derecede yansıtmamaktadır. Bu faktörler sadece orta dereceli bir ekonomik büyümeye imkan tanımıştır. Büyük ölçekteki kayıt dışı sektör ekonomide önemli

¹⁷⁹ European Commission, **EU - The Former Yugoslav Republic of Macedonia Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm, son erişim 12.11.2009.

¹⁸⁰ Apostolov Mico, **Transformation and Integration in Central and Eastern Europe**, College of Europe, s.10, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1080092, son erişim 28.12.2009.

¹⁸¹ **European Union Assistance**, November 2000, s.4, <http://faq.macedonia.org/politics/eu/eu.assistance.pdf>, son erişim 29.12.2009.

miktarda çarpıklıklara neden olmaktadır. İhraç ürünlerinin mal yapısı çok yoğundur.¹⁸²

Öte yandan, gümrük birliği alanında gerekli olan yasal uyum sürecinin önemli bir kısmı başarı ile gerçekleştirilmiştir. Avrupa Ortaklığında önemli bir önceliği bulunan ve SAA'yı ihlal eden harçlar kaldırılmıştır. Ancak, mevzuatın yürütülmesi için idari kapasitenin daha da güçlendirilmesi çerçevesinde personel, bilgi teknolojileri ve diğer teçhizat gerekmektedir.¹⁸³

Ülkenin vergi sisteminde Birliğe giriş için gereken yasal uyum konusunda ilerleme sağlanmıştır. Ancak, mevzuatı uyumlaştırma, mevzuatın etkili uygulamasının sağlanması ve vergi toplanması konusundaki idari kapasiteyi güçlendirmek amacıyla önemli çabalar gerekmektedir. Ekonomik ve parasal politika alanında ilerleme sınırlı olmuştur. Ancak, genel olarak hazırlıklar ileri durumdadır.

Dikkate alınması gereken diğer önemli bir konu da cari işlemler açığı kalemidir. Sürekli cari işlemler açığı veren ülke, bu açığı ekonomik risk nedeniyle yabancı sermayenin girmemesinden ve özellikle ekonominin ihraç yönlü sektöründeki yatırım eksikliğinden dolayı kapatamamaktadır. Ancak kontrol dışı kalmaya da yeterli dış rezervler sayesinde izin verilmemektedir. Ayrıca, Makedonya'nın sermaye çekmede pek başarılı olmasa da, fazla borcu bulunmadığı için dış ticaret açığını finanse etmek için zorlanmadığı gözlenmektedir. Nihayetinde AB'nin 2020 stratejisinde bilginin değere dönüştürülebilmesi ve ekonomiye katılması, rekabet ve işgücü piyasasının kalifiyeli hale gelmesi konuları sermayenin gelişimi açısından önem arz etmektedir.¹⁸⁴

Makedonya'nın en çok zorlandığı konulardan biri de ülkedeki aşırı yüksek işsizlik oranlarıdır. Son yıllarda istihdamda bir artış görünse de 2005

¹⁸² Ciambra, **a.g.m.**, s.18.

¹⁸³ European Commission, **Western Balkans: Enhancing the European Perspective**, SEC (2008) 288, COM (2008) 127 Final, 05.03.2008, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_050308_en.pdf, son erişim 20.09.2009.

¹⁸⁴ European Commission, **Consultation on the Future EU 2020 Strategy**, COM (2009) 647 Final, s.4.

yılındaki istihdam düzeyi, 1995'e göre ancak biraz üzerinde gerçekleşmiştir. İşsizlik, aktif işgücü piyasa politikaları, giriş vergilerinin azaltılması, part-time iş için kısıtlamalarının kaldırılması politikalar ile düşürülebilir. Geçiş dönemindeki birçok ülkede kurumlar vergisinin azaltıldığı görülmektedir. Her halükarda kurumlar vergi gelirleri az olduğu için bütçeye çok fazla bir maliyet yaratmamaktadır ve bu dış yatırımlar için de önemli bir gösterge olabilir.¹⁸⁵

Makedonya hükümetinin temel ve öncelikli amacı, AB'ye tam üyeliğidir. AB de, Makedonya'nın yer aldığı Batı Balkanlar'a yönelik aynı hedefi paylaşmakta ve bölge Transatlantik işbirliğinin köşe taşı olarak görmektedir. Amerika'nın bölgeye yönelik ilgisi açık bölgesel çıkardan çok global güç olmasının yansımasıdır. Ancak son dönemde, ABD Başkanı Bush'un Hırvatistan'a NATO yolunda verdiği destek, Makedonya tarafından da olumlu bir sinyal olarak algılanmıştır. Bilindiği üzere Makedonya, Hırvatistan ve Arnavutlukla birlikte Adriyatik Şartı'nda yer almaktadır. Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya Adriyatik grubunun kurulması bunun Bulgaristan ve Romanya'da ABD askeri üslerinin kurulması ile daha önce tespit edilmiş olan hat, Adriyatik'ten - Kara Denize Çıkma Projesi olarak görülebilir.¹⁸⁶

3.3.3. Arnavutluk

Arnavutların kökenleri İlliryalılar'a dayanmaktadır. İlliryalılar İlkçağ'da Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde kurdukları imparatorluk ve devamında süregelen devletlerden sonra bölgede şu anki Arnavutluk devletinin temelini oluşturmaktadırlar. Arnavutlar İtalya, Yunanistan, Yugoslavya ve 2. Dünya savaşı ile birlikte önce İtalya ardından da Almanya'nın işgaliyle birlikte bölgede Yugoslavya faktörü ve arkasındaki Sovyetler Birliğinin etkisiyle sosyalist rejimin etkisi bölgede hissedilmiştir.¹⁸⁷

Arnavutluk'taki Gega-Toska ayrımı hem ülkedeki iktidar mücadelesi ve reformların zorlaşmasına sebebiyet vermiş hem de ülke dışında özellikle ülke dışındaki Arnavutların bulunduğu ülkelerdeki sorunlara zemin

¹⁸⁵ European Commission, **EU - the Former Yugoslav Republic of Macedonia..**

¹⁸⁶ Esfer Ali, **a.g.ç.**

¹⁸⁷ Kader Özlem, **Dış Politika Ekseninde Balkanlar'da Arnavutlar ve Arnavutluk**, 11 Nisan 2006, <http://www.turksam.org/tr/a859.html>, son erişim 18.04.2009.

hazırlamıştır.¹⁸⁸ Bu sayede istikrarsızlık ve örgütlü suçlar bölgede ön plana çıkmaktadır. Arnavutluk, SAA'nın 12 Haziran 2006'da imzasının ardından, AB'nin desteğiyle siyasi hukuki alanlarda güçlü reform çalışmalarını sürdürmekte ve önceliği yolsuzluk ve örgütlü suçlarla mücadeleye vermektedir. İç piyasanın denetimi konusunda ilerleme kaydedilememiştir. Yasal iyileştirme ve tüketici hakları konusunda iyileştirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. İş kurma ve sermaye dolaşımı konusundaki güçlükler halen sürmektedir. AB'ye ihracatı 600 milyon Euro ve ithalatı ise 1,8 milyar Euro düzeyindedir. Doğrudan yabancı yatırımın ise 1,07 milyar Euro'su AB'ye aittir.¹⁸⁹ Bu durum AB ile güçlü ekonomik bağın varlığını ortaya koymaktadır. Ekonomik açıdan Arnavutluk ülkedeki iktidar mücadelesi ve çıkar gruplarının baskıları yüzünden henüz tam bir istikrar havasını yakalamış olmamasına rağmen, özellikle özelleştirme konusunda adımlar atmaktadır. Örneğin, hava alanları, Telekom gibi konularda yabancı sermayenin önünü açmıştır. Fakat bankacılık konusunda bir sistemi olmayışı sebebiyle özelleştirmede hızlı adımlar atamamaktadır. Bu nedenle bankacılık kanununda düzenlemelere gitmeyi ve ticaretin ivme kazanmasının önündeki hantal bürokratik yapıyı reforma etmeyi planlamaktadır.¹⁹⁰

Ülkenin ihracat konusunda alacağı yol ancak yapacağı ekonomik reformlara bağlıdır. Bu açıdan vergi ve özelleştirme konularının yabancı sermaye akışını önlemesinin önüne geçmek zorundadır. Ayrıca ülke 2008-2010 arasında IPA'dan alacağı 245,1 milyon Euro'yu¹⁹¹ yabancı sermaye akışını sağlamak ve bölgeyi cazibe merkezi haline getirebilmek için kullanmak zorundadır. Burada da AB'nin mali yardımları ön plana çıkmaktadır. Bankacılığın gelişmemiş olması ve özellikle kayıt dışının ülkede yaygın

¹⁸⁸ Sokol Brahaj, **Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri**, DEÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir- 2009, s. 24-26.

¹⁸⁹ European Commission, **EU-Albania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, , son erişim 12.12.2009.

¹⁹⁰ Council of the European Union, "First Meeting of the EU-Albania Stabilisation and Association Council", Brussels, 18 May 2009, s.1-4, http://mie.gov.al/skedaret/1250152823-FIRST%20EU%20ASSOCIATIONCouncil_Albania_180509.pdf son erişim 29.12.2009.

¹⁹¹ European Commission, **Albania - Agriculture and Enlargement**, s.1, http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/albania/profile_en.pdf, son erişim 27.11.2009.

olması ekonomik istikrar açısından büyük sıkıntı teşkil etmektedir.¹⁹² Öte yandan, ülkede rekabet hukukunun henüz reforme edilmemiş olması da sermayenin gelişmesine ve ticaretin tabana yayılmasına engel olmaktadır. Öyle ki, küçük işletmeler büyükler karşısında rekabet edememektedir. Bu yüzden acil bir rekabet hukuku konusunda yaptırımların harekete geçirilmesi şarttır.¹⁹³ Bir diğer husus, kara para aklama ve uyuşturucu konusudur. Bu durumda ülkenin gerekli istihbarat birimlerini güçlendirilmesi ve AB'nin mali yardımlarının da yardımı ile ekonomideki kayıt dışından kaynaklanan açığın giderilmesini gerektirmektedir. Ülkenin ekonomik açıdan zayıflığı ve yatırımların yetersizliği yüzünden teknolojinin yenilenmemesi de rekabet gücünü düşürmektedir. Güçlü bir pazarın oluşmaması ve alım gücünün düşük olması da buna zemin hazırlamaktadır. AB'nin yaptığı mali yardımlar ülke ekonomisine can suyu sağlamaktadır. Öte yandan, Arnavutluk AB için çekici bir pazar niteliğindedir. Özellikle Arnavutluk dışındaki Arnavutlar'ın bölgedeki nüfuzu küçümsenemeyecek bir faktördür.¹⁹⁴

Tablo 4: AB' nin IPA Programı Bünyesinde Arnavutluk'a Yaptığı Yardım (Milyon Euro)

Yıl	Bütçe
2007	2653
2008	2706
2009	2760
Toplam	8119

Kaynak: European Commission, "IPA Programming for Albania", ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2007_2009_en.pdf, son erişim 21.11.2009.

Yukarıdaki tabloda yer alan 8.1 milyar Euro'luk mali yardım ülkede daha çok kamu reformunda ve yolsuzluk ve organize suçla mücadelede

¹⁹² European Commission, **Enlargement Key Documents 2009**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_albania_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

¹⁹³ T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Komisyonun Avrupa Parlamentosuna ve Konseye Bildirimi, 2006-2007 Yıllarında Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sınavlar**, Brüksel, 08.11.2006, COM (2006) 649, (Gayri resmi Türkçe tercüme), <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Documents/2006GenislemeStratejiKagidi.pdf>, son erişim 08.03.2009.

¹⁹⁴ Avrupa Komisyonu, **EU-Albania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 10.12.2009.

özellikle polis teşkilatının kurulmasında, daha sonra da enerji ve ulaşım ağlarının oluşturulmasında kullanılmaktadır. Arnavutluk, 22 Ocak 2008'de IPA kapsamına dahil edilmiş, 1 Nisan 2009'da İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'na dahil olmuştur. 28 Nisan 2009'da ise AB'ye üyelik başvurusunda bulunarak bu sürecin sonucundaki hedefini netleştirmiştir. Ayrıca ticari ortak olarak AB ile sıkı ilişki içerisinde. Toplam doğrudan yabancı yatırımın %79'u ve toplam dış ticaretinin %74,5'i AB ülkelerine aittir.¹⁹⁵

3.3.4. Bosna Hersek

Bosna Hersek bölge ülkeleri arasında mevzuatını ve politikalarını uyumlulaştırma AB ile oldukça sıkı bir işbirliği içindedir. Özellikle iç piyasada malların serbest dolaşımı, ürünlerdeki standardizasyonun sağlanması ve piyasanın izlenebilmesi alanındaki çalışmalar AB'nin mali desteğiyle hızlanmıştır. Ayrıca kamu sağlık sistemi, eğitim sistemi ve emek piyasasında düzenlemelere gidilmiştir.¹⁹⁶Bunun temel amacı ise işleyen bir ekonomik yapının sağlanmasıdır. Üretilen malların sadece iç piyasada değil dış piyasada da rekabet edebilmesi için uygunluklarını denetleyip ölçebilecek kurumların geliştirilmesine öncelik verildiği görülmektedir.

Fakat ekonominin önemli mihenk taşlarından birisi olan bankacılık sektörü henüz ülkede gelişmiş değildir. Bunun için uygun yasal zeminlerin oluşturulması yabancı yatırımın önünün açılması açısından hayattır. İşletme kurulması konusunda da bürokratik güçlüklerin asgariye indirilmesi için çalışmalar sürdürülmekte ve şirketler hukuku yeniden düzenlenmektedir.¹⁹⁷Sermayenin serbest dolaşımı, gümrük mevzuatının AB ile uyumlu olması ve özellikle de katma değer vergisi konusundaki adımlar ülke ekonominin istikrarı ve AB ile uyumlu hale getirilmesi açısından olumlu adımlardır.

¹⁹⁵ Avrupa Komisyonu, **AB'nin Arnavutluk'a Yaptığı Mali Yardımlar.**

¹⁹⁶ European Commission, **A New Focus to EU Assistance for Enlargement,** http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/ipa_brochure_2009_en.pdf, son erim 13.12.2009.

¹⁹⁷ Roberto Belloni, **State Building and International Intervention in Bosnia,** New York: Routledge, 2007, s.101.

Kamu alımları, rekabetin gözetim altına alınması ve en önemlisi yolsuzlukla mücadele konusunda kurumların oluşturulması alanlarında da iyileştirmeden söz etmek mümkündür. Fakat, öte yandan işsizlik ülkenin önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu ekonomik sıkıntıların temelinde etnik ayrımcılığında rolü bulunmaktadır. İç piyasanın gelişmesinde önem taşıyan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sermaye gücü, teknolojik yeniliklere uyum sağlaması ve rekabet konusundaki sıkıntıları sürmektedir.¹⁹⁸ Bir diğer husus, henüz ülke geneli için bir enerji stratejisi oluşturulmamış olmasıdır. Bu da ülke ekonomisinin uyumu ve gelişimi önünde bir engel teşkil etmektedir.

Tablo 5: Bosna Hersek için Adriyatik Programı Finansal Verileri (Milyon Euro)

Yıl	Bütçe
2007	1.313
2008	2.243
2009	2.446
Toplam	6.002

Kaynak: European Commission, “Adriatic Programming for Bosnia and Herzegovina”, ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2007_2009_en.pdf, son erişim 21.11.2009.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 3 yıl için 6 milyar Euro gibi bir yardım söz konusudur. Bu yardımlar daha çok kamu maliyesinin düzenlenmesi, fiziki altyapının oluşturulması ve özellikle de enerji ve ulaşım ağlarının oluşturulması için harcanmaktadır. Çünkü ticaret bu temeller üzerine gelişebilecek bir yapıdadır. 6 Haziran 2008’de İstikrar ve Ortalık Antlaşmasını imzalamış, 31 Temmuz 2008’de de IPA kapsamında yardımlardan faydalanmak için imzalar atılmıştır. Toplam ihracatının %63’ünü ve ithalatının

¹⁹⁸ Avrupa Komisyonu, **2009 Yılı Bosna Hersek Hakkındaki Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_bih_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

%73'ünü, doğrudan yabancı yatırımının ise 4,5 milyar Euro'luk kısmını AB ile yaptığı ticaret oluşturmaktadır.¹⁹⁹

3.3.5. Karadağ

Ülkede yasal ve kurumsal reformlar konusunda kurumlar henüz oluşum aşamasındadır. Kamu yönetimi ve kamu kurumlarının işleyişi konusundaki sıkıntıları AB'den temin ettiği mali yardımlar sayesinde ve AB ile daha uyumlu bir pazar oluşturma yoluna gitmesi ile mümkün olacaktır. Her ne kadar 700.000'lik bir nüfus küçük bir pazar olsa da bölgedeki huzur ve istikrar açısından uyumun sağlanması ve mali yapısının düzenlenmesi bölge istikrarı açısından önemlidir.

Umut verici bir gelişme olarak Karadağ'da makroekonomik istikrar gittikçe güçlenmektedir. Bunda ise AB'nin yaptığı yardımların yadsınamaz önemi bulunmaktadır. Bunun bir yansıması olarak büyüme hız kazanmış, kamu borç yükü azalmaya başlamış bütçenin gelir kalemi artmaya ve enflasyon kontrol edilmeye başlanmıştır. Bunlarda ülkenin yabancı yatırım çekmesini sağlamıştır. Özelleştirme konusunda da gelişme sağlanmış ve şirket kurulması ve hukuki zorluklar kaldırılarak AB müktesebatına uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Ticaret hukuku konusunda da gerekli adımlar atılarak ticaretin serbestliği ve kontrolü sağlanmaya başlanmıştır. Kayıt dışı ile mücadele artırılarak şirketlerin denetimi konusunda çalışmalara hız verilmiştir. Mali kurumlar ve vergi alanında da AB ile ticaret ön planda olduğu için uyum çalışmaları sürdürülmektedir. Fakat ekonomide geniş sektör yelpazesinin olmayışı piyasanın istikrarını tehdit etmekte bazı sektörlerde dönemsel durgunluklar işsizliği arttırmaktadır. Küçük bir nüfusa sahip olmasına rağmen işsizliğin bu kadar yaygın olması ülkenin güçlü bir mali yapıya sahip olmadığını ve ticaretin henüz liberalize edilmediğini göstermektedir. AB 2008 yılında bu ülkeye toplam 32,6 milyon Euro'luk mali yardım tahsis etmiştir.²⁰⁰ Yine de ülkedeki özelleştirme konusunda ve

¹⁹⁹ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Bosna Hersek İlişkileri**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/bosnia_and_herzegovina/relation/index_en.htm, son erişim 14.12.2009.

²⁰⁰ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Karadağ'a Yapılan Mali Yardımlar**, <http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/montenegro/financial->

yolsuzluğun önüne geçilmesi şarttır. İç piyasa konusunda Karadağ standardizasyon, belgeleme, ölçüleme, pazar gözetimi ve fikri mülkiyet hakları alanlarındaki uyumlaştırmaları gerçekleştirmek adına gerekli yasal ve idari hazırlıkları başlatmıştır. Böylelikle, hizmetler sektörü, iş kurma hakkı ve sermayenin serbest dolaşımı alanlarında ilerleme kaydedilmiştir.

Öte yandan, iç ve dış mali denetim konusunda daha çok adım atılması gerekmektedir. Bunun içinde bir denetleme kurulu oluşturulması gerekmektedir. Bu da ticaretin işlerliği açısından oldukça önemlidir. Gümrük reformuna hız vermesi önem taşımaktadır. Kara sınırlarındaki gümrüksüz satış mağazaları iç rekabete bir engel teşkil etmekte ve gümrük ve vergi mevzuatı tekrar gözden geçirilerek AB ile uyumu sağlanmak zorunluluğu doğmaktadır. İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda ise yeterli aşama kaydedilememiştir. Gerekli düzenlemeler yapılarak iş ortamının iyileştirilmesi ve işçi haklarının AB standartlarına çıkarılması şarttır. KOBİ'lerin korunabilmesi için çelik sektöründe düzenlemeler yapılması ve kartelin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu açıdan rekabet hukukunun oluşturularak uygulanabileceği zeminin hazırlanması şartı öze çarpmaktadır.²⁰¹

Tablo 6: AB'nin IPA Programı Bünyesinde Karadağ'a Yaptığı Yardım (milyon Euro)

Yıl	Bütçe
2007	3,91
2008	4,49
2009	4,67
<i>Toplam</i>	<i>13,07</i>

Kaynak: European Commission, "IPA Programming for Montenegro", ec.europa.eu/enlargement/.../mipd_montenegro_2007_2009_en.pdf, son erişim 11.11.2009.

Nüfusunun küçük olması nedeniyle ülkeye 3 yılda 13 milyon Euro'luk bir yardım yapılmış bu da büyük ölçüde kurumsal kapasitenin

[assistance/index_en.htm](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf), son erişim 12.12.2009.

²⁰¹ Avrupa Komisyonu, **2009 yılı Karadağ Hakkında Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

arttırılması ve sektörlerin canlandırılarak vergi ve gümrük mevzuatının AB ile uyumu için harcanmıştır. Yine de tüm bu yardımların ülke ekonomisine canlılık kattığı yadsınamaz bir gerçektir.

3.3.6. Sırbistan

Sırbistan ekonomisi rekabet gücü ve istihdam konusunda güçlüklerle karşılaşmakta ve işleyen bir piyasa ekonomisini kurmakta sorunlar yaşamaktadır. Yaklaşık 7,5 milyonluk nüfusuyla Batı Balkanların en büyük ülkesi konumunda olmasına karşın bir o kadar zayıf bir ekonomik yapıya sahiptir.²⁰² Öte yandan, ülkede Rusya'nın hakimiyeti ekonominin her sektöründe ve siyasi platformda göze çarpmaktadır.

Bunun yanında 29 Nisan 2008'de AB ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmış, 7 Mayıs 2008'de ise AB ile arasında vize serbestliği hakkı elde edilmiştir. 7 Temmuz 2008'de yeni hükümetin öncelikleri arasında AB ile entegrasyon olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Sırbistan ekonomi politikası konusunda azimli şekilde reformları sürdürmeye çalışmaktadır. Bu adımlar ihracatı arttırmakta ve bu durumda cari işlemler açığını azaltmaktadır. Özelleştirmeler sayesinde de doğrudan yabancı yatırım çekilmekte bu da döviz rezervlerinde artışa yol açmaktadır. Böylelikle bankacılık sektörü gelişmekte ve kredilendirme olanaklarını artmaktadır. Ülkede uygulanan sıkı para politikası ve kamu harcamalarındaki düşüş ekonomik istikrarın sağlanabilmesi yolunda olumlu bir adım olmuştur. Bankacılık sektörüne ve kamuya ait işletmeler özelleştirilerek ekonomide yabancı sermayenin gücü artırılmaktadır. Özelleştirme bölge ekonomilerinin gelişmesi ve AB ile uyumu açısından Birliğin öncelikli hedeflerinden birisidir. Öte yandan, bölgenin AB için hem ulaşım hem de enerji koridoru olması açısından önemi büyüktür. Ulaşım, enerji, havacılık sektörlerinde de olumlu gelişmeler gözlemlenmektedir. Ayrıca KOBİ'ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) açısından rekabetin

²⁰²Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Sırbistan**,
http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/index_en.htm, son erişim
15.12.2009.

düzenlenmesi doğrultusunda mali yardımlar önemli katkılarda bulunmaktadır.²⁰³

Bununla birlikte, ülkede enflasyon ve dış ticaretteki açık sıkıntı yaratmakta ve ekonomideki istikrar hedefinden sapmaya neden olmaktadır. İşsizlik artmakta ve rekabet ve piyasa işleyişi bundan zarar görmektedir. Ayrıca firmaların ticaret üzerindeki bürokratik prosedürlerden kaynaklanan güçlükleri devam etmekte, bu da rekabette dezavantaj yaratmaktadır. Bu yüzden, ekonomideki devlet müdahalesi halen serbest piyasa önündeki en önemli engeldir.²⁰⁴ Sırbistan AB'den, 2009 yılında sınır ötesi işbirliği ve kurumsal yapılanma için toplam 190,9 milyon Euro yardım almıştır ve 2010'da bu rakam 194,8 milyon Euro olacaktır.²⁰⁵

Tablo 7: AB'nin IPA Programı Bünyesinde Sırbistan'a Yaptığı Yardım (milyon Euro)

Yıl	Bütçe
2007	4498
2008	7683
2009	8380
Toplam	20561

Kaynak: European Commission, "IPA Programming for Serbia", ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2007_2009_en.pdf, son erişim 21.11.2009.

Yukarıdaki tabloda 3 yılda yaklaşık. 20,5 milyar Euro yardım edildiği görülmektedir. Bu yardımlar daha çok kamu düzenlemelerine ve idari kapasiteye harcanmakta, bu durum ise devlet müdahalesinin çok olduğu ülkede özel sektörün gelişmesine engel teşkil etmektedir. Daha çok bu

²⁰³ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülke Sırbistan-AB İlişkileri**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/relation/index_en.htm, son erişim 13.12.2009.

²⁰⁴ Avrupa Komisyonu, **2009 yılı Sırbistan Hakkında Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_serbia_en.pdf, son erişim 13.12.2009.

²⁰⁵ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülke Sırbistan'a Yapılan Mali Yardımlar**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 14.12.2009.

yardımların özel sektörün gelişmesi ve piyasanın güçlenmesi için kullanılması gerekmektedir.

3.3.7. Kosova

17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra yeni bir süreç başlamıştır ve bu doğrultuda AB Kosova için 1,2 milyar Euro'luk bir yardım paketi hazırlamıştır.²⁰⁶ Fakat Kosova ulaşım ve enerji sektörleri önderliğinde, işleyen serbest piyasa ekonomisine geçiş konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. AB içindeki ülkelerle ticari konularda rekabet gücünden ise bahsedilememektedir. Ülkede kaçakçılık ve kayıt dışı ticaret yaygın olduğundan öncelik kayıt altına alma ve mali kurumların denetim gücünün artırılarak kontrolün sağlanmasına verilmektedir. Yani özellikle ekonominin kontrol edilebilir hale gelmesini sağlamaya çalışılmaktadır. Ülkede ayrıca büyüme hızı 2005'te % 3,5 iken 2007'de % 3,7²⁰⁷ olması da iyi bir gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Ülkede makroekonomik istikrarsızlık, işsizlik, özel sektörün gelişmemesi gibi konular rekabette ülkenin çok gerilerde kalmasına zemin hazırlamaktadır. Siyasi zemindeki eksiklikler ve mali politikanın tam olarak oturtulmamış olması ülke ekonomisinin seyri açısından sıkıntı yaratmaktadır. Altyapı yetersizliği ve enerji kaynaklarının arzı konusunda yaşanan sıkıntılar da ekonominin olumsuz etkilenmesine neden olan bir diğer etkidir.

Ekonomi konusundaki mevzuatların uyumu ve politikaların istikrarlı şekilde uygulanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu arada iç piyasanın sağlıklı işleyişi, ürün kalitesi ile istihdam alanlarında sınırlı da olsa ilerlemeler vardır. Yine de emeğin serbest dolaşımı alanında ilerleme çok yavaştır. Gümrük mevzuatında da iyileştirmeye gidilmesi ekonominin istikrarı açısından önemlidir. Kosova karşılaştırmalı olarak bu konuda AB ile büyük

²⁰⁶ Ümit Hacıoğlu, "Tanıdık Tehlike Çanlarının Yeni Adresi: Kosova- Bosna Eksenini", **Stratejik Araştırmalar Dergisi (Journal of Strategic Studies)**, Cilt 1, Sayı 2, 2008, s. 190-213, <http://www.euracivt.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations/article-129607>, son erişim 24.06.2009.

²⁰⁷ Vedran Dzihic, Helmut Kramer, "Kosova After Independence", **International Policy Analysis**, July 2009, s.10-11, <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf>, son erişim 20.12.2009.

oranda uyumludur. Özellikle yeni g m ruk tarifesi ayarlamaları vasıtasıyla AB ile uyum sorunları ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Vergi konusunda da adımlar atılarak kayıt dışı nedeniyle meydana gelen vergi kaybının önüne geçebilmek adına vergi mevzuatı, denetim kurumlarının işlerliği ve çalışma şekilleri üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Ülkede oluşturulan enerji ve ulaşımla ilgili kurumlar sayesinde yine AB için önem arz eden enerji ve ulaşım ağlarının güvenliği ve AB ile uyumu konusunda adımlar atılmış, mali yardımlar bu alanda etkin bir biçimde kullanılmıştır.²⁰⁸ Bunun dışında 2008 yılında 106 milyon Euro ihracata karşılık 1,26 milyar Euro'luk ithalat yapan Kosova, 1,8 milyar Euro gibi ciddi bir bütçe açığı ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun bir kısmının da AB fonlarından karşılanacağı ortadadır.²⁰⁹

²⁰⁸ Euroan Commission, **Kosovo 2009 Progress Report**,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_kosovo_en.pdf,
son erişim 12.12.2009.

²⁰⁹ Dzhic, Kramer, **a.g.m**, s.10.

4.BÖLÜM: AB'NİN BATI BALKANLARDAKİ İDARİ REFORMLARA YÖNELİK YARDIMLARI

Bu bölümde idari yardımların destekleyicisi konumunda olan eşleştirme (twinning) projesi irdelenmektedir. Daha sonra Batı Balkan ülkelerindeki AB denetiminde idari reformlar mercek altına alınarak ülkelerin reformları uygulama kapasiteleri AB Komisyonu raporları doğrultusunda açıklanmaktadır.

4.1 AB'nin Batı Balkanlara Yönelik İdari Reform Stratejisi

Bu bölümde AB'nin kullandığı mali yardım araçlarının yanında idari alanda kullandığı programlar ve bu programların Batı Balkan ülkelere etkileri irdelenmektedir. Batı Balkanlar AB için büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bölge ile uyumun sağlanması için mali reformların yanında temeldeki yapı taşlarında değişikliklere yani idari reformlara da ihtiyaç vardır. Ancak bu sayede ekonomik kriterlerin yanında siyasi kriterlerin de uyumlu hale gelmesi mümkün olabilecektir. Bu kriterlerin yerine getirilebilmesi içinde sosyal uyumun (social cohesion)²¹⁰ sağlanması gerekmektedir.

Bölge ülkelerinin birlik ile ilişkilerini geliştirmeleri ve aşama kaydetmeleri için AB standartları ve değerlerini sindirmeleri, bu uzun ve üyeliğe giden yolda sonuç odaklı ilişkiyi reformlarla sürdürmeleri gerekmektedir.²¹¹ SAA'lar doğrultusunda uyum çalışmalarında üzerinde öncelikle durmaları gereken konulardan birisi AB'ninkine paralel kurumsal bir yapılanmanın tesisidir. Kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesine ilişkin olarak AB Komisyonu tarafından sağlanan teknik yardımlar ise esas itibariyle genelde iki hafta ile sınırlı kalan kısa vadeli TAİEX (Technical Assistance and

²¹⁰ Noah E. Fredkin, "Social Cohesion", **Annual Reviews Journal**, 30 March 2004, s. 410, <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/friedkin/Reprints/ARSCohesion.pdf>, son erişim 10.11.2009.

²¹¹ T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Konsey ve Avrupa Parlamentosuna Komisyon Tebliği: 2008-2010 Yıllarına İlişkin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Mali Çerçeve**, (Brüksel, 8.11.2006 COM(2006) 672 son-gayri resmi tercüme) s.1-2, www.bumko.gov.tr/TR/Genel/DosyaGoster.aspx?...14689, son erişim 18.02.2009.

Information Exchange Instrument)²¹² mekanizması, TAIEX yetersiz kaldığı takdirde daha uzun süreli eş mekanizmalardan oluşmaktadır.²¹³

Eşleştirme (twinning) AB'nin idari anlamda kullandığı araçlardan birisidir. Mali yardımların desteğiyle ve eşleştirme projesi (twinning project)²¹⁴ sayesinde AB üyesi ülkelerin benzer kurumlarında çalışanların düzeltilmesi düşünülen kurumlara gelerek alt yapıyı oluşturup gerekli eğitimleri vererek, hem AB ile uyumu konusunda hem de ülkedeki yetişmiş personelinin eğitimi konusunda fayda sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Eşleştirme projesi ile üye ülkeler, Batı Balkan ülkelerinin yapısal ve kurumsal sıkıntılarını, mevzuat uyumunu sağladıktan sonra, bu mevzuatları hayata geçirebilmesini sağlayacak kurumsal yapılanmanın oluşturulmasına yönelik olarak, AB üyesi ülkeler kendi yetişmiş personellerini göndererek ya da bölge ülkelerinden gelen personelleri ülkelerinde eğiterek katkı sağlamaktadırlar. Böylelikle AB 2000-2005 arası özgürlük, adalet, güvenlik, balıkçılık, iç pazarın geliştirilmesi, tarım ve kamu finansmanı konularında toplam altmış beş eşleştirme projesi gerçekleştirerek bölgeye ekonomik ve sosyal anlamda istikrar ve barışın hakim olması konusunda katkı sağlamıştır.²¹⁵

Eşleştirme mekanizması, aday ülkelerin uyum sağladıkları AB mevzuatının hayata geçirilmesi sürecinde gerekli kurumsal yapılanmanın (institution building)²¹⁶ gerçekleştirilebilmesi için, üye ülkelerin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan uzmanlarının bizzat aday ülkeye gelerek ilgili kurumda AB müktesebatının uygulanmasına yönelik kurumsal yapılanmaya ilişkin bir proje üzerinde çalışması üzerine kuruludur. Eşleştirme sistemi

²¹² European Commission, **What is TAIEX?**, TAIEX, http://ec.europa.eu/enlargement/taix/what-is-taix/index_en.htm, son erişim 11.11.2009.

²¹³ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Eşleştirme (Twinning)**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=204&l=1>, son erişim 22.11.2009.

²¹⁴ European Commission, **Twinning News No. 42 Building Europe**, 15 December 2009, <http://www.esteri.it/MAE/Gemellaggi/TW%20news%2042%20-%20per%20diems%20-%20151209.pdf>, son erişim 21.12.2009.

²¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Twinning-Building Europe Together**, Office for Official Publications of the European Communities, Belgium, 2006, s.6, http://www.abgs.gov.tr/files/Eslestirme/twinning_brochure_2005_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

²¹⁶ European Commission, **Institution Building The Framework of European Union Policies Common Twinning Manual**, 2009, s.10, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/institution_building/manual_2005_en.pdf, son erişim 20.12.2009.

çerçevesinde sağlanan teknik yardımlar iki yıla ulaşan bir dönemi kapsayabilmekle beraber, bu süre aday ülkenin belirli ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir.²¹⁷

Aday ülke tarafından seçilen eşleştirme konusunun, Ulusal Program öncelikleri arasında yer alıp almaması konusunda Komisyon tarafından yapılan inceleme sonrasında, üye ülke ile bundan yararlanacak aday ülke arasında tarafların karşılıklı yükümlülüklerini belirleyen bir eşleştirme kontratı imzalanmaktadır. Bu aşamadan sonra mali yönetim artık Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından üstlenilmektedir. Eşleştirme ortağı olan üye devlet belirlenirken, önerilen yöntemin teknik açıdan uygunluğu, sistemin yapısal olarak uygunluğu, çalışacak kişilerin tecrübesi önemli unsurlardır.²¹⁸ Bu bağlamda, aşağıda Batı Balkan ülkelerinin söz konusu çerçeve içerisindeki idari reformları ülke başlıkları altında daha detaylı bir biçimde incelenmektedir. İlgili alanda ülkenin kaydettiği ilerleme, kazanımları ve yetersiz kaldığı noktalara dair Avrupa Komisyonu raporları meselenin tam olarak anlaşılması açısından yok göstericidir. Bu nedenle aşağıdaki kısım Komisyon raporlarından ve ağırlıklı olarak içerdiği önerilerden derlenmiştir.

4.2. Arnavutluk

1993'teki Kopenhag Zirvesi'nde insan haklarına ve azınlık haklarına saygılı, demokrasinin işlediği, kurumsal yapının geliştiği yasal bir çerçeve belirlenmiştir.²¹⁹ Arnavutluk idari alanda reformlarını sürdürürken öncelikle yolsuzluk ve kara para ile mücadele, demokrasinin ve hukukun üstünlüğü kavramlarının ülkenin tüm kesimlerine yayılması konusunda daha çok çalışmalıdır. Bunun içinde öncelikle kamu kurumlarının çalışmalarında ve mevzuatlarında iyileşmeye gidilmelidir. Ülkede henüz siyasi kültür tam olarak

²¹⁷ Dimitris G. Papadimitriou, "Exporting Europeanisation: EU Enlargement, the Twinning Exercise and Administrative Reform in Eastern Europe", **European Consortium for Political Research- Joint Sessions**, 2002, s.3, <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws4/Papadimitriou.pdf>, son erişim 19.12.2009.

²¹⁸ European Commission, **Institution Building The Framework of European Union Policies Common Twinning Manual**, May 2005, s.18.

²¹⁹ Hermine De Soto, Sabine Beddies, Ilir Gedeshi, **Roma and Egyptians in Albania from Social Exclusion to Social Inclusion**, World Bank Working Papers No:53, Washington D.C. 2005, s.223-224.

gelişmediğinden eski diktatorya döneminin izleri hüküm sürmekte ve yolsuzlukla mücadele gerekliliği ön plana çıkmaktadır.²²⁰

Arnavutluk temel siyasi reformlarda ilerleme kaydetmeye devam etmiştir. Ancak, hukukun üstünlüğünün ve devlet kurumlarının düzgün işleyişinin sağlanması önemli sorunlu alanlardır. Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün ülkede yerleşmesi konusunda parlamento ön plana çıkmaktadır. Çıkar çatışmalarının önüne geçilerek AB ile tam bir uyum içerisinde idari alanda alınan yardımların gerekli kurumlara aktarılması ve bu konuda yolsuzluğun önüne geçilebilmesi için denetimin sıkılaştırılması şarttır. Ama halen parlamento bu konuda yetersiz kalmaktadır. Çünkü hükümet ve muhalefet tam bir çıkar kavgası içerisinde hareket ederek ortak menfaatleri konusunda ortak çalışmalara gitmemektedir.²²¹

Kamu alanında yapılan reformlar halen yetersizdir. Bakanlıklar arasında genel bir uyumsuzluk söz konusu olduğundan ve sinerji içerisinde çalışan bir kamu yapılanmasına gidilemediğinden öncelikli reformlar bu alanlara yönlendirilmektedir. Yönetim safhasındaki hiyerarşik yapıda halen siyaset ve iktidar yarışı ön plandadır. Bu sebeple etkin bir çalışmadan söz edilememektedir.²²² İdari alanda işleyen bir yapının sürdürülebilmesi için gerekli şartlardan birisi de rekabettir. Rekabet alanında da kartelleşmenin önüne geçilmeye çalışılmalı ve rekabet hukukunun oluşturulmasının yanında denetim mekanizmasının sağlıklı çalışması sağlanmalıdır. Gümrük idaresi, telif hakları ve fikri mülkiyet hakları konusunda henüz aşama kaydedilememiş ve altyapının oluşturulması tamamlanarak uygulamaya geçilememiştir.²²³

Adli mekanizmalar ve güvenlik konusunda zafiyetler sürmektedir. Kullanılan malzemeler ve araçlar konusunda sıkıntılar sürmekte bu da işleyişi yavaşlatmakta ve mekanizmayı hantal bir yapıya sokmaktadır. Tüm bu

²²⁰ Lavinia Stan, **Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union**, New York: Routledge, , 2008, s.177.

²²¹ European Commission, **EU-Albania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 12.12.2009.

²²² European Commission, **Albania 2009 Progress Report**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_albania_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

²²³ T.C. Gümrük Müsteşarlığı, Komisyonun Avrupa Parlamentosuna ve Konseye Bildirimi, 2006-2007 Yıllarında Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sınavlar.

çalışmaların yanında, sınır güvenliğinin sağlanması ve kaçakçılıkla mücadele konusunda gerekli kurumlar yine eşleştirme projesi sayesinde sinerji içerisinde gerekli bilgi ve teknolojileri bünyesine katarak kaliteli yönetim ve optimum yönetişime ulaşma konusunda adımlar atmaktadırlar. AB'ye göre Arnavutluk, zayıf demokratik sistemini güçlendirerek, idari kapasite, yasal düzenlemeler, telif hakları, adalet ve iç işleri, malların serbest dolaşımı ve rekabet konuları üzerinde daha fazla çalışmalıdır.²²⁴ İdari alandaki reformlarla ülkenin idari ve yasal kapasitesi yükseltilmektedir. Yolsuzlukla ve azınlıklarla, organize suçla mücadele konularında reform süreci devam etmektedir.²²⁵

4.3. Bosna Hersek

Bosna Hersek'te devlet kurumlarının iyileştirilmesi ve teknolojik eksikliklerin azaltılarak personelin yetiştirilmesi konusunda AB üyesi ülkelerin yetişmiş personeline yardım olarak eğitilmeleri kamunun ve kurumların hantallaşmasının giderilmesi AB ile uyumunun sağlanması açısından oldukça önemlidir. Kamu yönetimi reformu alanında kabul edilen kapsamlı strateji Avrupa Ortaklığının temel önceliklerden birine kısmen cevap vermektedir. Devlet Ombudsmanlığı yasası da olumlu bir gelişmedir. Kamu Yönetimi Koordinasyon Ofisi kuvvetlendirilerek Sivil Hizmetler Ajansları oluşturulmuştur. Kamu yönetimini reformunun uygulanması genel idari kapasitenin kuvvetlendirilebilmesi için önemli bulunmaktadır.²²⁶ Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında, vize idaresi, sınır yönetimi, iltica ve göç konularında ilerleme sağlanmıştır. Tüm AB vatandaşları için vize zorunluluğunun kaldırılması onaylanmıştır.²²⁷

²²⁴ Vurmo Gjergji, "Relations of Albania with the EU", **Institute for Democracy and Mediation, Center for EU Enlargement Studies**, June 2008, s.62.

²²⁵ Council of the European Union, **First Meeting of the EU-Albania Stabilisation and Association Council**, Brussels, 18 May 2009, s.3-4, http://mie.gov.al/skedaret/1250152823-FIRST%20EU%20ASSOCIATIONCouncil_Albania_180509.pdf son erişim 29.12.2009.

²²⁶ The Council of the European Union, **Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina and repealing Decision (2008/211/EC)**, Official Journal of the European Union, s.4-, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:080:0018:0031:EN:PDF>, son erişim 12.12.2009.

²²⁷ European Commission, **Conclusion on Bosnia and Herzegovina 2009**, s.4, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_bih_en.pdf, son

Bosna-Hersek, AB üye devletleri ve üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapmış ve böyle bir anlaşmayı AB düzeyinde müzakere etmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Sınır geçiş noktalarında ita edilen vizelerin sayısı azaltılmıştır. İşleyen bir iltica sistemi oluşturulmasında ve yasadışı göçle mücadele konusunda da ilerleme sağlanmıştır. 2005 Ulusal Entegre Sınır Stratejisi'nin güncellenmesi ve Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı'nın tamamlanması ile sınır yönetimi konusunda bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bunların uygulanması için fon yetersizliği bulunmaktadır. Sınır kontrolleri konusunda ilerleme sağlanması için zemin mevcuttur. Tüm alanlardaki personel ve altyapı eksiklikleri halen çözüm beklemektedir. Adli sistemle ilgili olarak Devlet Mahkemesi, Savcılık ve Yüksek Adli Kovuşturma Konseyi görevlerini iyi bir biçimde yerine getirmişlerdir. Anılan kurumlar artan oranda işlerini sahiplenmekte ve uluslararası topluma olan bağımlılıklarını azaltmaktadırlar. Bununla birlikte adli sistemin bağımsızlığı kuvvetlendirilmeli ve verimliliği artırılmalıdır. Yolsuzlukla mücadele konusunda yeni bir strateji benimsenmiştir. Yolsuzluk Bosna-Hersek'te ciddi bir mesele olmaya devam etmektedir.²²⁸

İnsan hakları ve azınlıkların korunması konularına ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Anayasa Mahkemesi bünyesinde İnsan Hakları Komisyonu verimli bir biçimde çalışmaya devam etmiştir. İnsan hakları ile ilgili kararlar ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinin doğru bir biçimde uygulanması daha fazla dikkat gerektirmektedir. Etnik ayrımcılık önemli bir mesele olmaya devam etmektedir. Hoşgörüsüzlükle mücadele ve hapisane koşullarının iyileştirilmesi konularında daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Havuç sopa yöntemiyle AB bölge ülkelerinin yaklaşım ve çalışmalarını ödül ceza yöntemine bağlamıştır.²²⁹

4.4. Hırvatistan

Hırvatistan, üyeliğin gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirme yeteneğini geliştirmiştir. Yasal uyum başta olmak üzere birçok alanda belirli

erişim 12.12.2009.

²²⁸ European Commission, **Conclusion on Bosnia and Herzegovina 2009**, s.5.

²²⁹ Gjergji, **a.g.ç.**, s.63.

ölçüde gelişme kaydedilmiştir. İlerleme fasıldan fasıla ciddi farklılıklar göstermiştir. Fakat, genel uyum düzeyi ve idari kapasite konularında kat edilmesi gerek çok mesafe bulunmaktadır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa vadeli öncelikler birçok alanda karşılanmaya devam etmektedir.

Hırvatistan'da, demokrasi ve hukukun üstünlüğü daha da güçlendirilmiştir. Ancak, yargı, kamu yönetimi, yolsuzlukla mücadele konularında ilerleme için önemli bir alan bulunmaktadır. Müktesebatın tam olarak uygulanması için sağlam bir zemin oluşturulacaksa, bu alanlarda kayda değer ilerleme sağlanması zorunludur. Hırvatistan'da kamu yönetimi reformu için bir strateji hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak bu politikanın ele alınması için bir genel stratejik çerçeve benimsenmesi oldukça gecikmiştir. Mevcut yasal idari sistem ağır işlemektedir ve basitleştirilmesi gerekmektedir. Mevzuattaki geniş takdir yetkisi verimsizliğe ve hukuki belirsizliğe yol açmakta ve yolsuzluğu kolaylaştırmaktadır.²³⁰

Katılım Ortaklığının kilit önceliği olan yargı reformu stratejisi uygulamaya girmiştir. Yargının işleyişini geliştirmeyi amaçlayan yasal ve örgütsel değişiklikler yapılmıştır. Birikmiş dava sayısı azaltılmış olmakla birlikte halen büyük miktardadır. Ülkede reform henüz başlangıç aşamasındadır ve yargı sistemi ciddi eksikliklerden olumsuz etkilenmeye devam etmektedir. Mahkeme sürecinin süresini azaltmak, vaka yönetimini geliştirmek, mahkeme ağının hayata geçirilmesi ve kararların doğru şekilde uygulanmasını sağlama yönünde daha fazla gayret gösterilmelidir. Tarafsızlığı sağlamak için, yargı mensuplarının atama, eğitim ve disiplinine ilişkin prosedürlerde iyileştirme yapılmasına ihtiyaç vardır. Ülke bölgesel işbirliği alanında genel anlamda bir ilerleme kaydetmiş görünse de komşularıyla özellikle sınır çizgisinin belirlenmesi başta olmak üzere askıda bulunan çeşitli sorunlarına kesin bir çözüm bulunması konusunda cüzi bir ilerleme sağlamıştır. Bu mesele tam da Katılım Ortaklığının kilit önceliklerinden biridir. Hırvatistan, komşularıyla işbirliğini ve iyi komşuluk ilişkilerini daha da geliştirmek için gayret sarf edilmelidir.²³¹

²³⁰ European Commission, **EU-Croatia Relations**.

²³¹ European Commission, **Croatia-Financial Assistance**,

Ülkede temel haklar konusunda daha da iyileştirilebilecek hususlar bulunmaktadır. Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında Hırvatistan özellikle sınır yönetimi, vize politikaları ve iltica konularında mesafe kat etmiştir. Fakat entegre sınır yönetimi eylem planı güncellenmelidir ve bu alanda kullanılan teçhizatın da yenilenmeye ihtiyacı vardır. Özellikle örgütlü suçlara ilişkin olarak uygulamanın ve idari kapasitenin güçlendirilmesi kayda değer ölçüde sürdürülebilir çaba gerektirmektedir. Hırvatistan’da kamu alımları konusunda sınırlı ilerlemeler kaydedilebilmiştir. Uyumun artırılmasına ve kurumsal çerçevenin güçlendirilmesine yönelik genel bir strateji geliştirilmesi için kayda değer çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Şirketler hukuku alanındaki ilerleme ise memnuniyet verici düzeydedir. Şirket muhasebesi ve denetimi konularında dikkate değer mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Şirketlerde uyum sağlanmakla beraber uyumunun artırılması ve denetimi için gayret gösterilmeye devam edilmesi gerekmektedir. Fikri mülkiyet hakları yasasında, özellikle yasanın uygulanması konusunda, belirli ölçüde ilerleme kat edilmiştir.²³²

4.5. Makedonya

“AB’li Makedonya” (Macedonia in Europe) sloganını hedef olarak belirleyerek 9 Nisan 2001’de AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan ve 17 Aralık 2005’te AB adayı olarak bütünleşme sürecine katılan Makedonya²³³, konumu itibariyle bölgesel işbirliği konusunda aktif ortak konumunu sürdürmüştür. Komşularla ikili ilişkilerinde gelişme kaydedilmesine rağmen ülkenin ismi ile ilgili olarak bir ilerleme sağlanamaması bir sorun olarak devam etmektedir. Kamu idaresi reformuyla ilgili olarak, 2000 yılında kabul edilen Devlet Memurları Kanunu hükümleri uygulanmaya devam edilmiştir. İdarenin yönetiminin iyileştirilmesine ve kamu kararlarının şeffaflığının artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. “Kara kutu”

http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 18.11.2009.

²³² European Commission, **EU-Croatia Relations**.

²³³ Marija Risteska, “The Macedonian Accession to The European Union”, Center for Research and Policy Making- European Institute for European Policy, s.1-2, <http://www.europeum.org/doc/pdf/860.pdf>, son erişim 27.12.2009.

olarak nitelendirilen bölgede iyi yönetim, sivil toplumun güçlendirilmesi konularına SAP ile katkı sağlandığı gözlemlenmektedir.²³⁴

Ademi merkeziyetçilik süreci devam etmiş, kamu hizmetleri iyileşmeye başlamıştır. Geriye kalan sorunların çözümü için hükümetin ve belediyelerin etkin şekilde sorumluluk almaya devam etmesi gerekmektedir. Ancak, idarede tayinler ve işten çıkarmalarda siyasi oyunlar uygulanmaya devam etmektedir. İdarenin bağımsızlığının ve profesyonelliğinin, ayrıca idari kapasitenin güçlendirilmesi lazımdır.²³⁵ Öte yandan, Makedonya AB'nin ticaret ve güvenliği için büyük önem taşıyan, 8. Koridor (E-65 Doğu-Batı: Durres-Tiran-Üsküp-Sofya-Varna) ve 10. Koridor'un (E-75 Güney-Doğu-Kuzey: Selanik-Üsküp-Belgrat-Zagre-Passau-Münih) altyapı çalışmaları ve düzenlenmesi için gereken yardımları Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla elde etmiştir.²³⁶

Ülkede, Birliğin talep ettiği üzere, yargı sisteminde önemli bir reform başlatılmıştır. Bağımsız ve etkin bir yargı için gerekli anayasal ve yasal çerçeve büyük ölçüde oluşturulmuştur. Yargı reformunun uygulanması, ciddi bir konu, ayrıca Avrupa Ortaklığının önemli bir önceliği olup, gösterilen çabaların sürdürülmesini ve sağlanan başarıların devam ettirilmesini gerektirmektedir. Hukukun üstünlüğünün ülke çapında etkin bir şekilde sağlanmasına yönelik atılması gereken adımlar vardır. Polis reformunda yavaşlamaya neden olan gecikmelerden sonra yeni polis kanununun kabul edilmesiyle Avrupa Ortaklığı'nın kilit bir önceliği yerine getirilmiştir. Ülkede yolsuzlukla mücadeleye ilişkin yasal ve kurumsal çerçeve güçlendirilmesine rağmen yolsuzluk yaygınlığını korumaktadır. Birçok yolsuzluk iddiası da araştırılmayı beklemektedir. Yasal mevzuatın tam olarak uygulanabilmesi ve gösterilen gayretlerin artırılması için güçlü bir siyasi iradeye gereksinim duyulmaktadır.²³⁷

²³⁴ Paul Stubbs, "Stretching Concepts Too Far? Multi-Level Governance, Policy Transfer and the Politics of Scale in South East Europe", **South East European Politics**, Vol.6, No.2, 2005, s.79.

²³⁵ T.C. Gümrük Müsteşarlığı, **Komisyunun Avrupa Parlamentosuna ve Konseye Bildirimi**.

²³⁶ fag.macedonia.org, **European Union Assistance**, November 2000, s.2, <http://faq.macedonia.org/politics/eu/eu.assistance.pdf>, son erişim 29.12.2009.

²³⁷ Risteska, **a.g.m.**, s.20.

Bu devletim bölgesel işbirliği sayesinde bu zorlukları aşması mümkündür. Fakat bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bölgesel kalkınma konusundaki mevzuatı uyumlaştırmak ve kurumsal çerçeve ile idari kapasiteyi güçlendirmek önemli çaba gerektirecektir. Makedonya, bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler ile ilgili olarak, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ile tam işbirliğini devam ettirmiştir. Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesinden geri dönen davaların transferine hazırlık amacıyla yargı reformunun daha da ilerlemesi gerekmektedir. Ülke Kosova'nın statüsü görüşmelerinde de yapıcı bir tutum sergilemiştir. Öte yandan, ülkede tarım ve kırsal kalkınma alanında kısmi ilerleme sağlanabilmiştir. Uyum başlatılmıştır ancak henüz erken bir aşamadır. Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikalarının ise yalnızca bazı kısımlarında ilerleme kaydedilmiştir. AB mevzuatı ile uyum için mevzuatın oluşturulması ve uygulanması gecikmiştir. Balıkçılıkta AB mevzuatıyla uyum hazırlıkları henüz erken bir aşamadır.²³⁸

Sosyal politika ve istihdam konusunda, özellikle iş ve eşit fırsatlar mevzuatında belirgin ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak özellikle sağlık ve iş güvenliği alanında, AB mevzuatıyla uyumlaştırılması ve güç pazar koşulları dikkate alınarak istihdam politikasında önemli çabalar gerekmektedir. İşletme ve sanayi politikası alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Halen, teknoloji ve yenileşme stratejileri olmayan ülkede sektör politikaları ve araçlar geliştirmek için ilave çaba gerekmektedir. Makedonya, Trans-Avrupa şebekeleri konusunda bölgesel girişimlere katılmaktadır. Altyapının iyileştirilmesi konusunda gerek duyulan önemli miktarda finansal eksiklik bir darboğaz oluşturmaktadır.²³⁹

²³⁸ European Commission, **The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2009 Progress Report**, SEC(2009) 1335, Brussels, 14.10.2009, s.22-23, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf, son erişim 15.12.2009.

²³⁹ European Commission, **EU - The Former Yugoslav Republic of Macedonia Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm, son erişim 12.11.2009.

Ülkede yolsuzlukla mücadelede, yasal ve kurumsal çerçevede bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, yargının bağımsızlığını ve verimliliğini geliştirmek halen önemli bir zorluk durumundadır ve yolsuzlukla mücadele için çok güçlü bir siyasi iradeye ihtiyaç duyulmaktadır. Temel haklarda ilerleme konusunda atılması gereken ilave adımlar vardır. Adalet, özgürlük ve güvenlik alanının bazı kısımlarında, özellikle göç ve vize politikası ve sınır yönetimi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Yargı işbirliği, polis işbirliği, örgütlü suçlar ve uyuşturucuyla mücadele konusunda ilerleme daha sınırlı olmuştur. Yürütme ve idari kapasitenin güçlendirilmesi için önemli ve sürekli çaba gerekmektedir.²⁴⁰

Makedonya, bilim, araştırma, eğitim ve kültür alanlarında ilerleme sağlamıştır. Çevre konusunda, yasal mevzuatı güçlendirmek için biraz ilerleme kaydedilmiştir. Ancak bu alanda, AB mevzuatıyla uyum için hazırlıklar erken bir aşamadadır ve mevzuatın uygulanması ve yürütülmesi için belirgin çabalar gerekmektedir. Kamu alımları konusunda etkili bir kamu alımları sisteminin kurulmasıyla önemli ilerleme kaydedilmiştir. Ancak etkili bir çözüm sisteminin oluşturulması için ileri çabalar gerekmektedir. Şirket hukuku konusunda, Avrupa Ortaklığı'nda talep edildiği şekliyle şirket kayıtlarında tek durak sisteminin getirilmesiyle, önemli ilerleme kaydedilmiştir. İdari ve hukuki anlamda iyiye giden düzenlemelerin aksine 2008 yılı verilerine göre %34 olan işsizlik oranı ülkeyi sosyal anlamda da kaostan çıkaramamakta ve istikrar ortamından söz edilememektedir.²⁴¹

İdari reformlar konusunda kabul edilen kuralların etkili uygulanmasının sağlanması için ilave çabalar gerekmektedir. Fikri mülkiyet hakları kanunu konusunda özellikle sanayi ürünleri hakları alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak korsanlıkla ve sahtecilikle mücadele çerçevesinde SAA ile uyumu sağlamak için, yürütme kapasitesi, idari yapılar ve siyasi iradenin güçlendirilmesi gibi hususlarda çabaların artırılması

²⁴⁰ Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Genişleme Stratejisi Ve 2008-2009 Dönemindeki Temel Zorluklar**, T.C. Maliye Bakanlığı, www.bumko.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1...11034, son erişim 22.02.2009.

²⁴¹ Najda Bratos, "Enlargement of the EU towards Western Balkans as a Solution for Security in the Region", **Analytical**, Cilt 2, Sayı 2, s.4.

gerekmektedir.²⁴² Mevzuat ile uyum hazırlıkları halen erken bir aşamadır. Makedonya'da özellikle yargı ve polis reformu ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'ndaki koşulların yerine getirilmesi konularında ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, Parlamento seçimleri sırasında ciddi şiddet olayları ve aksaklıklar yaşanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin yerine getirilmesi için yapıcı siyasi uzlaşma ve kararlılık gerekmektedir.²⁴³

Bilgi toplumu ve medya konusunun bazı alanlarında ilerleme hatırı sayılır derecededir. Elektronik haberleşme ve bilgi teknolojileri ve görsel işitsel sektörde mevzuat biraz daha uyumlaştırılmıştır. Ancak, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını ihlal etmemek ve Avrupa Ortaklığının önemli bir önceliğini karşılamak üzere, operatörler arasında ayrımcılığın önlenmesi ve düzenleyici kurumun bağımsızlığının sağlanması suretiyle telekomünikasyon pazarının serbestleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

Katılım Ortaklıkları ve Avrupa Ortaklıkları, katılım öncesi stratejinin temel unsurlarıdır. Ortaklıklar, ülkelerin AB üyelik hedefine doğru ilerleme sağlamaları için gereken öncelikleri, Komisyon'un ilerleme raporlarında yer alan bulgular temelinde belirlemektedir. Ortaklıklar, söz konusu önceliklerin yerine getirilmesine yönelik verilen AB desteğinin de çerçevesini çizmektedir. Mevcut Ortaklıklar Konsey tarafından bu yıl içerisinde sonuçlandırılmıştır. Komisyon bunları 2007 sonunda gözden geçirmeyi öngörmüş ve 15 Ekim 2007'de SAA imzalanmıştır.²⁴⁴

4.6. Karadağ

Karadağ da siyasi reformlar konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ancak, hukukun üstünlüğü prensibinin yerleştirilmesi ve yargı reformu yapılması

²⁴² European Commission, **Conclusions on the Former Yugoslav Republic of Macedonia**, s.1-2, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 15.12.2009.

²⁴³ European Commission, **The Former Yugoslav Republic Of Macedonia 2009 Progress Report**, s.10-12.

²⁴⁴ Euractiv AB Haber ve Politika Portalı, **EU-Western Balkans Relations**, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations/article-129607>, s.1, son erişim 05.08.2009.

konularında ilerleme kaydedilmesi, ayrıca, idari kapasitenin daha da artırılması gerekmektedir. Yargı sisteminin genel olarak güçlendirilmesine devam edilmiştir. Bu konu, önemli bir Avrupa Ortaklığı önceliğidir. Yargı mensuplarının eğitimine dair bir yasanın kabul edilmesi ve devlet yargı eğitim merkezinin kurulması yerinde adımlardır. Buna rağmen, uygulamada etkinliğin ve yargı bağımsızlığının sağlanmasında sorunlar mevcuttur. Yargı reformuna ilişkin olarak belirlemeye başlayan mutabakatın ardından uygulamaya yönelik somut adımlar atılmalı ve planlar yakın bir gelecekte sonuçlandırılarak uygun kaynaklar bu amaca tahsis edilmelidir. Yargıç ve savcıların atanmaları ve görevde yükselmeleri siyasetin etkisinden arındırılmalı, profesyonel ve objektif kriterlere dayandırılmalıdır.²⁴⁵

Bölgesel sorunlar ve uluslararası yükümlülüklerle ilişkin olarak, kilit bir Avrupa Ortaklığı önceliğine uygun şekilde, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'yle işbirliğinin sağlanması hali hazırda tatminkar düzeyde olup, söz konusu işbirliğinin devam ettirilmesi gerekmektedir. Çok sayıda Bosnalı mültecinin 1992 yılında kaybolmalarına dair sürmekte olan soruşturma endişe yaratmaktadır. Karadağ bölgesel işbirliğine destek vermektedir. Bu ülke, havacılık, ulaşım altyapısı ve enerji gibi alanlardaki bölgesel girişimlerin aktif bir katılımcısıdır.

Karadağ komşu ülkelerle iyi ilişkilere sahiptir. Bağımsızlığın ardından Sırbistan ile arasında çözülmeyi bekleyen meselelerin sorunsuz şekilde çözüme kavuşturulması da bölgesel istikrara katkıda bulunmuştur. Karadağ Avrupa ortaklığı çerçevesinde kilit önceliğe sahip olan Kosova konusunda da yapıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Ekonomik kriterler açısından Karadağ, işleyen bir pazar ekonomisi olma yolunda belli gelişmeler kaydetmiştir. Birlik içindeki rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkabilmek için reform çabalarının sürdürülmesi gereklidir.

²⁴⁵ European Commission, **Montenegro 2009 Progress Report**, SEC(2009) 1336, Brussels, 14.10.2009, s.3-4, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında, sınır yönetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Karadağ bağımsızlığın ardından vize politikası, iltica ve göç alanlarında tüm sorumluluğu üstlenmiştir. Uygulama için gerekli olan yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulması için hazırlıklar başlatılmıştır. Yolsuzlukla mücadele için Ulusal Strateji ve ilgili Eylem Planı kabul edilmiştir. Bazı sektörlerde somut neticeler elde edilmiştir. Ancak yolsuzluk bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu alanda açık ve etkin bir kurumsal düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir.²⁴⁶

4.7. Kosova

Kosova'nın idari politikasının asli ilkelerinde görüş birliği genel itibariyle sağlanmıştır. Parasal istikrar Euro'nun tek yasal para birimi olarak kullanılmasıyla desteklenmektedir. Devlet yatırım projelerini de kapsayan ve bütçe ve bütçe dışı finansal gereksinimler üzerinde konsolide gözden geçirme mekanizması sağlayan ilk Orta Vadeli Harcamalar Çerçevesi kabul edilmiştir. Kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi belirgin bir şekilde ilerlemiştir. Önemli bir Avrupa Ortaklığı önceliği olan devlet teşebbüslerinin tescilinde önemli ilerleme sağlanmıştır. AB'nin ilk önem verdiği nokta sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesine yönelik çalışmalardır.²⁴⁷

Azınlık hakları ve azınlıkların Kosova kurumlarına katılımı hayati bir konu olmaya devam etmektedir. Avrupa perspektifi, ilgili tüm taraflara AB içinde ortak bir gelecek vizyonu sağlanabilmesi açısından hayati önemdedir. Parlamentonun rolünün güçlendirilmesi hususunda ilerleme kaydedilmiştir. Yürütmenin gözetim kabiliyetini, mali hesap verebilirliğini ve şeffaflığını iyileştiren önemli bir reform paketi hayata geçirilmiştir. Ancak, Meclis komitelerinin, kısmen sekreteryanlarında çalışacak nitelikli eleman eksikliği nedeniyle yasama sürecindeki rollerini her zaman tam anlamıyla yerine

²⁴⁶ Avrupa Komisyonu, **2009 yılı Karadağ Hakkında Komisyon Raporu**, s.5, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

²⁴⁷ European Commission, **Commission Decision: 24.03.2004, Relating to a Proceeding Under Article 82 of the EC Treaty, (Case COMP/C-3/37.792 Microsoft)**, Brussels, 21.04.2004, C(2004) 900 Final, (Only The English Text Is Authentic), <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/37792/en.pdf>, son erişim 19.02.2009.

getiremediği görülmektedir. Komiteler halen atanmış raportörler kullanma uygulamasına geçmemiştir.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nden görevi devralan AB Kosova Misyonu (European Union Rule of Law Mission in Kosovo-EULEX Kosovo)²⁴⁸ yasal düzenlemeleri güçlendirerek polisiye, adli ve gümrük konularında mevzuat ve pratikte personelin eğitimini üstlenmiştir. Ayrıca EULEX program ofisi (EULEX Programme Office) sürdürülebilir ve demokrasinin oturduğu, yasal standartların geldiği ve etnik çatışmaların sona erdiği bir ortam yaratmak için görev yapmaktadır. Bu görevinde de izleme, yol gösterme ve tavsiye hedefli çalışmalarını sürdürmektedir.²⁴⁹ EULEX'in reform sürecine katkısı yadsınamaz bir gerçektir.

Kamu yönetimine ilişkin olarak, geçici kurumlar bağımsız bir yönetim kurulu ve yüksek kamu atamaları komitesi oluşturmuştur. Yeni Adalet ve İçişleri Bakanlıkları kurmuşlardır. Hükümet eşgüdüm ve siyaset belirleme kapasitesini geliştirme konusunda biraz ilerleme kaydetmiştir. Yetkililer bilhassa kuzeydeki belediyeler olmak üzere belirli Kosovalı Sırp bölgelerinde sınırlı yetki kullanabilmişlerdir. Öte yandan, Kosova'nın idari kapasitesi zayıf, kamu çalışanı mevcudu olması gerektiğinden fazladır. Bu durum kapsamlı bir kamu reformu gerektirmektedir. İdari atamalar siyasi etki altında yapılmaya devam edilmektedir. Nihai statü siyasi ve hukuki açıdan sarih olmalı ve Kosova'nın gelecekteki gelişimi bakımından net bir vizyon içermelidir. Kosova'nın statü sorunu kendine özgü bir niteliğe sahip olup, bu çerçevede herhangi bir emsal teşkil etmemektedir.²⁵⁰

Yargı sistemine ilişkin olarak, Kosova Adli Konseyi ve Kosova Adli Tıp Enstitüsü kurulmuştur. Kayda değer sorumluluklar, yerel yönetimi ve hesap verebilirliği arttırmak için geçici kurumlara devredilmiştir. Meclis'in hakim ve savcılarının atanmasında halen üstlenmiş olduğu rol, yargının

²⁴⁸ EULEX Kosovo, **The Strategy**, <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=27>, son erişim 30.12.2009.

²⁴⁹ EULEX Programme Office, **EULEX Mandate**, s.1-3, <http://www.eulex-kosovo.eu/strategy/EULEX%20Programmatic%20Approach.pdf>, son erişim 29.12.2009.

²⁵⁰ International Crisis Group, **International Crisis Group 2009 Annual Report**, http://www.crisisgroup.org/library/documents/miscellaneous_docs/crisis_group_annual_report_2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

bağımsızlığını olumsuz etkilemekte ve siyasi ve etnik mülhazalar objektif ve teknik olması gereken personel alım sürecini sekteye uğratmaktadır. Kosova'nın adli kurumları medeni ve ceza hukuku alanlarında sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Beklemede olan davaların sayısı artmıştır ve hükümler her zaman uygulanmamaktadır. Önemli bir Avrupa Ortaklığı önceliği olan yolsuzluğa karşı eylem planını hükümet onaylamış, yolsuzluğa karşı konsey kurulmuş ve Meclis yolsuzluğa karşı ajansın yöneticisini atamıştır. Yine de, Kosova'da yolsuzluk halen yaygındır ve yolsuzlukla etkili mücadelede sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir.²⁵¹

4.8. Sırbistan

Sırbistan özellikle vergilendirme, devlet teşviklerinin denetimi, kamu ihaleleri, fikri mülkiyet hakları ve tüketicinin korunması alanları başta olmak üzere idari yapılarını kuvvetlendirmelidir. Kamu ihaleleri ve fikri mülkiyet hakları alanındaki hukuki çerçeve nispeten daha gelişmiş durumdadır. Yeterli düzeyde uygulama ve yaptırım sağlanması için ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Sırbistan yabancı mallara yönelik ayrımcı vergilendirme uygulamasını gözden geçirmeli ve ticari vergilendirme konusunda AB uygulamalarını benimsemelidir. Devlet teşviklerinin denetimi hususunda hukuki çerçeve oluşturulmalı ve idari kapasite güçlendirilmelidir. Tüketici Koruma Konseyi daha da kuvvetlendirilmelidir.²⁵²

Adalet, özgürlük ve güvenlik konularında Sırbistan, vize yönetimi, sınır yönetimi, sığınma ve göç alanlarında ilgili Devlet Birliği yetkilerini benimsemiştir. Gelecekteki vize rejimini belirleyen Yabancılar Kanunu'nun yasalaşması halen beklenmektedir. Ulusal entegre sınır yönetimi stratejisi ve uygulama eylem planı hayata geçmiştir. Devlet Sınırları Kanunu yasalaşmıştır. Sınır denetiminin askeri makamlardan sivil makamlara devri sürmektedir. Sığınmacıların kabulü ve korunması prosedürlerine yönelik uygulama

²⁵¹ European Commission, **Kosova Under UNSCR (United Nations Security Council Resolution) 1244/99 2009 Progress Report**, SEC(2009) 1340, Brussels, 14.10.2009, s.44, http://www.delprn.ec.europa.eu/repository/docs/ks_rapport_2009_en.pdf, son erişim 21.12.2009.

²⁵² European Commission, **Serbia Progress Report 2008, SEC (2008) 2698 Final, 05.11.2008**, Brussels, s.23-25, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf, son erişim 10.12.2009.

düzenlemeleri halen hayata geçirilmemiştir. Yeterli altyapının ve nitelikli personelin eksikliği söz konusudur. Çeşitli geri kabul anlaşmaları imzalanmıştır. Geri kabul edilen kişilerin entegrasyonuna yönelik hukuki ve mali çerçeve bulunmamaktadır. Yasadışı göçle mücadele konusunda bazı sonuçlar elde edilmiş olsa da konu bir endişe kaynağı niteliğini sürdürmektedir.²⁵³

Yeni Polis Kanunu'nun uygulamaya geçirilmesi gecikmelide olsa devam etmektedir. Güvenlik hizmetleri mevzuatı henüz yasalaşmamıştır. Kara para aklama ile mücadele konusunda mevzuatta iyileştirmelere gidilmiş olmakla birlikte yetkili organlar arasındaki işbirliği yetersizdir. Örgütlü suç konusu halen endişe yaratmaktadır. Örgütlü Suçla Mücadele Ulusal Stratejisi'nin uygulanmasına yönelik eylem planı nihai hale getirilememiştir. Mali suçların soruşturulması başta olmak üzere polis teşkilatı içinde uzmanlaşmanın güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Varlıkların, banka hesaplarının ve suç işlemek suretiyle elde edilen kazançların haczi ve dondurulması konusunda uygun mevzuat halen benimsenmemiştir. Tanık Koruma Kanunu'nun uygulanması bazı aksaklıkları ortaya çıkarmıştır. İnsan ticareti konusunda ceza mevzuatında değişiklikler yapılmış ve ilk mahkûmiyetler hükme bağlanmıştır. Terörizm ve terörizmin finansmanı Ceza Kanunu'nda özel suçlar olarak tanımlanmıştır. İlgili uluslararası düzenlemelerin onaylanmasının ve uygulamaya sokulmasının hızlandırılması gerekmektedir. Kişisel verilerin korunması konusundaki mevcut durum endişe yaratmaktadır.²⁵⁴

Siyasi kriterler bakımından, Sırbistan Avrupa Ortaklığı ile uyumlu ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla birlikte ele alınması gereken bazı sorunlar bulunmaktadır. Sırbistan, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerine devam edilebilmesi için bir ön koşul olan Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ile tam işbirliği yapması yönündeki uluslararası

²⁵³ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Sırbistan**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/index_en.htm, son erişim 15.12.2009.

²⁵⁴ Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülke Sırbistan-AB İlişkileri**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/relation/index_en.htm, son erişim 13.12.2009.

yükümlülüğünü henüz yerine getirmemiştir. Askeri reform, bir takım güçlükler ve ordudaki bazı unsurlardan kaynaklanan dirence rağmen devam etmiştir. Avrupa Ortaklığının temel önceliklerinden biri olan ordunun sivil denetimi hala yetersizdir. Yeni Anayasa ve Parlatentonun gözden geçirilmiş usul kuralları daha etkin bir sivil denetim için gerekli esasları düzenlemektedir.²⁵⁵

²⁵⁵ European Commission, **Serbia Progress Report 2009**, SEC (2009) 1339 Final, 14.10.2009, Brussels, s.6-9.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

SONUÇ

AB, Güney Doğu Avrupa ülkelerinde önceliğinin barış, istikrar, refah ve özgürlüklerin gelişmesini ilerletmek olduğunu düşünmektedir. AB çevresinde güçlü bir çekim etkisi yaratan bir kütle ve bu çekimin nesnesi olan Batı Balkanlar'da ortaya çıkacak dönüşümü, önceden belirlenen bir dizi süreçler bütünü'nün fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. 1990'ların başlamasıyla Avrupa'nın Batı Balkan stratejisi, bölgedeki etnik çatışmaların çözümü çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. 1990'ların hemen başında Yugoslavya'nın çözülmeye başlamasıyla önce yeni ulus devletler ortaya çıkmaya başlamış, hemen ardından da bu devletler birbirleriyle savaşmaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elli yıl boyunca savaşmamayı başarmış bir kıtanın ortasında başlayan ve giderek yüzyılın ikinci soykırımına dönüşen savaş karşısında Avrupa yeni ve kapsamlı projeler üretmeye başlamıştır. Avrupa kendi değerlerini sorgulamış, eski Avrupa'yı adeta bir kez daha reddetmiş ve yeni bir Avrupa arayışına girmiştir.²⁵⁶

AB bu karmaşık ve çatışma yüklü ortamda geri planda kalarak arka bahçesi tabir edilen Batı Balkanlar'ı siyasi hesaplar yüzünden göz ardı edince²⁵⁷ küresel aktör olma mücadelesinde ABD'nin bir adım gerisinde kalmıştır. Bosna Savaşı sırasında Soğuk Savaş'tan devralınan iç işlerine karışmama ilkesi nedeniyle herkesin seyirci kaldığı bir soykırım yaşanmıştır. Birlik açısından yeni bir güvenlik politikasına geçilmesini zorunlu kılan Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova'da yaşanan çatışma ve Arnavutluk'ta yaşanan finans krizi, bölgenin istikrara kavuşması için yeni stratejilerin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır.

Dünya pazarlarının birbirine yaklaşması ve bütünleşmesi, mal ve sermaye dolaşımında sınırların kaldırılması, ülkeler arası alışverişte ortak normlara uyulması ve rekabetçi pazar ortamının güç kazanması sonucu ekonomiler arası birlikler oluşturulmuştur. Bu birliklerin en önemli amacı üye ülkeler arasında serbest ticaretin kurulması, böylece ekonomik büyümenin

²⁵⁶ Sedat Laçiner, Mehmet Özcan ve İhsan Bal, **Türkiyeli Avrupa (Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri)**, Hayat Yay., İstanbul 2004, Baskı 1., s. 13.

²⁵⁷ Arslan, **a.g.e.**, s.242.

hızlandırılması ve dünya ekonomileri içinde güçlü ekonomik kutuplar yaratılmasıdır. Bu birlikler ise bölgesel olarak oluşmaktadır.²⁵⁸

Rekabetçi yapının geliştirilmesi, yüksek işsizlik oranlarının düşürülmesi, insani gelişimin ve altyapıların güçlendirilmesi bütün bölge genelindeki ana zorluklardır. Ciddi bütçe riskleri mevcut olup, dış dengesizlikler bazı ülkelerde oldukça fazladır. Ayrıca, mevcut ve ihtiyaç duyulan iş gücü özellikleri arasındaki fark giderek artmaktadır. İş gücü piyasaları, esneklik ile işçi ve işveren güvenliği arasında uyumlu bir bileşim tesis edememekte, kayıtlı şirketlerde ücretlerden alınan vergiler nispeten yüksek bir oranda seyretmektedir. Kırsal ekonomilerin daha fazla çeşitlendirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bütçe konsolidasyonu ve işletmelerin yeniden yapılandırılması alanlarında daha fazla çaba gösterilmelidir. Ülkelerin özelleştirme planlarının uygulanması gerekmektedir.

Bundan böyle, ekonomik reformlar konusunda ülkelerle yürütülecek diyalogun sonuçları da katılım sürecine dahil edilecektir. Komisyon söz konusu diyalogu üye ülkelerle birlikte hazırlayacak ve ilgili Konsey birimlerinde onlara rapor sunacaktır. Bu diyalog ekonomik kriterlerin karşılanmasını ve AB ekonomileriyle uyum sağlanmasını içermektedir. Katılımdan önce, katılımcı ülkelerin iç pazarda rekabet edebilecek işleyen piyasa ekonomileri haline gelmeleri şarttır. Katılım öncesi yardımlar bu hedefe ulaşılmasına katkıda bulunma üzerinde yoğunlaşacaktır.

Dünyaca ünlü iktisatçı Fischer'e göre, daha ileri ve daha geri kalmış geçiş ülkeleri arasındaki bu farkların geçiş stratejisi detaylarında ve ekonomik politikaların seçimini belirleyen siyasi faktörlerde yattığıdır. Sonuçta, günümüzde Balkanlarda, ekonomik geçiş henüz tamamlanmış değil, sanayi üretimi, hizmetler ve istihdam halen 1990 öncesi düzeyinde kalmıştır. Enerji ihtiyacının %17,6'sını ithal eden AB Rusya'ya alternatif olarak bu bölgeyi enerji koridoruna çevirip, İran, Azerbaycan'dan enerji ihtiyacını tedarik etmek

²⁵⁸ Vedat Akman, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Uluslararası Antlaşmalar ve Ekonomik Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 1995, s.57.

için bu koridorun sağlıklı ve çatışmadan uzak ve AB ile bütünleşmiş olmasının önemi büyüktür.²⁵⁹

Bölge ülkelerinin istikrarı hem AB hem Rusya hem de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) açısından oldukça önemlidir. AB tarafından sağlanan mali yardımlar sayesinde hem enerji koridoru hem de taşımacılık konusunda önemi büyük olan Balkanlar kalkındırılmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, AB ile bütünleşme sürecinde siyasi kriterleri tamamlayamadan ekonomik kriterleri tutturmanın güçlüğü nedeniyle Birlik mali yardımlar aracılığıyla kurumsal yapılanmayı hızlandırmak ve özellikle özelleştirmeler vasıtasıyla süratle ekonomik hayat üzerindeki devlet vesayetini kaldırmayı hedeflemiştir.

Bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlayan IPA yardımları, AB'nin bölgeye verdiği önemin açık göstergesidir. Bu yardımlar bölgede ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması, etnik çatışmaların önüne geçilmesi ve yap boz tahtasına dönen bölge topraklarında artık ticaretin gelişmesini ve AB ekonomileri ile bütünleşmesini amaçlamaktadır. Buna ilaveten, yolsuzluk ve suçla mücadele, enerji ve ulaşım ağlarının güvenliğinin tesisinde ve özellikle de Avrupalılaşma düşüncesinin bölgede yayılmasında bu yardımlar dolaylı etkiler yaratmaktadır.

Bölgede azınlıklar sorunu çarpıcıdır. Klasik demokrasinin sorunlarından biri olan çoğunluğun hakimiyeti azınlığın temsili hususunu odak alan konsensüs demokrasisi uygulamaları ile çözülmeye çalışılmaktadır.²⁶⁰ Bu demokrasi tarzı azınlıkların demokratik karar sürecini bloke etme hakkına dayanmaktadır. Böylelikle, azınlık sorunlarının temeline inildiği düşünülmektedir. Öte yandan, örgütlü suç ciddi bir endişe olarak varlığını

²⁵⁹ European Commission, **Energy Dialogue EU – Russia: The Tenth Progress Report**, Presented by Commissioner of European Commission on Energy Issues, Andris Piebalgs and Minister of Energy of the Russian Federation, Sergey Shmatko, Moscow, November 2009, s. 4–5, http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/doc/reports/progress10_en.pdf, (Son Erişim: 13.11.2009)

²⁶⁰ Nazif Mandacı, “The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level”, **Perceptions Journal of International Affairs**, Cilt 9, June-August 2004, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume9/June-August2004/nazif.pdf>, son erişim 16.09.2009.

sürdürmektedir. Suç ağları birçok sosyo-ekonomik sektör ile siyasete girmişlerdir. Bunlar, kamu ihalelerinin, yatırım planlarının ve özelleştirmelerin çoğu zaman yeterli şeffaflığa sahip olmamalarından yararlanmaktadırlar. Batı Balkanlar, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı açısından kaynak ve geçiş bölgesidir. Bu konuda çalışmaların hız kesilmeden devamı şarttır.

Sivil toplum, Avrupa kamu yaşamının önemli bir unsurudur. Batı Balkan ülkeleri, sivil toplum açısından daha olumlu bir ortam yaratacak mevzuat ve stratejileri benimsemek için çaba sarf etmişlerdir. Böylelikle daha katılımcı bir demokrasi oluşturmak yönünde bazı ilk adımlar atılmıştır. Ancak bölgede sivil toplum halen zayıftır. Savaşlar ve etnik çatışmalar bölgedeki sosyal dokuya büyük zarar vermiştir. Yerel sivil toplum örgütlerinin mevcut duruma uyum sağlamaları için eğitim görmeleri gereklidir. Dernek kurma özgürlüğünün derinleştirilmesi, sivil toplum örgütlerinin geliştirilmesi için düzenleyici çerçevelere ve devlet teşvikine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bürokrasinin azaltılması, hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesi, güvenilir arazi kayıt sisteminin sağlanması ve şeffaf özelleştirme prosedürlerinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı ülkelerde, düzgün işleyen bir piyasa ekonomisinin sağlanması için gerekli yasal çerçevenin tamamlanmasına ve uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Vergi rejimlerinin basitleştirilmesi gereklidir. Bu ekonomik faaliyetleri canlandıracak ve ekonomideki yüksek düzeydeki kayıt dışılığı azaltacaktır. Ayrıca, finansmana erişim ve e-teknoloji kullanımının kolaylaştırılmasına dönük önlemler alınması gerekmektedir.

İstikrar ve Ortaklık Süreci Batı Balkan ülkelerinde, tam üyelik müzakerelerine başlamadan önce şiddet içermeyen bir politik kimliğin ortaya çıkmasını amaçlamaktadır. Bu sürecin anahtar aracı, koşulluluk ilkesidir. Koşulluluk ilkesi Birlik kurumlarının Batı Balkanlar'da öncelikle egemenliksiz birimleri ortaya çıkarmasını ve yönetişimin tüm ilkelerini bu egemenliksiz birimler üzerinden uygulamaya koymasını ifade eder. Böylece sosyal gerçekliğin dönüşmesi için ciddi bariyerler olarak belirebilecek, beka ve milliyetçilik kaygılarından beslenecek yapılar ortadan kalkacak ve ontolojik merkezinde barış, özgürlük ve refah bulunan bir gelişme algısı ortaya

çıkabilecektir. AB geleceğe dönük genişleme politikasını “daha da sıkı birlik” (ever closer union) deyimini ile ifade etmektedir.²⁶¹

Bir diğer önemli enstrüman ortaklık algılarının inşa edilmesidir. Bu noktada Birlik, güvenlik algısını yeniden belirlemiş ve Avrupa için tehdit yaratan Batı Balkanlar’da güvenlik yerine, bütün Avrupa’nın güvenliği algısını inşa etmeye çalışmıştır. Bu nedenle önce güvenlik kavramı yeniden tanımlanarak, güvenliğin sadece ulus devletin yetki alanına giren bir olgu olmayıp, sivil toplumla birlikte çalışılarak üretilen bir ortaklık algısı olduğu empoze edilmiştir.

Batı Balkan ülkelerinin entegrasyonu açısından koşulluluk üzerine bina edilmiş İstikrar ve Ortaklık süreçleri hayati önem taşımaktadır. Yüzyılın başlangıcında, Avrupa kıtasının en sorunlu ve patlamaya hazır bölgesi olan Batı Balkanlar’a, sükunetin sağlanması konusunda dışarıdan dayatma yapılmıştır. Fakat silahlı şiddetin bastırılması uzun vadeli bölgesel istikrar getirmemiştir. Batı Balkanlar’daki güvenlik durumu halen belirsizliğini korumaktadır. Balkanlardaki sorunların çözümü ise bölgeye demokrasiye empoze edecek, iktisadi ve kültürel dinamizm kazandıracak olan bir bütünleşme çerçevesinde sağlanabilir.

Üyelik için gerekli siyasi kriterleri karşılamada kaydedecekleri ilerlemeler hakkında ülkelerle gerçekleştirilecek olan diyalogun sonuçları doğrudan müzakere sürecine dahil edilecektir. Komisyon söz konusu diyalogu üye ülkelerle birlikte hazırlayacak ve ilgili Konsey birimlerinde onlara rapor sunacaktır. Konsey çerçevesinde, reformlardaki ilerlemelerin izlenmesinden sorumlu üye ülke yetkilileri ile katılım müzakerelerinden sorumlu yetkililerin aynı çalışma grupları içinde yer almalarını sağlayan yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Ülkeler kendi reform çabalarını yönlendirmek amacıyla katılım için hedef tarihleri belirleyebileceklerse de, AB katılım müzakerelerinin

²⁶¹ Bengü Ünverdi, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Bütünleşmeler ve Türkiye–Avrupa Birliği İlişkileri**, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Haziran 2003, s.37, <http://bliss.mu.edu.tr/tezdb/55386.pdf>, son erişim 21.09.2009.

tamamlanmasına yaklaşılmadan bu yönde tarihler tespit etmekten kaçınılmaktadır. Bizce de katılım müzakerelerinin tamamlanacağı tarihin ülke tarafından kaydedilen ilerlemelere bağlı olacağı ilkesi muhafaza edilmelidir. Çünkü Avrupa Birliği ortak rekabet politikası, üye ülkelerin serbest rekabetin olduğu açık piyasa ekonomi ilkesine uygun olarak yürütülecek bir ekonomi politikasını kabul edecekleri ilkesi üzerine kurulmuştur.²⁶²

AB'nin genişleme politikası sağlama, koşulluluk ve iletişim şeklindeki üç ilkeye dayanmaya devam etmektedir. AB katılım sürecine dahil olan ülkelere yönelik taahhütlerine sadıktır, ancak herhangi bir yeni taahhüt üstlenme konusunda temkinlidir. Katılım sürecinin sürati aday ülkedeki reformların hızına bağlıdır. Mevcut genişleme stratejisi, AB'nin yeni üyeleri entegre etme kapasitesini güvence altına alacak araç ve yöntemlerle birlikte, genişleme konusunda yenilenmiş bir uzlaşının temelini oluşturmaktadır.

AB genişleme gündemini sürdürürken kendi gelişimini devam ettirebilmeyi ve derinleştirmeyi teminat altına almalıdır. Genişlemiş bir AB'nin karar alma etkinliğinin geliştirilmesi için kurumsal reforma ihtiyaç bulunmaktadır. Balkanlar'ın hem Avrupa Birliği hem Rusya hem de ABD'nin kısılcacında siyasi hamlelerini zorlukla gerçekleştirmesi bunun ekonomik yansımalarını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, AB'den aldığı reform yardımlarını kullanması sürecinde AB'nin istediği düzeyde geri dönüş ve AB'ye uyum noktalarında sıkıntılar çözülmüş değildir. Fakat geçmiş olumsuzluklara kıyasla iyiye doğru bir gidişten ve yapısal reformların olumlu etkilerinden, reform paketleriyle paylaşım, kaynaşma ve bunun sonucunda da asıl amaç olan uyum ve sinerji ortamına doğru adımlar atıldığından söz etmek doğru olacaktır.

Avrupa bugün, Batı Balkanlar'da AB stratejisinin bir bölümü olarak bölge insanının Avrupa yönünde bütünleşmesi için ticaret, ekonomik kalkınma, serbest dolaşım, eğitim ve araştırma, bölgesel işbirliği ve sivil toplum diyalogunu teşvik etmeyi devam ettirmektedir. Ancak, yapısal reform politikalarının zayıf olması neticesinde ticari liberalizasyonu, özelleştirme, müteşebbis reformu,

²⁶² Habib Yıldız, **Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikası ve Türkiye**, Akademik Bakış Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı.12, Makale No.1, 2007, s.8.

rekabet politikaları ve finansal sektörün gelişmesi Orta Avrupa'nın gerisinde kalmıştır.

Kosova'da Arnavutlar ve Sırlar arasında gerilim bulunmaktadır. Etnik sorunlar nedeniyle milliyetçi akımlar gücünü korumakta ve genel siyasi ortamı olumsuz etkilemektedir. Makedonya'da yaşanan gerilimler ve siyasi aktörler arasındaki yetersiz işbirliği kurumların normal işleyişini engellemekte ve reformların hız kesmesine neden olmaktadır. Arnavutluk ve Karadağ'da yaşanan siyasi gelişmeler modern demokrasilerin kurulması aşamasında karşılaşılan güçlükleri göstermektedir. Hırvatistan'ın da azınlıklar konusunda daha fazla adım atması gerekmektedir.²⁶³

Mülteciler konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu kapsamda, çok sayıda insan kötü koşullarda yaşamaktadır. Kamuda azınlık gruplarının temsili konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tüm ülkelerin azınlıklara karşı davranışların toleranslı hale getirilmesini teşvik etmesi gerekmektedir. Kamu idaresi konusunda reform çalışmaları tüm bölgede uygulanmakta ve bazı olumlu sonuçlar vermektedir. Hırvatistan ve Sırbistan, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları'nın uygulanması konusunda ciddi idari kapasiteye sahiptir. İdari kapasite, geri kalan diğer ülkelerde zayıftır ve AB'ye uyumu olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle tüm ülkelerde kamu hizmetlerinin etkin, istikrarlı ve hesap verebilir olması için adımlar atılmalıdır.

Sonuç olarak Batı Balkanlara yönelik politikaları AB'nin hem istikrar ve ortaklık sürecini sürdürmesi ticaret ağlarını güven altında tutması ve hem de global bir aktör olma hedeflerini gerçekleştirmesi açısından önemlidir. Öte yandan, AB yolu Batı Balkan ülkelerinin bu ekonomik ve sosyal çöküntü ortamından çıkabilmesi için tek yol gibi görünmektedir. Tüm bu hedefler ise, AB'nin idari ve mali alanda yaptığı yardımların reformlara dönüşmesi ve hayata geçirilmesiyle gerçekleşebilecektir.

²⁶³ T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2007 Genişleme Strateji Belgesi**, 06.11.2007, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/.../stratejinot2007.doc, son erişim 10.06.2009.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKMAN, Vedat, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Uluslararası Antlaşmalar ve Ekonomik Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 1995.
- BELLONİ, Roberto, **State Building and International Intervention in Bosnia**, New York: Routledge, 2007.
- BİLİCİ, Nurettin, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- BORİSLAVOVA, Aneta Spendzharova, "Bringing Europe in? The Impact of EU Conditionality on Bulgaria and Romanian Politics", **South East European Politics**, Cilt 4, Sayı 2-3, Kasım 2003, pp.141-156.
- BOZKURT, Veysel, "**Avrupa Birliği ve Türkiye**", Bursa: Vipaş Yayınları, 2001.
- CAPLAN, Richard, **Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia**, New York: Cambridge University Press, 2005.
- CHOLLET, Derek, **The Road to the Dayton Accords**, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- COUGHLAN, Reed, Judith OWENS, **Bosnian Refugees in America-New Communities, New Cultures**, New York: Springer, 2006.
- DESMOND, Dinan, Editör, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Cilt 1**, Kitap Yayınevi, 2005.
- GALLAGHER, Tom, **The Balkans in The Millennium**, New York: Routledge, 2005.
- GREENBERG, Robert D., **Language and Identity in the Balkans**, New York: Oxford University Press, 2004.
- HODGE, Carole, **Britain and the Balkans: 1991 until the Present**, New York: Routledge, 2006.
- KIRKPATRICK, Jeane J., **Making War to Peace Keeping**, Harper Collins E-Books, April 2007.
- POND, Elizabeth, **Endgame in the Balkans**, Washington: The Brookings Institution, 2006.
- RİSSE, Thomas, Maria Green COWLES, James CAPORASO, **Transforming Europe**, New York, Cornell University Press, 2001.

STAN, Lavinia, *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union*, New York: Routledge, 2008.

TANTER, Raymond, John PSAROUTHAKIS, **Balancing in the Balkans**, New York: Palgrave Macmillan, 1999.

WILLIAM, Bartlett, **Europe's Troubled Region**, New York: Routledge 2007.

WALLACE, H., W. Wallace, **Cohesion and Structural Funds, Policy-Making in the European Union**, New York: Oxford University Press, 2000.

MAKALELER

ALLEN, Beverly, "Rape Warfare: The Hidden Genocide in Bosnia-Herzegovina and Croatia", London, The University of Minnesota Press, 1996.

ARSLAN, Rıza, **Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?**, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 7/1 (2005).

ATANASOVA, Gorica, "The Western Balkans-Part of The EU: Does Europeanisation Equal Democratisation", **Analytical Journal**, Cilt.1, Sayı.1, Haziran 2008, ss.4-15.

DİMİTRİJEVIĆ, ve diğer, "War Crimes, Conditionality and EU Integration in the Western Balkans", Paris, **European Union Institute for Security Studies**, Chaillot Paper, Sayı.116, Haziran 2009.

BATT, Judy, "Sign of Hope in The Western Balkans?", **FRIDE (Fundacion Para Las Relaciones Internacionales Y El Dialogo Exterior)**, Sayı.21, Kasım 2009, s.1-5.

BIYIKLI, Mustafa, "Bir Merkez Dünya Olarak Afriavasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Orta Doğu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2007, ss.35-53.

BRATOS, Najda, "Enlargement of the EU towards Western Balkans as a Solution for Security in the Region", **Analytical**, Cilt.2, Sayı.2, ss.1-9.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO), **Genişleme Stratejisi ve 2008-2009 Dönemindeki Temel Zorluklar**, www.bumko.gov.tr/TR/Genel/DosyaGoster.aspx?...DIL...ipa , son erişim 21.03.2009.

CIAMBRA, Andrea, "Normative Power Europe: Theory and Practice of EU Norms. The Case of Macedonia", **Jean Monnet Workin Papers (JMWP)**, Sayı.64, Temmuz 2008.

- ÇELİKTAŞ, İbrahim, “2007-2013 Mali Perspektifi için Öngörülen AB Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 63, Ankara 2007.
- DANGERFIELD, Martin, “Subregional Integration an EU Enlargement: Where Next for CEFTA, *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, Cilt 44, Sayı 2, 2006.
- DE SOTO, Hermine, Sabine Beddies, Ilir Gedeshi, **Roma and Egyptians in Albania from Social Exclusion to Social Inclusion**, World Bank Working Papers Sayı.53, Washington D.C. 2005.
- DEMETROPOULOU, Leeda, “Europe and Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe”, **Southeast European Politics**, Kasım 2002, Cilt.3, Sayı.2.
- DZIHIC, Vedran, Helmut KRAMER, “Kosova After Independence”, **International Policy Analysis**, July 2009, s.10-11
- EFE, Haydar, “AB’nin Gelişen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3, 2007.
- EMERSON, Michael, “The Wider Europe Matrix”, **Centre for European Policy Studies Paperback Series**, Sayı 1, 2004.
- FREDKIN, Noah E., “Social Cohesion”, **Annual Reviews Journal**, 30 March 2004,
<http://www.soc.ucsb.edu/faculty/friedkin/Reprints/ARSCohesion.pdf>, son erişim 10.11.2009.
- FULLANI, Ardian, “The Western Balkans from Regional Cooperation to EU Membership”, 9 Aralık 2009, <http://www.bis.org/review/r091216c.pdf>, son erişim 28.12.2009.
- GİLLAND, Moray, Irina NİCOLAESCU, “Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının Sınır Ötesi Bileşeni”, **InfoRegio Panorama**, Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, Sayı.27, Eylül 2008.
- GJERGJİ, Vurmo, “Relations of Albania with the EU”, Institute for Democracy and Mediation, Center for EU Enlargement Studies, Aralık 2008.
- Government of the Republic of Macedonia Secreteriat of European Affairs, **IPA-Multi Annual Indicative Planning Document 2009-2011**, http://www.sep.gov.mk/content/Dokumenti/MK/MIPD_2009-2011.pdf, son erişim 18.12.2009.
- GÖSTERİCİ, Hüseyin, Burhan ORMANOĞLU, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt.2, Sayı.25, Bahar 2007, ss.1-14.

- HACIOĞLU, Ümit, “Tanıdık Tehlike Çanlarının Yeni Adresi: Kosova- Bosna Ekseni”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi (Journal of Strategic Studies)**, Cilt 1, Sayı 2, 2008.
- HYDE, Andrew G., “Seizing the Initiative: the Importance of Regional Cooperation in Southeast Europe and the Prominent Role of the Southeast European Cooperation Process”, **Southeast European and Black Sea Studies**, 1743-9639, Cilt 4, Sayı 1, 2004.
- JONES, Alun, “Narrative-Based Production of State Spaces for International Region Building: Europeanization and the Mediterranean”, **Department of Geography, University of Leicesters**.
- JUNCOS, Ana E., “The EU’s post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?”, **Southeast European Politics**, Cilt.6, Sayı.2, Kasım 2005.
- KAMİNSKI, Bartłomiej, Manuel de la ROCHA, “Stabilisation and Association Process in the Balkans”, **Policy Research Working Paper** , 3108, The World Bank, Washington, August 2003, ss.1-56, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/09/16/000094946_03082804014122/Rendered/PDF/multi0page.pdf, son erişim 05.11.2009.
- KARA, Yıldız Tuğba Kurtuluş, “Trade as a Tool of Diplomacy and Global Security”, **Perception**, Sonbahar 2008, Cilt 13, ss.1-26.
- KARATAŞ, Çimen, Ersel Zafer ORAL, “Uluslararası Ulaştırma Koridorlarında Türkiye’nin Stratejik Rolü”,**Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 5, Sayı 9, Şubat 2007, ss.55-65.
- KAVALALI, Murat, Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri, Ankara: DPT Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yay. 2005.
- KNEZOVİC, Sandro, “EU’s Conditionality Mechanism in South East Europe”, **Journal on European Perspectives of the Western Balkans**, Cilt.1,Sayı.1,Ekim 2009, ss.93-113.
- KOCH, Beate Kohler, **European Governance and System Integration**, University of Mannheim, Mannheim Centre for European Social Research, 14 March 2005, <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-connex-C-05-01.pdf>, son erişim 10.11.2009.
- LAÇİNER, Sedat, Mehmet ÖZCAN ve İhsan BAL, **Türkiyeli Avrupa (Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Olası Etkileri)**, İstanbul: Hayat Yay., Baskı 1. 2004.

MANDACI, Nazif, “The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level”, **Perceptions Journal of International Affairs**, Cilt 9, Sayı 2, Haziran-Ağustos 2004, ss.59-74.

MİCO, Apostolov, **Transformation and Integration in Central and Eastern Europe**, College of Europe, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1080092, son erişim 28.12.2009.

MUJEZİNOVIÇ, Mirzet, “Avrupa Birliği’nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, Sayı 12, 2007, ss.67-84.

NUGENT, Neill, **European Union Enlargement**, şehir: yayınevi, 2004.

ÖZDEMİR, Esin, “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Genişleme”, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomik Forum Dergisi, Eylül 2007, ss.56-63.

ÖZLEM, Kader, “Dış Politika Ekseninde Balkanlar’da Arnavutlar ve Arnavutluk”, 11 Nisan 2006, <http://www.turksam.org/tr/a859.html>, son erişim 18.04.2009.

PANEBIANCO, Stefano, Rosa ROSSI, “EU Attempts to Export Norms of Good Governance to the Mediterranean and Western Balkan Countries”, **Jean Monnet Working Papers (JMWP) in Comparative and International Politics University of Catania**, JMWP Sayı.53, Ekim 2004, <http://aei.pitt.edu/6109/01/jmwp53.pdf>, son erişim 28.10.2009.

PAPADİMİTRİU, Dimitris G., “Exporting Europeanisation: EU enlargement, the twinning exercise and administrative reform in Eastern Europe”, **European Consortium for Political Research- Joint Sessions**, 2002, <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws4/Papadimitriou.pdf>, son erişim 19.12.2009.

PORTER, Michael E., “Competitiveness for the Third Millennium: Implications for Croatia”, **CEO Agenda Forum**, Zagreb, 15 May 2009, http://www.isc.hbs.edu/pdf/20090515_Croatia.pdf son erişim 28.12.2009.

RİSTESKA, Marija, “The Macedonian Accession to The European Union”, **European Institute for European Policy**, ss.1-22.

SACHS, Jeffrey D. “Globalization and Patterns of Economic Growth”, **Review of World Economics**, Cilt.13, Sayı 6, 2000, ss.214-226 .

SEBASTIAN, Sofia, “The Stabilisation and Association Process: Are Inducement Failing in the Western Balkans”, **FRIDE (Fundacion Parlas**

Relaciones Internacionales Y El Dialogo Exterior), Working Paper No: 53, Şubat, 2008, http://www.fride.org/descarga/WP53_EU_Western_Balkans_ENG_feb08.pdf, son erişim 03.12.2009.

SMİTH, Julie, “Enlarging the European Union”, *JCMS Volume. 43*,2001, ss.117-120.

STUBBS, Paul, “Stretching Concepts Too Far? Multi-Level Governance, Policy Transfer and the Politics of Scale in South East Europe”, **South East European Politics**, Cilt.6, Sayı.2, Kasım 2005, ss.66-87.

TODOROVA, Polia, How to articulate the bilateral and the multilateral level in the foreign trade?”, **Laboratory of Economics and Social Sciences of Rennes**, France, <http://www.etsg.org/ETSG2006/papers/todorova.pdf>, son erişim 12.11.2009.

TÖRÖ, Csaba, “EU Security Enterprises of Conflict Prevention Through State-Building in The Balkans: Preparation and Recipe for Engagement in the European Neighbourhood”, **Perceptions**, Cilt 11, Sonbahar-Kış, 2006, ss.59-78.

TÜRBEDAR, Erhan, “Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği Yolculuğu”, **Stratejik Analiz**, Cilt 6, Sayı 82, Şubat 2007.

UĞRASIZ, Bülent, “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2004, s.302.

WEISS, Lars, “The Swedish Helsinki Committee Programme in The Western Balkans 1999-2003”, **Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA)**, SIDA Evaluation 03/38, Stockholm, 2003, ss.10-14,

YILDIRIM, Emre, **Avrupa Birliği’nin Balkanlar Politikası ve Türkiye**, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 30.04.2008

YILDIZ, Habib, “Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikası ve Türkiye”, **Akademik Bakış** Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı.12, Makale No.1, 2007.

YÜRÜR, Pınar, “Balkanların Geçiş Sürecinde ABD Etkinliği ve Otpor Hareketi”, **Journal of Yaşar University**, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s. 69-81.

ZAKHAROV, Vladimir, Sinisa KUSIĆ, **The Role of FDI in the EU Accession Process: The Case of The Western Balkans**, Paper prepared for the ETSGs Fifth Annual Conference in Madrid, 11-13 Ekim 2003, ss.1-19, <http://www.etsg.org/ETSG2003/papers/zacharov.pdf>.

TEZLER

- AKTAKAS, Başak Gül, **Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, Çukurova Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006.
- ARMAN, Murat Necip, **Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü**, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2007.
- BIYIKLI, Ahmet, **Avrupa Birliği'nin Akdeniz ve Ortadoğu Ülkelerine Yönelik Demokrasi ve İstikrar Politikaları**, Selçuk Üniversitesi SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- BRAHAJ, Sokol, **Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri**, DEÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.
- ÇETİN, Apiş, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikaları**, Ankara Üniversitesi SBE Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- FEYZA, Güven, **Avrupa Birliğinde Vatandaşlık Kavramı**, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- GENÇKOL, Metin, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 2679, Uzmanlık Tezi, Eylül 2003.**
- ÖZDEMİR, Burcu, **Enlarging the EU Further Eastwards: the Prospective EU Membership of The Western Balkans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Avrupa Çalışmaları ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.**
- TAŞPINAR, Neşe Seray, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- ULUCAN, Betül, **IPA Kırsal Kalkınma Ajansının Akreditasyonu**, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara 2007.
- ÜNVERDİ, Bengü, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Bütünleşmeler ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Haziran 2003.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ALİ, Esfer, **Makedonya'nın Makroekonomik Durumu ve AB Üyeliği Açısından bir İnceleme**, 26 Kasım 2006, www.turksam.org/tr/a1117.html, son erişim 20.04.2009.

Avrupa Komisyonu, **2009 Yılı Bosna Hersek Hakkındaki Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_bih_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **2009 yılı Karadağ Hakkında Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **2009 yılı Sırbistan Hakkında Komisyon Raporu**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_serbia_en.pdf, son erişim 13.12.2009.

Avrupa Komisyonu, AB'nin Arnavutluk'a Yaptığı Mali Yardımlar.

Avrupa Komisyonu, **EU-Albania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 10.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülke Sırbistan'a Yapılan Mali Yardımlar**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 14.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülke Sırbistan-AB İlişkileri**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/relation/index_en.htm, son erişim 13.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Bosna Hersek İlişkileri**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/bosnia_and_herzegovina/relation/index_en.htm, son erişim 14.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Karadağ'a Yapılan Mali Yardımlar**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 12.12.2009.

Avrupa Komisyonu, **Potansiyel Aday Ülkeler: Sırbistan**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/serbia/index_en.htm, son erişim 15.12.2009.

Avrupa Konseyi, **Stability Pact**, 2249th Council Meeting General Affairs,

6810/00(Presse 73), Brussels 20 March 2000,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/ACFC793.html, son erişim 13.10.2009.

Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programı Koordinasyon ve Uygulama Merkezi,
Katılım Öncesi Yardım Aracı - IPA ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programına İlişkin Sık Sorulan Sorular, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara, Mart 2008,
<http://ipa.stb.gov.tr/Dosyalar/SikcaSorulanSorular.pdf>, son erişim 11.04.2009.

Commission of The European Communities, “**Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009**”, COM (2008) 674 Final, Brussels, 05.11.2008,
<http://www.abhaber.com/genisleme.pdf>, son erişim 18.11.2009.

Commission Of The European Communities, **Commission Decision, of 24.03.2004, relating to a proceeding under Article 82 of the EC Treaty, (Case COMP/C-3/37.792 Microsoft)**, Brussels, 21.04.2004, C(2004) 900 final, (Only The English Text Is Authentic),
<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/37792/en.pdf>, son erişim 19.02.2009.

Commission of the European Communities, **Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010**, COM (2009) 53, Brussels, 14.10.2009,
<http://www.delbih.ec.europa.eu/docs/StrategyPaper20092.pdf>, son erişim 25.12.2009.

Commission of the European Communities, **Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, COM (2003) 104 Final, Brussels, 11.03.2003,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, son erişim 22.12.2009.

Council of the European Union, “First Meeting of the EU-Albania Stabilisation and Association Council”, Brussels, 18 May 2009,
http://mie.gov.al/skedaret/1250152823-FIRST%20EU%20ASSOCIATIONCouncil_Albania_180509.pdf son erişim 29.12.2009.

Council of the European Union, **First Meeting of the EU-Albania Stabilisation and Association Council**, Brussels, 18 May 2009,
http://mie.gov.al/skedaret/1250152823-FIRST%20EU%20ASSOCIATIONCouncil_Albania_180509.pdf son erişim 29.12.2009.

Economics, Chair for Comparison and Transition of Economic Systems, Frankfurt, <http://www.etsg.org/ETSG2003/papers/zacharov.pdf>, son erişim 12.10.2009.

Ekonomik Forum, www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2007/09/56-63.pdf, son erişim 16.06.2009.

EU at United Nations Partnership in Action, “EU enlargement policy strategy: consolidation, conditionality, communication”, Brussels, 9 November 2005, http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm, son erişim 12.11.2009.

EU at United Nations Partnership in Action, **EU enlargement policy strategy: consolidation, conditionality, communication**, Brussels, 9 November 2005, [4http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm](http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5269_en.htm), son erişim 12.11.2009.

EULEX Kosovo, **The Strategy**, <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=27>, son erişim 30.12.2009.

EULEX Programme Office, **EULEX Mandate**, s.1-3, <http://www.eulex-kosovo.eu/strategy/EULEX%20Programmatic%20Approach.pdf>, son erişim 29.12.2009.

Euractiv AB Haber ve Politika Portalı, **EU-Western Balkans relations**, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations/article-129607>, son erişim 05.08.2009.

EurActiv, **Feira Summit Conclusions**, <http://www.euractiv.com/en/general/feira-summit-conclusions/article-115261>, son erişim 20.10.2009.

Euroan Commission, **Kosovo 2009 Progress Report**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_kosovo_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

Europa Press Room, **The EU Enlargement Process: A Year of Progress in the Western Balkans and Turkey**, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1519&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, son erişim 20.12.2009.

European Commission Enlargement, **PHARE**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/phare/index_en.htm, son erişim: 20.10.2009

European Commission Enlargement, **Progress of Western Balkan Countries towards The EU within an Enriched Stabilisation and Association Process**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm, son erişim 11.03.2009.

European Commission Enlargement, **Zagreb Summit Final Declaration**,

24.11.2000,
http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm, son erişim 21.10.2009.

European Commission Enlargement, **The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans**,
http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm, son erişim 11.03.2009.

European Commission, “The Cohesion Fund at a Glance”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm, son erişim 26.11.2009.

European Commission, “Commission Working Document Consultation on the Future “EU 2020 Strategy”, COM(2009) 647 Final, Brussels, 24.11.2009, s.10, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf, son erişim 27.12.2009.

European Commission, “Commission Working Document Consultation on the Future Euro 2020 Strategy”, COM (2009) 647 Final, Brussels, 24.11.2009, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf, son erişim 10.12.2009.

European Commission, “European Regional Development Fund”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/feder/index_en.htm, son erişim 25.11.2009.

European Commission, “Glossary”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/glos4_en.htm#intereg, sn erişim 23.10.2009.

European Commission, “Good to Know about EU Enlargement”, **Office for Official Publications of the European Communities**, Luxemburg, 2009,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/screen_mythfacts_a5_en.pdf, son erişim 18.12.2009.

European Commission, “SAP Key Documents”,
http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm, son erişim 25.10.2009.

European Commission, “The European Union Solidarity Fund”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/solidar/solid_en.htm, son erişim 10.11.2009.

European Commission, “The main components of the Stabilisation and Association process”,
http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm, son erişim 11.12.2009.

European Commission, “The Stabilisation and Association Process”, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm, son erişim 08.12.2009.

European Commission, **A New Focus to EU Assistance for Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/ipa_brochure_2009_en.pdf, son erim 13.12.2009.

European Commission, **A Study on the Factors of Regional Competitiveness**, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf, son erişim 12.11.2009.

European Commission, **Albania - Agriculture and Enlargement**, http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/albania/profile_en.pdf, son erişim 27.11.2009.

European Commission, **Albania 2009 Progress Report**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_albania_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **Conclusion on Bosnia and Herzegovina 2009**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_bih_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **Conclusions on the Former Yugoslav Republic of Makedonia**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 15.12.2009.

European Commission, **Consultation on the Future EU 2020 Strategy**, COM (2009) 647 Final, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf

European Commission, **Croatia-Financial Assistance**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 18.11.2009.

European Commission, **Croatia-Financial Assistance**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/financial-assistance/index_en.htm, son erişim 18.11.2009.

European Commission, **Energy Dialogue EU – Russia: The Tenth Progress Report**, Presented by Commissioner of European Commission on Energy Issues, Andris Piebalgs and Minister of Energy of the Russian Federation, Sergey Shmatko, Moscow, November 2009, http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/doc/reports/progress10_en.pdf, son Erişim 13.11.2009.

European Commission, **Enlargement Key Documents 2009**,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_albania_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **EU - The Former Yugoslav Republic of Macedonia Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm, son erişim 12.11.2009.

European Commission, **EU-Albania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, , son erişim 12.12.2009.

European Commission, **EU-Croatia Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/relation/index_en.htm, son erişim 17.11.2009.

European Commission, **European Union Initiatives for Southeastern Europe to Date**, <http://europa.eu.int/comm/enlargement>, son erişim 06.05.2009.

European Commission, **Helping Candidates Preparing for Membership**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_en.pdf, son erişim 13.11.2009.

European Commission, **Helping Candidates**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_en.pdf, son erişim 13.11.2009.

European Commission, **How IPA Works?**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/works_en.htm, son erişim 12.11.2009.

European Commission, **Institution Building The Framework of European Union Policies Common Twinning Manual**, 2009, s.10, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/institution_building/manual_2005_en.pdf, son erişim 20.12.2009.

European Commission, **Institution Building The Framework of European Union Policies Common Twinning Manual**, s.18,

European Commission, **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/instrument-pre-accession_en.htm, son erişim 18.12.2009.

European Commission, **IPA Regional Competitiveness Operational Programme**, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/turkey_competitiveness_en.htm, son erişim 13.11.2009.

European Commission, **Kosova Under UNSCR (United Nations Security**

Council Resolution) 1244/99 2009 Progress Report, SEC(2009) 1340, Brussels, 14.10.2009, http://www.delprn.ec.europa.eu/repository/docs/ks_rapport_2009_en.pdf, son erişim 21.12.2009.

European Commission, **Montenegro 2009 Progress Report**, SEC(2009) 1336, Brussels, 14.10.2009, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_montenegro_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **PHARE**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/phare/index_en.htm, son erişim 25.12.2009.

European Commission, **SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture & Rural Development**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/sapard_en.htm, son erişim 18.11.2009.

European Commission, **Serbia Progress Report 2008, SEC (2008) 2698 Final**, 05.11.2008, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf, son erişim 10.12.2009.

European Commission, **Serbia Progress Report 2009**, SEC (2009) 1339 Final, 14.10.2009, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **The Former Yugoslav Republic Of Macedonia 2009 Progress Report**, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf, son erişim 21.12.2009.

European Commission, **The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2009 Progress Report**, SEC(2009) 1335, Brussels, 14.10.2009, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf, son erişim 15.12.2009.

European Commission, **The Western Balkan countries on the road to the European Union**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#1, son erişim 29.09.2009.

European Commission, **The Western Balkan countries on the road to the European Union-Regional Dimension**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#regional_dimension, son erişim 12.12.2009.

European Commission, **Twinning News No. 42 Building Europe**, 15 December 2009, <http://www.esteri.it/MAE/Gemellaggi/TW%20news%2042%20-%20per%20diems%20-%20151209.pdf>, son erişim 21.12.2009.

European Commission, **Western Balkans: Enhancing the European Perspective**, SEC (2008) 288, COM (2008) 127 Final, 05.03.2008, Brussels, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_050308_en.pdf, son erişim 17.09.2009.

European Commission, **What is TAIEX?**, TAIEX, http://ec.europa.eu/enlargement/taiox/what-is-taiox/index_en.htm, son erişim 11.11.2009.

European Commission-External Relations, **Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2009 -Invitation to contribute information**, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/consultation/consultation2009_en.pdf son erişim 11.10.2009.

European Commission, **Commission Decision: 24.03.2004, Relating to a Proceeding Under Article 82 of the EC Treaty, (Case COMP/C-3/37.792 Microsoft)**, Brussels, 21.04.2004, C(2004) 900 Final, (Only The English Text Is Authentic), <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/37792/en.pdf>, son erişim 19.02.2009.

European Commission, **SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture & Rural Development**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/sapard_en.htm, son erişim 18.11.2009.

European Commission, “The LEADER Approach a Basic Guide”, Office for Official Publications of the European Communities, Belgium, 2006, http://enrd.ec.europa.eu/app_templates/filedownload.cfm?id=D8F3F8FB-A9DC-2905-F1D5-5B1AC113E3B8, son erişim 29.12.2009.

European Council, “**Western Balkans-2249th Council Meeting General Affairs**”, 6810/00 (Presse 73) Brussels, 20 March 2000, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/ACFC793.html, son erişim 12.10.2009.

European Council, **Preparation for The European Council Meeting in Turin and The Intergovernmental Conference, Former Yugoslavia-Council Conclusion**, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0001.htm, son erişim 16.05.2009.

European Council, **Thessaloniki European Council Presidency Conclusion, VI. Wider Europe / New Neighbourhood**, 11638/03, Brussels, 1Ekim 2003,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf, son erişim 27.10.2009.

European Investment Bank, **ELENA- Elena Summary Sheet**,
http://www.eib.org/attachments/thematic/elena_en.pdf, son erişim 09.12.2009.

European Network for Rural Development, **LEADER Approach 2007-2013**,
http://enrd.ec.europa.eu/leader/2007-2013/en/2007-2013_home_en.cfm,
son erişim 26.12.2009.

European Stability Initiative, “Western Balkans 2004 Assistance, cohesion and the new boundaries of Europe”, Berlin – Brussels – Sarajevo, 3 November 2002,

fag.macedonia.org, **European Union Assistance**, November 2000, s.4,
<http://faq.macedonia.org/politics/eu/eu.assistance.pdf>, son erişim 29.12.2009.

European Union Commission, **JESSICA 2009**,
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/doc/pdf/jeremie_jessica_200910/1_zaliwska.pdf, son erişim 09.12.2009.

Euractiv AB Haber Portalı, **EU-Western Balkans Relations**, 21 September 2004, AB Haber ve Politika Portalı,
www.euractiv.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations/article-129607, son erişim 05.08.2009.

GALLUP, Balkan Monitor, “Insights and Perceptions: Voice of The Balkans 2008 Analytical Report”, 2008, http://www.balkan-monitor.eu/files/BalkanMonitor-2008_Analytical_Report.pdf, son erişim 16.10.2009.

International Crissis Group, **Annual Report 2009**,
http://www.crisisgroup.org/library/documents/miscellaneous_docs/crisis_group_annual_report_2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

International Crissis Group, International Crissis Group 2009 Annual Report,
http://www.crisisgroup.org/library/documents/miscellaneous_docs/crisis_group_annual_report_2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Adaylık Süreci**,
<http://www.ikv.org.tr/print.asp?id=1358&baslik=Adayl%FDk%20S%FCre ci>, son erişim 20.07.2009.

Komisyunun Avrupa Parlamentosuna ve Konseye Bildirimi, **2006-2007 Yıllarında Genişleme Stratejisi ve Başlıca Sınavlar**, <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Documents/2006GenislemeStratejiKagidi.pdf>, son erişim 22.11.2008.

OECD, <http://www.oecd.org/dataoecd/42/60/35213408.pdf>, son erişim 14.10.2009.

Official Journal of The European Communities, **Zagreb Summit, L 290/54 - 17.11.2000**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:290:0054:0054:EN:PDF>, son erişim 21.10.2009.

Official Journal of the European Union, **Establishing an Instrument for Pre-accession Assistance**, Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_210/l_21020060731en00820093.pdf, son erişim 16.11.2009.

South East European Cooperation Process, **General Information about SEECF**, <http://www.seecp-turkey.org/index.php>, son erişim 28.12.2009.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2302>, son erişim 02.11.2009

T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2007 Genişleme Strateji Belgesi**, 06.11.2007, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/.../stratejinot2007.doc, son erişim 10.06.2009.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Konsey ve Avrupa Parlamentosuna Komisyon Tebliği: 2008-2010 Yıllarına İlişkin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Mali Çerçeve, www.bumko.gov.tr/TR/Genel/DosyaGoster.aspx?...14689, son erişim 18.02.2009.

The Council of the European Union, **Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina and repealing Decision (2008/211/EC)**, Official Journal of the European Union, s. 4-, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:080:0018:0031:EN:PDF>, son erişim 12.12.2009.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Eşleştirme (Twinning)**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=204&l=1>, son erişim 22.11.2009.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Twinning-Building Europe Together**, Office for Official Publications of the European

Communities, Belgium, 2006,
http://www.abgs.gov.tr/files/Eslestirme/twinning_brochure_2005_en.pdf,
son erişim 12.12.2009.

The Quaker Council for European Affairs, “**The EU and The Western Balkans: Grassroots Peacebuilding and Enlargement**”, January 2009, Brussels,
http://www.quaker.org/qcea/archive/Enlargement_report_Final_long_with_cover2009.pdf, son erişim 11.11.2009.

United Nations Economic and Social Affairs, “**Governance in The Middle East, North Africa an Western Balkans**”, New York, 2008,
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN030371.pdf>, son erişim 04.11.2009.